

‘Als we dat toelaten, is het einde zoek!’

Een specificatie van de kritische vragen die gehanteerd dienen te worden voor een beoordeling van de drogreden van het hellend vlak voor het politieke verkiezingsdebat

Naam: Karlijn Kwakkenbos

Studentnummer: s1143093

E-mail:

Naam begeleidster: Mw. dr. R. Pilgram

Opleiding: Nederlandse taal en cultuur

Afstudeerrichting: Taalbeheersing van het Nederlands

Universiteit Leiden

Inleverdatum: 16 juni 2017

20 ECTS

Voorwoord

Toen ik twaalf jaar oud was en in groep acht de schoolmusical het gesprek van de dag was, werd mij door de leerkracht de rol van ‘opstandige vrouw’ toegewezen. Hij vond dat iedereen een rol moest krijgen passend bij zijn of haar karakter. Ondanks dat ik altijd verlegen was en totaal niet opvallend wilde zijn, werd ik blijkbaar toch aangemerkt als een mondig type dat tegen de stroming in wilde zwemmen. Toen ik vervolgens op mijn achttiende bij mijn diploma-uitreiking op de middelbare school een toespraak kreeg van mijn mentor, bleek mijn leerkracht van groep acht niet alleen te staan in zijn oordeel. ‘Karlijn strijdt voor rechtvaardigheid. Ze heeft er tot de laatste schooldag een punt van gemaakt dat iedereen hetzelfde proces zou volgen bij de profielwerkstukken en dat niemand bevoordeeld zou worden.’ Ik moet toegeven dat ik de toespraak van mijn mentor helemaal niet leuk vond. Ik had een paar weken ervoor alleen maar tussen neus en lippen door verteld dat ik het oneerlijk vond dat voor sommige leerlingen de deadline naar achter was verschoven. Toch blijkt uit die twee afrondende schooljaren dat ik altijd bezig ben geweest met rechtvaardigheid en eerlijkheid en dat ik niet stilzat als iets niet naar mijn zin ging. Wat dat betreft is het helemaal niet zo raar dat ik politiek zo interessant vind.

Nu, een aantal studiejaren later, sta ik wederom op het punt om een schoolinstelling af te ronden. Ik wil graag van de gelegenheid gebruikmaken om een aantal mensen te bedanken die mij hebben begeleid naar deze plek. Allereerst mijn ouders, zij hebben mij gemotiveerd om me te ontwikkelen tot een zelfstandige vrouw die voor zichzelf opkomt. Mijn vader heeft het politieke vuurtje in mij aangewakkerd en mijn moeder heeft me op de lastige momenten gesteund en, waar nodig, een spreekwoordelijke schop onder mijn kont gegeven. Daarnaast wil ik mijn vriend, Lex, bedanken voor het geduld dat hij heeft getoond in tijden dat ik tentamenstress, paperstress en scriptiestress had. Ja, stress was er genoeg. Terwijl ik debatten aan het transcriberen was en alle mogelijke literatuur over drogredenen tot me nam, bleef hij me geduldig kopjes thee brengen en vertellen dat het me ging lukken. Natuurlijk wil ik ook mijn scriptiebegeleidster, Roosmaryn, bedanken voor de begeleiding die zij me bood bij het schrijven van mijn scriptie. Niet alleen bij mijn bachelorscriptie, maar ook bij mijn masterscriptie heb ik enorm veel gehad aan haar kennis en tips.

Dan rest mij de lezer van deze masterscriptie veel plezier te wensen bij het lezen. Ik hoop met mijn scriptie een bijdrage te kunnen leveren aan de bestaande theoretische

inzichten betreffende de drogreden van het hellend vlak, een typisch politiek geladen drogreden. Daarnaast hoop ik dat deze scriptie inzichten biedt in de redelijkheid van het huidige verkiezingsdebat. Ik had me geen betere timing kunnen voorstellen, afstuderen in een jaar waarin verkiezingen in volle gang waren. Nu nog hopen op een mislukte formatie en nieuwe verkiezingen, want dat is de droom van iedere drogreden- en politiekiefhebber.

Inhoudsopgave

Voorwoord.....	3
Samenvatting.....	7
1. Inleiding.....	9
2. De drogreden van het hellend vlak vanuit theoretisch perspectief.....	11
2.1 De drogreden van het hellend vlak in verschillende theoretische benaderingen.....	11
2.1.1 De informele logici.....	11
2.1.2 De nieuwe retorici.....	19
2.2 Het hellend vlak in de geïntegreerde pragma-dialectiek.....	21
3. Kenmerken van uitgezonden verkiezingsdebatten.....	31
3.1 Het verkiezingsdebat als communicatief actietype.....	31
3.2 Kritische vragen gespecificeerd voor het actietype verkiezingsdebat.....	37
4. De drogreden van het hellend vlak in de verkiezingsdebatten uit 2017.....	43
4.1 Methode.....	43
4.2 Vermoedelijke drogredenen van het hellend vlak onderworpen aan kritische vragen.....	46
4.2.1 Hellende vlakken.....	46
4.2.2 De eis van de keten	50
4.2.3 Lastige gevallen.....	54
4.3 Resultaten.....	62
5. Conclusie.....	67
Literatuur.....	71
Bijlage I: Fragmenten uit verkiezingsdebatten met de drogreden van het hellend vlak erin.....	75
Bijlage II: Fragmenten uit verkiezingsdebatten zonder drogreden van het hellend vlak, omdat de argumentatie in de fragmenten niet voldoet aan de eis van de keten.....	89
Bijlage III: Fragmenten uit verkiezingsdebatten waarbij de beoordeling van de argumentatie moeilijkheden oplevert bij de tweede kritische vraag.....	103
Bijlage IV: Fragment uit verkiezingsdebatten waarbij de beoordeling van de argumentatie moeilijkheden oplevert bij de derde kritische vraag.....	109
Bijlage V: Fragmenten uit verkiezingsdebatten waarbij de beoordeling van de argumentatie moeilijkheden oplevert bij de tweede en derde kritische vraag.....	113

Samenvatting

In dit onderzoek is aan de hand van de pragma-dialectische argumentatietheorie geprobeerd om de kritische vragen die gebruikt kunnen worden in de beoordeling van de drogreden van het hellend vlak te specificeren voor het actietype van het verkiezingsdebat. De pragma-dialectiek schrijft namelijk voor dat er voor ieder actietype eigen regels en conventies gelden die, samen met de algemene deugdelijkheidvoorwaarden, bepalen wat redelijke discussiebijdragen zijn binnen dat actietype.

Om de kritische vragen te specificeren is allereerst vanuit de theorie gekeken naar hoe de kritische vragen toegespitst kunnen worden op het actietype van het verkiezingsdebat. Vervolgens is gekeken hoe die toegespitste vragen in de praktijk te gebruiken zijn. Daarvoor is gebruikgemaakt van een corpus met fragmenten, afkomstig uit verschillende televisiedebatten die hebben plaatsgevonden in aanloop naar de Tweede Kamerverkiezingen in 2017.

Uit de analyses van die fragmenten blijkt dat het voor een kritische beoordelaar niet altijd makkelijk is om een oordeel te geven over de veronderstelde causaliteit in een argument en over eventuele bijkomende factoren die aanwezig moeten zijn om een genoemd gevolg te doen intreden. De kritische beoordelaar heeft namelijk niet altijd zicht op alle informatie die nodig is om hierover een oordeel te kunnen vellen. Om die problemen te ondervangen is de kritische causaliteitsvraag aangepast en de kritische vraag over bijkomende factoren aangevuld. Tevens is er een kritische vraag toegevoegd die de kritische beoordelaar kan behandelen alvorens tot de eigenlijke analyse van de kritische vragen over te gaan. Deze toegevoegde kritische vraag is of er daadwerkelijk sprake is van een oorzaak-gevolg-keten. Bij de drogreden van het hellend vlak moet er namelijk altijd sprake zijn van een dergelijke keten. Van de geanalyseerde fragmenten waren er een aantal zonder zo'n keten. Deze fragmenten zijn niet verder geanalyseerd op redelijkheid, omdat ze door het ontbreken van de oorzaak-gevolg-keten niet aangemerkt kunnen worden als drogreden van het hellend vlak.

Door de vragen te herformuleren en te specificeren, is een rijtje kritische vragen ontstaan die de kritische beoordelaar nog beter zou kunnen helpen bij de beoordeling van hellend vlak argumentatie in het actietype van het verkiezingsdebat.

1. Inleiding

‘U liep weg uit het Catshuis in 2012. Dat heb ik u zeer kwalijk genomen. Je kunt niet aan het begin van een crisis het land in een politieke crisis storten. We hebben zes maanden vertraging opgelopen om die economische crisis aan te pakken. Veel meer problemen daardoor, dat heeft u veroorzaakt!’

In de aanloop naar de Tweede Kamerverkiezingen in maart 2017 liepen de gemoederen soms hoog op. Politici zegden debatten af waar ze eerst wel bij aanwezig zouden zijn, nieuwe partijen stonden op en de gevestigde politici zochten de confrontatie met hun collegae op. Het is niet gek om te vermoeden dat er in zo’n verkiezingsdebat, waar de sneren je om de oren vliegen, hier en daar onredelijke discussiezetten worden begaan. In de pragma-dialectiek wordt een onredelijke discussiezet een drogreden genoemd (Van Eemeren & Houtlosser, 2002: 54). De drogreden van het hellend vlak is er één die vermoedelijk veel zal voorkomen in het politieke debat. In de pragma-dialectische argumentatietheorie wordt de drogreden van het hellend vlak namelijk gezien als onredelijke tegenhanger van pragmatische argumentatie op basis van onwenselijke gevolgen. Pragmatische argumentatie op basis van onwenselijke gevolgen, ook wel de negatieve variant van pragmatische argumentatie genoemd, is een type causaliteitsargumentatie. In dit type argumentatie wordt een causaal verband gelegd tussen een bepaalde handeling en een onwenselijk gevolg. Het argument heeft dan ook de intentie om de oorzakelijke handeling tegen te houden, zodat het genoemde onwenselijke gevolg niet intreedt. Dit is typisch een argumentatietype dat in de politiek gebruikt wordt, omdat het daar constant om handelingen (beleid) gaat en de mogelijke gevolgen daarvan (Van Eemeren & Snoeck Henkemans, 2011: 92). Om te kunnen beoordelen of een pragmatische argument redelijk is, wordt binnen de pragma-dialectiek gebruikgemaakt van een aantal kritische vragen. Indien die kritische vragen onbevredigend beantwoord worden, wordt geconcludeerd dat er een drogreden van het hellend vlak is begaan.

Naast dat verwacht wordt dat de drogreden van het hellend vlak redelijk vaak zal voorkomen in het politieke verkiezingsdebat, ligt het ook in de lijn der verwachting dat de bestaande kritische vragen horend bij de drogreden van het hellend vlak misschien niet optimaal bruikbaar zijn voor het specifieke actietype van het verkiezingsdebat. In de pragma-dialectiek wordt er namelijk vanuit gegaan dat er voor ieder actietype andere argumentatieve kenmerken gelden en die argumentatieve kenmerken bepalen wat er in

het actiotype argumentatief geoorloofd is. Om de algemeen geldende kritische vragen nog bruikbaar te maken voor het specifieke actiotype waarin argumentatie geanalyseerd wordt, moeten de kritische vragen gespecificeerd worden voor dat specifieke actiotype. De kritische vragen horend bij de drogreden van het hellend vlak zijn nog niet eerder gespecificeerd voor het actiotype verkiezingsdebat. Dit onderzoek poogt de bestaande kritische vragen horend bij de drogreden van het hellend vlak te specificeren voor het politieke televisiedebat, zodat de kritische vragen de kritische beoordelaar helpen bij de deugdelijkheidsbeoordeling van de negatieve variant van pragmatische argumentatie. De onderzoeksvraag luidt: *Hoe kunnen de kritische vragen die gehanteerd dienen te worden bij een beoordeling van de drogreden van het hellend vlak gespecificeerd worden voor het politieke televisiedebat?*

Om deze onderzoeksvraag te beantwoorden, is allereerst gekeken naar de belangrijkste theorieën die er bestaan rondom de drogreden van het hellend vlak. Deze theorieën worden uiteengezet in hoofdstuk 2. De theorie die uiteindelijk als uitgangspunt is gekozen voor dit onderzoek, is de pragma-dialectische argumentatietheorie. Zoals gezegd, is het binnen deze theorie van belang om te kijken naar het actiotype waarin argumentatie plaatsvindt, omdat het actiotype aangeeft welke argumentatie in het specifieke debat redelijk mag worden gevonden en welke niet. In hoofdstuk 3 wordt daarom allereerst een uiteenzetting gegeven van de argumentatieve kenmerken van het verkiezingsdebat als actiotype (paragraaf 3.1). Vervolgens worden de kritische vragen horend bij de drogreden van het hellend vlak toegespitst op dit actiotype (paragraaf 3.2). Om te kunnen toetsen of deze toegespitste vragen daadwerkelijk bruikbaar zijn voor de negatieve variant van pragmatische argumentatie in verkiezingsdebatten, is een corpus samengesteld van fragmenten met vermoedelijke drogredenen afkomstig uit verschillende verkiezingsdebatten (zie paragraaf 4.1 en de bijlage). In paragraaf 4.2 worden de vermoedelijke drogredenen onderworpen aan de toegespitste kritische vragen en in paragraaf 4.3 wordt een aantal opvallendheden en moeilijkheden opgesomd dat de kritische vragen bij de analyses met zich meebracht. Bovendien is in paragraaf 4.3 geprobeerd om de moeilijkheden te ondervangen, door de kritische vragen nog verder te specificeren. Zodoende zijn de bestaande kritische vragen die gebruikt kunnen worden bij een beoordeling van de drogreden van het hellend vlak gespecificeerd voor het actiotype van het verkiezingsdebat. In hoofdstuk 5 worden ten slotte de conclusies betreffende dit onderzoek uiteengezet.

2. De drogreden van het hellend vlak vanuit theoretisch perspectief

Zoals eerder is aangegeven, is de drogreden van het hellend vlak, vanuit pragma-dialectisch oogpunt, een onredelijke variant van pragmatische argumentatie op basis van onwenselijke gevolgen. De theorie die schuilgaat achter deze definitie wordt in dit hoofdstuk uiteengezet. In dit hoofdstuk zal aandacht geschonken worden aan hoe de drogreden van het hellend vlak benaderd wordt in verschillende theorieën. In paragraaf 2.1 worden die verschillende theorieën toegelicht. Onder andere de informele logici (Walton en Govier e.a.) en de nieuwe retorici (Perelman & Olbrechts-Tyteca) komen daarbij aan bod. Er zal beargumenteerd worden welke aspecten uit de verschillende benaderingen bruikbaar zijn voor dit onderzoek. Vervolgens volgt een uitgebreidere uiteenzetting van de theorie die als uitgangspunt dient voor dit onderzoek, de pragma-dialectiek. In paragraaf 2.2 worden de belangrijkste principes van deze theorie behandeld. Een van die principes is het gebruik van kritische vragen om tot een beoordeling te komen over de redelijkheid van een argument. De kritische vragen die in dit onderzoek centraal staan, zullen in paragraaf 2.2 behandeld worden.

2.1. De drogreden van het hellend vlak in verschillende theoretische benaderingen

2.1.1. De informele logici

In de klassieke literatuur komt de drogreden van het hellend vlak niet als zodanig voor. Ook in de lijst van drogredenen die Hamblin (1970) heeft opgesteld, is de drogreden van het hellend vlak niet te vinden. Er bestaat echter literatuur (Scriven, 1976; Fogelin, 1987) die wijst op overeenkomsten tussen het zogenaamde *sorites*-argument en hellend vlak argumentatie. Het *sorites*-argument komt in de literatuur uit de klassieke oudheid voor, en ook Hamblin heeft het *sorites*-argument in zijn drogredenlijst opgenomen.

Het *sorites*-argument is een voorbeeld van een logische paradox. Het *sorites*-argument, dat ook wel het *bald man*-argument of het *heap*-argument wordt genoemd, is een redenering die gebruikmaakt van een vaagheid van de gebruikte termen (Walton, 1992: 37-38). De Griekse filosoof Eubulides zou het ooit als volgt hebben geïllustreerd: *Isn't it true that two are a few? And also three, and also four, and so on until ten? Two*

however are few. So also ten are few (Walton, 1992: 38).¹ Scriven (1976) gebruikt het voorbeeld van de *bald man* om dit type argumentatie te illustreren. Hij legt uit dat het toevoegen van één haar op het hoofd van een kale man geen verschil zal maken tussen het kaal zijn van de man en het niet kaal zijn van de man. De conclusie die hij daaruit trekt, is dat er dus geen verschil bestaat tussen kaal zijn en niet kaal zijn (Scriven, 1976: 117). Datzelfde principe geldt bij een voorbeeld met een *heap*, oftewel een graanhoop, waarnaar dit type argumentatie ook wel vernoemd wordt. Walton (1992) zegt daarover dat het geen verschil maakt of je één graankorrel wegneemt van de *heap*; ook na het wegnemen van één graankorrel is er nog steeds sprake van een *heap*. Zelfs iedere keer één korrel wegnemen maakt geen verschil, omdat één graankorrel simpelweg te klein is om het verschil te maken tussen het wel of niet een graanhoop zijn (Walton, 1992: 37-38). Uiteindelijk is de graanhoop echter toch verdwenen.

In bovenstaande voorbeelden worden termen als *bald* en *heap* als vaag gezien en de paradox is dat respectievelijk de ene haar en de ene graankorrel geen verschil maken, terwijl er uiteindelijk toch zeker wel een verschil is als je de stap van het toevoegen of het weghalen maar lang genoeg blijft herhalen.² De conclusie dat de ene haar en de ene graankorrel dus geen verschil maken lijkt niet te kloppen (Walton, 1992: 38). Deze voorbeelden zijn in de praktijk vrij onschuldig. Scriven (1976: 118) geeft echter een ander voorbeeld van dit type argumentatie dat in de praktijk wel tot vergaande gevolgen zou kunnen leiden.

¹ Zo geciteerd door Black, M. (1970). *Margins of Precision*. New York: Ithaca en Londen: Cornell University Press, p. 2.

² Dit doet denken aan de compositiedrogreden, waarbij onterecht wordt aangenomen dat wat voor een deel geldt, ook voor het geheel geldt. Bij de compositiedrogreden gaat het echter om een redeneerfout in het verschil tussen deel en geheel, terwijl het bij het *sorites*-argument gaat om redenering, die overigens niet altijd onredelijk is, waarbij een paradox wordt gepresenteerd aan de hand van een vaagheid in termen.

‘[...] you may be persuaded that torture is justified in the interrogation of suspected criminals or prisoners of war by somebody who points out that the line between physical and mental torture is not a sharp one, and that we obviously believe that imprisonment and interrogation are in some circumstances justified, so that we really are drawing an arbitrary line when we say that physical torture is not to be allowed; in addition to being arbitrary, this line handicaps the forces of right in their quest to stamp out evil. So we finish up by agreeing that using totally brutal methods of physical torture while interrogating (or standing by while allies do it) is legitimate.’

Voorbeeld 2.1 Sorites-argument (Scriven, 1976: 118; via Walton, 1992: 41-42)

In voorbeeld 2.1 wordt een beroep gedaan op het ontbreken van een scherpe lijn tussen fysieke marteling en mentale marteling. Deze vaagheid van de term ‘marteling’ wordt uitgebuit door eerst te wijzen op de willekeurige lijn die getrokken zou moeten worden tussen het wel of niet toestaan van marteling en via deze redenering fysieke martelmethodes toe te staan (Walton, 1992: 42). Dat in voorbeeld 2.1 sprake is van het *sorites*-argument blijkt uit de paradox die geschetst wordt tussen enerzijds het verschil te verzwakken tussen mentale en fysieke marteling door middel van het wijzen op de willekeurige lijn die tussen beide bestaat, en anderzijds juist te benadrukken dat er wel een verschil is tussen beide martelmethodes, omdat de één wel toegelaten zou moeten worden en de ander niet.

Het *sorites*-argument wordt door de informele logici als een type van hellend vlak argumentatie beschouwd. Scriven (1976) en Fogelin (1987) beargumenteren dat de paradox van het *sorites*-argument in verband kan worden gebracht met de drogreden van het hellend vlak, omdat het onderliggende probleem van de drogreden van het hellend vlak is dat de redenering berust op de vaagheid van een term (Walton, 1992: 37). Walton (1992) en Govier (1982) nemen dit uitgangspunt deels over. Zij onderscheiden verschillende typen hellende vlakken, waarvan het *sorites*-argument er één is. Het *sorites*-argument wordt bij Govier ook wel de *conceptual slippery slope* genoemd (Govier, 1982: 303). Naast het *sorites*-argument, oftewel de *conceptual slippery slope*, onderscheiden de auteurs ook de *precedential slippery slope* en de *causal slippery slope*.

De *precedential slippery slope* is een type hellend vlak dat een beroep doet op gelijke behandeling voor soortgelijke zaken (Govier, 1982: 303-304). Beardsley (1975) stelt dat dit type hellend vlak berust op de redenering dat het toestaan van de ene actie

dient als rechtvaardiging voor het toestaan van verdere acties. In veel gevallen zijn de verdere acties echter onacceptabel. Juist omdat de samenhang tussen de acties de toelaatbaarheid van de verdere acties vereist, zou het beter zijn om de eerste actie niet uit te voeren (Govier, 1982: 304). Bij dit type hellend vlak wordt dus een vals precedent geschapen betreffende de relatie tussen de verschillende acties. Voorbeeld 2.2 illustreert hoe dit type hellend vlak werkt.

‘We know that your budget submission is late, due to the sudden death of your husband. Nevertheless we should not increase your budget as a result of this after-deadline submission. If we did, we would be bound in consistency to consider all the other late submissions, as well, and we would have to accept late applications from others, some whom are just lazy or disorganized. Your case is worthy, but cannot be allowed because it would set a bad precedent, binding us to take other applications from people who are late without the good excuse you have.’

Voorbeeld 2.2 Precedential Slippery Slope (Govier, 1982: 309)

Voorbeeld 2.2 laat zien dat het toelaten van budgetverhoging in het ene geval het precedent schept dat budgetverhoging in alle gevallen toegekend zou moeten worden. Walton (1992) benadrukt dat dit type hellend vlak vooral voorkomt als het gaat om uitzonderingen op regels, zoals in voorbeeld 2.2 ook het geval is. De discussiant doet een beroep op gelijke behandeling tussen zijn eigen geval en een eerder gemaakte uitzondering in een ander geval (Walton, 1992: 115). Walton (1992: 115) illustreert dit als volgt. Als een man bijvoorbeeld wordt aangehouden omdat hij 61 kilometer per uur rijdt op een weg waar 60 kilometer per uur gereden mag worden, zou hij tegen de agent kunnen zeggen dat hij geen boete uit zou hoeven schrijven, omdat het verschil tussen 61 en 60 kilometer per uur niet significant is. De regel om maximaal 60 kilometer per uur toe te staan is tenslotte willekeurig tot stand gekomen, aangezien 60 nu eenmaal een rond getal is en 61 niet. Als de agent meegaat in deze redenering, zou een volgende chauffeur, die 62 kilometer per uur rijdt, zich kunnen beroepen op de hierboven gemaakte uitzondering. Hij doet dan een beroep op gelijke behandeling. Als dit wederom door de agent wordt toegelaten, is het precedent geschapen dat 1 kilometer per uur geen significant verschil maakt, wat ertoe zou kunnen leiden dat zelfs chauffeurs die 100 kilometer per uur rijden niet beboet worden. Om dit te voorkomen kan de agent erop wijzen dat de chauffeur die 61 kilometer per uur reed en om een uitzondering

vroeg, aanzet geeft tot een redenering van het hellend vlak. Om het precedent tegen te gaan dat 1 kilometer per uur geen significant verschil maakt, kan de agent daarom het argument van de 61 kilometer per uur rijdende man direct afslaan, zodat het hellend vlak vermeden wordt.

Govier (1982) onderscheidt twee varianten van de *precedential slippery slope*. De eerste variant is de *dangerous precedent argument*, waarvan fragment 2.2 een voorbeeld is (Govier, 1982: 309). Deze variant houdt zich aan een schema waarin een specifiek geval, ondanks dat het op zich een onschadelijk geval is, niet acceptabel gevonden kan worden, omdat het een precedent schept voor verdere gevallen die wel onacceptabel en schadelijk zijn (Govier, 1982: 309).

(1) Case (a) is acceptable when considered solely on its own merits.(2) Cases (b), (c) and ... (n) are not acceptable.(3) Feature F, in virtue of which (a) is acceptable, is also possessed by (b), (c), and (n).(4) By permitting (a), we would bind ourselves in consistency to permitting (b) to (n). That is, (a), though acceptable on its own, is unacceptable overall, insofar as it sets a dangerous precedent.(5) Therefore, (a) ought not to be accepted.

Figuur 2.1 Argumentatieschema van de Simple Dangerous Precedent Argument van Govier (1982: 309-310)

Govier stelt echter ook vast dat er een logische fout zit in het argumentatieschema dat is weergegeven in figuur 2.1. Door te stellen dat het eerste geval acceptabel is (stap 1) en de verdere gevallen niet acceptabel zijn (stap 2), wordt erkend dat er een relevant verschil zit tussen beide gevallen. Tegelijkertijd gaat het schema ervan uit dat er gelijkenis tussen de verschillende gevallen bestaat, gezien de samenhang die het schema bij stap 4 toekent aan de verschillende gevallen (Govier, 1982: 310).

De andere variant die Govier onderscheidt, is de *feasibility precedent argument*. Dit type *precedential slippery slope* gaat er niet van uit dat de latere gevallen op zichzelf onacceptabel zijn (zoals bij stap 2 in figuur 2.1), maar dat het ophopende effect van het toelaten van alle gevallen een te zware last zou zijn (Govier, 1982: 311). Op zichzelf zijn de gevallen dus acceptabel en toelaatbaar, maar het toelaten van alle gevallen zou onwenselijk zijn. Onderstaand fragment 2.3 is een voorbeeld van wat Govier als *feasibility slippery slope* aanduidt.

‘Allowing French parents to choose to send their children to French language schools which would have public support would be a precedent for allowing parents of Indian, Ukrainian, German and many other language groups to do the same thing. The public pocket could not support this. Even though the French language has a special place in the founding act of our country, and the French people are in a historical position which would justify their receiving schooling in French, we cannot permit French parents public funding for French schools. To do this would be to commit ourselves to parental choice for parents of the other language groups here, but that is simply impractical. There is not sufficient funding for all deserving groups. And this being the case, we should not single out one group and give that group the privilege.’

Voorbeeld 2.3 Feasibility Precedent Argument (Govier, 1982: 310-311)

Ook dit type van de *precedential slippery slope* bevat een logische fout. In het schema wordt er namelijk van uitgegaan dat de gevallen op zichzelf niet onacceptabel zijn. In fragment 2.3 is het specifieke geval van Franse scholing in Canada niet onacceptabel, maar ook Oekraïense, Duitse en anderstalige scholing wordt niet per definitie als onacceptabel bestempeld. Het toelaten van alle varianten is echter niet haalbaar (*feasible*), omdat er niet genoeg geld is om alle gevallen te verwezenlijken. De logische fout schuilt erin dat dit type argumentatie eigenlijk zoveel mogelijk gevallen zou moeten toelaten als haalbaar is. De selectie van welke gevallen toe worden gelaten en welke niet zou willekeurig kunnen plaatsvinden. Dit zou er echter voor zorgen dat sommige gevallen wel worden toegelaten en andere niet, terwijl ze allemaal op zich acceptabel zijn (Govier, 1982: 311). Govier stelt dat de logische fout in dit schema subtieler is dan in het schema van de *dangerous precedential argument*, maar dat de fout er zeker wel inzit (Govier, 1982: 311). Door de logische fouten die in de schema's te bespeuren zijn, zou gesteld kunnen worden dat hier hoe dan ook sprake is van een drogreden, maar dat laat Govier in het midden.

Het derde type hellend vlak dat Walton (1992) en Govier (1982) onderscheiden, wordt door Johnson & Blair (1983) juist als enige echte *slippery slope* aangemerkt. Bij de *causal slippery slope* ligt de nadruk op het creëren van een keten van ongewenste gebeurtenissen (Govier, 1982: 303). Net zoals bij de *precedential slippery slope*, doet de discussiant bij het gebruik van de *causal slippery slope* een beroep op het niet uitvoeren van de eerste actie, omdat het zou leiden tot onwenselijke uitkomsten (Walton, 1992: 69). De *causal slippery slope* maakt gebruik van een domino-effect. Als het ene gebeurt,

zal dat leiden tot het andere. Het verschil met de *precedential slippery slope* is dat er niet een precedent wordt geschapen, maar dat er sprake is van een keten van gebeurtenissen.

‘[...] the greatness of this country stems from the industriousness of its people. The guaranteed minimum income will destroy that by eliminating incentive. This, in turn, will put more people on the dole, which will further weaken the work force and increase the burden on the taxpayer. As the burden on the working taxpayer increases, he will become more and more discouraged until he finally quits and joins his fellows on the dole.’

Voorbeeld 2.4 Causal Slippery Slope (Gilbert, 2000: 103. Via Govier, 1982: 312)

In voorbeeld 2.4 wordt beargumenteerd dat een gegarandeerd minimuminkomen zou leiden tot een keten van gebeurtenissen die steeds minder wenselijk zijn. Allereerst zou het minimuminkomen leiden tot het verdwijnen van de prikkel om te werken. Vervolgens zou dat weer leiden tot meer mensen die van een uitkering gaan leven, wat op zijn beurt zou leiden tot een zwaardere last op de werkende belastingbetaler. Dit zou ten slotte wederom zorgen voor ontmoediging om te werken, waardoor nog meer mensen van een uitkering gaan leven. De keten van gevolgen wordt steeds langer en het uiteindelijke gevolg, veel mensen die van een uitkering leven, is het meest onwenselijk. Govier stelde voor dit type *slippery slope* ook een schema op (figuur 2.2).

- (1) Action (*a*) is prima facie acceptable.
- (2) Action (*a*) would, if performed, cause the occurrence of events e_1, e_2, \dots, e_n .
- (3) It is not desirable that the series of events e_1, \dots, e_n occur.
- (4) Therefore, action (*a*) should not be undertaken.

Figuur 2.2 Argumentatieschema van de Causal Slippery Slope van Govier (1982: 312)

Johnson en Blair zeggen over het schema in figuur 2.2 dat de gebeurtenissen e_1, e_2, \dots, e_{n-1} niet onwenselijk zijn, maar dat alleen de uiteindelijke uitkomst e_n onwenselijk is (Johnson & Blair, 1983: 164, via Walton, 1992: 72). Walton geeft hierbij aan dat Govier wel gelijk heeft op het punt dat de gebeurtenissen (*e*) steeds onwenselijker worden naarmate de keten vordert, maar hij geeft Johnson en Blair gelijk op het punt dat ze

zeggen dat alleen de uiteindelijke uitkomst e_n onwenselijk geacht moet worden om van een *causal slippery slope* te spreken (Walton, 1992: 72). Dit alles in overweging nemende heeft ook Walton een eigen argumentatieschema opgesteld voor de *causal slippery slope*. In het schema van Walton (figuur 2.3) is S_0 de gebeurtenis in de keten die ter discussie staat.

Initial action premise:	S_0 is up for consideration as a proposal that seems initially like something which should be brought about.
Causal sequence premise:	Bringing about S_0 would plausibly cause (in the given circumstances, as far as we know) S_1 , which would in turn plausibly cause S_2 , and so forth, through the sequence S_2, \dots, S_n (for some finite n).
Ultimate outcome premise:	S_n is not something which should be brought about (because it is horrible, undesirable, etc.).
Conclusion:	S_0 should not be brought about.

Figuur 2.3 Argumentatieschema van de Causal Slippery Slope van Walton (1992: 93)

Walton voegt hieraan toe dat het kenmerkend is voor de *causal slippery slope* om gedurende de keten steeds onwenselijkere gebeurtenissen te formuleren. Vaak zijn de eerste schakels in de keten niet eens onwenselijk, maar het omslagpunt van wenselijke gebeurtenissen naar onwenselijke gebeurtenissen is moeilijk aan te wijzen (Walton, 1992: 94).

Of er überhaupt sprake is van een drogreden bij de *causal slippery slope* is volgens de informele logici nog maar de vraag. Govier stelt dat er in principe niks mis is met dit argumenttype, ondanks dat ze meestal gebaseerd worden op ongemotiveerde empirische claims (Govier, 1982: 313). Johnson en Blair zeggen hierover dat de *causal slippery slope* in hun benadering weerlegt kan worden als tenminste één van de schakels van de keten onvoldoende verdedigd is (Johnson & Blair, 1983: 92). Walton voegt hieraan toe dat de *causal slippery slope* volgens hem zowel redelijk als onredelijk kan zijn. Volgens hem is er vaker sprake van zwakke argumentatie bij de *causal slippery slope*, dan dat er sprake is van een drogreden (Walton, 1992: 102). Hij stelt dat er bij de *causal slippery slope* alleen sprake kan zijn van een drogreden als de discussiant weigert om empirisch bewijs te leveren of als de discussiant weigert om op de kritische vragen te antwoorden (Walton, 1992: 74; 102). Walton heeft voor zijn eigen

argumentatieschema van de *causal slippery slope* een drietal kritische vragen opgesteld, die moeten helpen bij het beoordelen van de deugdelijkheid van de argumentatie (figuur 2.4).

1. *Questioning the Initial Action Premise*. Does the proponent's description of the initial action rightly express the proposal being advocated by the respondent?
2. *Questioning the Causal Sequence*. Do any of the causal links in the sequence lack solid evidence to back it up as a plausible claim?
3. *Questioning the Outcome Premise*. Does this outcome plausibly follow from the sequence, and is it as bad as the proponent suggests?

Figuur 2.4 Kritische vragen horend bij de Causal Slippery Slope volgens Walton (1992: 95)

Zowel Walton (1992) als Govier (1982) stelt dat hellend vlak argumentatie, ongeacht het type, niet per definitie onredelijk is (Walton, 1992: 37; Govier, 1982: 303). Het hellend vlak is volgens hen dus niet altijd een drogreden. Govier (1982) stelt dat de redelijkheid van het hellend vlak afhangt van de *consequential considerations of moral reasoning* (Govier, 1982: 316). Het morele verstand zou dus per geval een oordeel moeten vellen over de redelijkheid van het argument. Walton (1992) laat de redelijkheid afhangen van kritische vragen die hij zelf per type hellend vlak heeft opgesteld. Daarnaast stelt hij dat als de hellend vlak-argumentatie tegen de doelen van de dialoog ingaan en zelfs de dialoog blokkeren of hinderen, er dan wel sprake is van een drogreden. Het doel van de discussiant is in zijn ogen dus doorslaggevend. De logicus Kahane stelt het simpeler vast; een drogreden van het hellend vlak wordt begaan als we zomaar accepteren, zonder verdere verantwoording, dat zodra de eerste stap genomen is, de andere stappen zullen volgen (Kahane, 2001: 84).

2.1.2. De nieuwe retoric

Naast de informele logici schenken ook de nieuwe retoric aandacht aan causaliteitsargumentatie en het hellend vlak. Het hellend vlak krijgt binnen de nieuwe retoric een andere benaming, namelijk *argument from direction*, maar de inhoud blijft nagenoeg gelijk aan de theoretische uitgangpunten van de informele logici. Waar de informele logici echter direct beginnen met het onderscheiden van drie vormen van hellende vlakken, beginnen de nieuwe retoric, Perelman en Olbrechts-Tyteca, met een

korte uiteenzetting van pragmatische argumentatie. “We noemen die argumenten pragmatisch die toestaan dat de evaluatie van een handeling of gebeurtenis plaatsvindt aan de hand van zijn wenselijke of onwenselijke gevolgen” (Perelman & Olbrechts-Tyteca, 1969: 266). Aan pragmatische argumentatie is ook een aantal nadelen verbonden, stellen Perelman en Olbrechts-Tyteca. Zo is het volgens hen bijvoorbeeld lastig om alle gevolgen van een handeling of gebeurtenis samen te bundelen en tegelijkertijd te bepalen wat een afzonderlijke handeling of gebeurtenis voor invloed heeft op het uiteindelijke gevolg (Perelman & Olbrechts-Tyteca, 1969: 268-269).

Perelman en Olbrechts-Tyteca laten in het midden hoe zij de relatie zien tussen pragmatische argumentatie en het hellend vlak, maar gezien de inhoud die ze aan beide begrippen toekennen, is er in hun theorie een directe relatie tussen beide. Zoals gezegd noemen de nieuwe retorici het hellend vlak *argument from direction*. Deze benaming past bij het begrip, omdat er bij het gebruik van dit argument “niet meer onderweg gestopt kan worden” (Perelman & Olbrechts-Tyteca, 1969: 284). De discussiant zal dus met dit argument steeds in dezelfde richting blijven argumenteren. Het *argument from direction* gaat er volgens de nieuwe retorici van uit dat er verschillende series van stappen bestaan die allemaal leiden tot een bepaald, meestal gevreesd, eindpunt. Bovendien is het moeilijk, en misschien zelfs onmogelijk, om deze stappen te onderbreken, aangezien de stappen onvermijdelijk tot het eindpunt zullen leiden (Perelman & Olbrechts-Tyteca, 1969: 284). Dat er sprake is van een gevreesd eindpunt, is te verbinden aan pragmatische argumentatie, waarin er in de argumentatie een beroep wordt gedaan op onwenselijke gevolgen. Dat er bovendien sprake is van onvermijdelijke gevolgen, is te verbinden aan de theorie van de informele logici, waarin de *causal slippery slope* ook uitgaat van een keten van gebeurtenissen waarin de gebeurtenissen niet te stoppen zijn.

Daarentegen bestaat er ook een groot verschil tussen de informele logici en de nieuwe retorici. Waar de informele logici grotendeels de redelijkheid van hellend vlakargumentatie laten afhangen van kritische vragen, laten de nieuwe retorici de redelijkheid afhangen van het overtuigen van een publiek (Garssen, 1997: 55-56). Perelman en Olbrechts-Tyteca hebben het dan ook niet direct over redelijkheid van argumenten op zich, maar over mogelijke tegenzetten die een discussiant kan doen als hij of zij geconfronteerd wordt met een *argument from direction*. Allereerst kan men bijvoorbeeld een *argument from direction* beantwoorden door te wijzen op de verschillen tussen de eerste stap van het argument en het uiteindelijk gevolg dat zo

gevreesd wordt. Er zal dan dus gewezen worden op de ambiguïteit tussen de verschillende stappen in de keten en de willekeurige keuze om maar één mogelijke keten (*direction*) te zien (Perelman & Olbrechts-Tyteca, 1969: 284-285). Daarnaast zou een discussiant erop kunnen wijzen dat het niet noodzakelijk is om alle stappen van de keten te doorlopen, zodat de keten niet verder vordert in de richting van het onwenselijke (Perelman & Olbrechts-Tyteca, 1969: 285).

Bovenstaande kritiekpunten zouden gezien kunnen worden als mogelijke (onderdelen van) kritische vragen, maar zoals gezegd hangt de redelijkheid van het argument binnen de theorie van de nieuwe retorici niet af van het wel of niet beantwoorden van dit soort vragen, maar van daadwerkelijke overtuigingskracht. Voor dit onderzoek is het echter wel van belang om ook deze mogelijke kritieken in ogenschouw te nemen, omdat ze zouden kunnen helpen bij het verfijnen van de bestaande kritische vragen die horen bij hellend vlak-argumentatie (zie hoofdstuk 4). Daarnaast biedt de theorie van de nieuwe retorici inzicht in het begrip pragmatische argumentatie. In de volgende paragraaf zal blijken dat het hellend vlak binnen de theorie van de pragma-dialectiek direct verbonden is aan pragmatische argumentatie.

2.2. Het hellend vlak in de geïntegreerde pragma-dialectiek

Een discussie wordt volgens de pragma-dialectiek gevoerd om een verschil van mening op te lossen. Zo'n verschil van mening kan alleen opgelost worden door middel van argumentatieve zetten die geanalyseerd kunnen worden als bijdragen aan een kritische discussie (Van Eemeren & Snoeck Henkemans, 2011: 28). De kritische discussie wordt in de pragma-dialectiek gezien als een ideaalmodel, waarin verschillende discussiefasen en discussieregels worden onderscheiden. De verschillende discussiefasen zijn de confrontatiefase, de openingsfase, de argumentatiefase en de afsluitingsfase. De argumentatiefase, die voor dit onderzoek relevant is, is de fase waarin discussianten hun argumenten, weerleggingen of kritische vragen presenteren (Van Eemeren & Snoeck Henkemans, 2011: 29).

Alle discussiefasen kennen een dialectisch en een retorisch doel. Het dialectische doel houdt in dat discussianten streven naar het voeren van een redelijke discussie. Het verschil van mening moet namelijk volgens het ideaalmodel op een redelijke manier opgelost worden. Het retorische doel houdt in dat discussianten de discussie voor zichzelf zo effectief mogelijk willen voeren. Discussianten willen immers een zo

gunstig mogelijk resultaat, zoals de discussie winnen of gelijk krijgen (Van Eemeren & Houtlosser, 2002: 58). Voor de argumentatiefase geldt dat het dialectische doel is dat de houdbaarheid van het standpunt wordt getoetst, door middel van het toetsen van de argumenten en weerleggingen en het beantwoorden van kritische vragen. Het retorische doel in deze discussiefase is het aanvaardbaar krijgen van het standpunt (Van Eemeren & Houtlosser, 2002: 58). In een discussie worden beide doelen nagestreefd. Men probeert dus op een redelijke manier overtuigend te zijn. Om de balans tussen redelijkheid en effectiviteit te vinden, zullen discussianten strategisch manoeuvreren (Van Eemeren & Houtlosser, 2002: 55).

Om de redelijkheid van een discussie te waarborgen, zijn er binnen de pragma-dialectiek tien discussieregels opgesteld. Zo mogen de discussianten elkaar bijvoorbeeld niet beletten standpunten of twijfel naar voren te brengen (regel 1, de vrijheidsregel). Ook mogen de redeneringen die in de argumentatie worden gebruikt geen logische fouten bevatten (regel 7, de geldigheidsregel). Voor dit onderzoek is de achtste discussieregel van belang, de argumentatieschemaregel. Deze regel stelt dat ‘een niet door een formeel geldige redenering bewezen standpunt niet als afdoende verdedigd mag worden beschouwd als de verdediging niet plaatsvindt door middel van een geschikt argumentatieschema dat correct is toegepast’ (Van Eemeren & Snoeck Henkemans, 2011: 120). Argumentatie moet dus altijd plaatsvinden met behulp van een geschikt argumentatieschema, en bovendien moet dit schema op de juiste manier toegepast worden. Alleen als dit het geval is, kan de verdediging van het standpunt slagen (Van Eemeren & Snoeck Henkemans, 2011: 120). Voor iedere discussieregel geldt namelijk dat als die niet nageleefd wordt, er sprake is van een drogreden (Van Eemeren & Houtlosser, 2002: 54).

Zoals gezegd moet er volgens de argumentatieschemaregel steeds een geschikt argumentatieschema worden aangehaald om een standpunt te verdedigen. Deze discussieregel is te herleiden tot één van de drie voorwaarden die de pragma-dialectiek heeft opgesteld om van deugdelijke argumentatie te kunnen spreken. De eerste deugdelijkheidsvoorwaarde is dat het argument aanvaardbaar moet zijn. Dit is terug te vinden in de uitgangspuntregel. Daarnaast moet aan het argument een geldige redenering ten grondslag liggen, wat terug te vinden is in de geldigheidsregel. Tot slot, zoals in de argumentatieschemaregel terug te vinden is, moet het juiste argumentatieschema correct worden toegepast (Van Eemeren & Snoeck Henkemans, 2011: 85).

Binnen de pragma-dialectiek worden er drie verschillende hoofdtypen argumentatieschema's onderscheiden: kentekenargumentatie, vergelijkingsargumentatie en causale argumentatie. Dit onderzoek richt zich op het laatstgenoemde argumentatieschema, namelijk de causale argumentatie. Voor causale argumentatie geldt in het algemeen het schema dat in figuur 2.5 is opgenomen.

1. Voor X geldt Y,
2. Want voor X geldt Z,
3. En Z leidt tot Y.

Figuur 2.5 Argumentatieschema causale argumentatie (Van Eemeren & Snoeck Henkemans, 2011: 92)

Uit het schema in figuur 2.5 kan afgeleid worden dat causale argumentatie berust op een oorzaak-gevolg relatie. Het een leidt tot het ander.

Om te kunnen toetsen of het argumentatieschema correct wordt toegepast, wat een eis is van de argumentatieschemaregel, kan gebruikgemaakt worden van enkele kritische vragen. Argumentatie is pas deugdelijk als alle kritische vragen die bij het gebruikte schema horen, bevredigend worden beantwoord (Van Eemeren & Snoeck Henkemans, 2011: 121). Voor causaliteitsargumentatie gelden onderstaande kritische vragen (figuur 2.6).

1. Leidt Z wel tot Y?
2. Treedt Y wel eens op zonder Z?
3. Zijn er gevallen waarin Z niet tot Y leidt?

Figuur 2.6 Kritische vragen bij causale argumentatie (Van Eemeren & Snoeck Henkemans, 2011:92)

Er kan bovendien nog een extra kritische vraag aan worden toegevoegd, in het geval het argument aan het gevolg refereert en het standpunt aan de oorzaak. Er moet dan afgevraagd worden of het gevolg niet ook door iets anders veroorzaakt kan zijn (Van Eemeren & Snoeck Henkemans, 2011: 92).

Voor dit onderzoek moet gekeken worden naar een subtype van causale argumentatie, namelijk pragmatische argumentatie. Bij pragmatische argumentatie

wordt in het standpunt een bepaalde handeling aanbevolen of juist afgeraden. De argumentatie bestaat dan uit het opsommen van gunstige effecten of consequenties, of juist uit het opsommen van ongunstige effecten en consequenties (Van Eemeren & Snoeck Henkemans, 2011: 92). Een voorbeeld van de negatieve variant van pragmatische argumentatie is weergegeven in voorbeeld 2.5.

‘[Met het eigen risico] wordt de zorg niet goedkoper. Je legt hem alleen op [...] andermans bordje neer. In plaats van dat we het met elkaar betalen, leg je het nu op het bordje neer van de mensen die de pech hebben om ziek te zijn. Sterker nog, het zou ook weleens duurder kunnen zijn, want daardoor zijn er mensen die zorg moeten mijden. Je wilt niet weten hoeveel dat er zijn. En als [ze] vervolgens te laat bij de specialist komen, te laat een foto maken, dan is de zorg die ze daarna nodig hebben heel vaak veel kostbaarder, veel langduriger dan als ze meteen naar een arts kunnen.’

Voorbeeld 2.5 Negatieve variant van pragmatische argumentatie, geciteerd uit fragment 17, waarin Roemer spreekt over het eigen risico (zie bijlage IV)

Voorbeeld 2.5 bestaat, zoals altijd het geval is bij pragmatische argumentatie, uit twee uitspraken. De empirische uitspraak gaat over de gevolgen van de in het standpunt genoemde handelswijze (Van Poppel, 2010: 217). In voorbeeld 2.5 is de empirische uitspraak dat het eigen risico leidt tot het mijden van zorg, wat leidt tot het te laat bij de specialist terecht komen en te laat een foto laten maken, wat ertoe leidt dat de zorg die de patiënt nodig heeft uiteindelijk langduriger en kostbaarder is. Het eigen risico leidt, in de ogen van Roemer, dus tot langdurigere en kostbaardere zorg. Naast een empirisch uitspraak, bestaat pragmatische argumentatie ook altijd uit een normatieve uitspraak, die een oordeel geeft over de wenselijkheid van de genoemde gevolgen (Van Poppel, 2010: 217). In voorbeeld 2.5 is de normatieve uitspraak impliciet gebleven, maar die zou kunnen luiden dat langdurigere en kostbaardere zorg onwenselijk is.

Pragmatische argumentatie kent zijn eigen argumentatieschema, dat in meerdere varianten voor kan komen. Het standaardschema is weergegeven in figuur 2.7a.

- 1. Handelswijze X is wenselijk
- 1.1a Want: Handelswijze X leidt tot gevolg Y
- 1.1b En: Gevolg Y is wenselijk
- (1.1a-1.1b' Als X leidt tot het wenselijke gevolg Y, dan is X wenselijk)

Figuur 2.7a Basisschema pragmatische argumentatie (Feteris, 2002: 21)

Naast het standaardschema worden er nog drie varianten van pragmatische argumentatie onderscheiden, waarvan slechts één variant bruikbaar is voor dit onderzoek (figuur 2.7b).

- 1. Handelswijze X is onwenselijk
- 1.1a Want: Handelswijze X leidt tot gevolg Y
- 1.1b En: Gevolg Y is onwenselijk
- (1.1a-1.1b' Als X leidt tot het onwenselijke gevolg Y, dan is X onwenselijk)

Figuur 2.7b Argumentatieschema negatieve variant pragmatische argumentatie (Feteris, 2002: 21)

- 1. Handelswijze X is wenselijk
- 1.1a Want: Handelswijze X leidt niet tot gevolg Y
- 1.1b En: Gevolg Y is onwenselijk
- (1.1a-1.1b' Als X niet leidt tot het onwenselijke gevolg Y, dan is X wenselijk)

Figuur 2.7c Argumentatieschema pragmatische argumentatie met ontkenning (Feteris, 2002: 21)

- 1. Handelswijze X is onwenselijk
- 1.1a Want: Handelswijze X leidt niet tot gevolg Y
- 1.1.b En: Gevolg Y is wenselijk
- (1.1a-1.1b' Als X niet leidt tot het wenselijke gevolg Y, dan is X onwenselijk)

Figuur 2.7d Argumentatieschema negatieve variant pragmatische argumentatie met ontkenning (Feteris, 2002: 21)

In figuur 2.7c en 2.7d wordt de handelswijze in het standpunt af- of aangeraden door in het argument gebruik te maken van een ontkenning. In figuur 2.7c wordt de

handelswijze aangeraden, omdat het niet leidt tot een onwenselijk gevolg en in figuur 2.7d wordt de handelswijze afgeraden, omdat het niet leidt tot een wenselijk gevolg. Deze argumentatieschema's met een ontkenning in het argument, worden in dit onderzoek buiten beschouwing gelaten. In schema's in figuren 2.7c en 2.7d wordt namelijk in de argumentatie van richting veranderd door middel van een ontkenning. Bij hellend vlak-argumentatie, waar dit onderzoek over gaat, is altijd sprake van een beweging in één richting. Dat dit het geval is blijkt ook uit de theorie van de nieuwe retorici, die het hebben over *argument from direction*. De argumentatie verloopt dus in één richting en slaat niet om door middel van een ontkenning. Het gaat bij het hellend vlak immers 'van kwaad tot erger' en niet 'van niet goed tot erger' (Van Eemeren en Grootendorst, 1992: 164).

Daarnaast valt voor dit onderzoek ook het basisschema van pragmatische argumentatie af, waarin de handelswijze in het standpunt wordt aangeraden (figuur 2.7a). Hellend vlak-argumentatie gaat altijd over een negatieve uitkomst, dus er moet gekeken worden naar het schema waarin een handelswijze wordt afgeraden. In figuur 2.7b wordt de handelswijze in het standpunt afgeraden door te wijzen op de onwenselijke gevolgen die de handelswijze met zich meebrengt. Alleen dit argumentatieschema van pragmatische argumentatie is bruikbaar voor dit onderzoek, omdat de drogreden van het hellend vlak de onredelijke variant is van dit specifieke argumentatieschema (Van Eemeren & Grootendorst, 1992: 164).

Net zoals bij ieder ander argumentatieschema, moet ook bij de negatieve variant van pragmatische argumentatie nagegaan worden of de kritische vragen bevredigend kunnen worden beantwoord. Als dat niet het geval is, wordt het geschikte argumentatieschema onjuist toegepast en wordt de drogreden van het hellend vlak begaan. De drogreden van het hellend vlak is dus in de pragma-dialectiek een overtreding van de argumentatieschemaregel (Van Eemeren & Snoeck Henkemans, 2011: 121).

De kritische vragen die Garssen (1997) heeft opgesteld om een oordeel te kunnen geven over de redelijkheid van pragmatische argumentatie op basis van onwenselijke gevolgen, zijn weergegeven in figuur 2.8.

1. Is hetgeen dat in de argumentatie als gevolg wordt gepresenteerd wel (on)wenselijk?
2. Leidt datgene wat als oorzaak wordt genoemd inderdaad tot het genoemde (on)wenselijke gevolg?
3. Zijn er nog andere factoren die, samen met datgene wat als oorzaak wordt voorgesteld, aanwezig moeten zijn om het genoemde (on)wenselijke gevolg te doen optreden?
4. Heeft de genoemde oorzaak onwenselijke neveneffecten?
5. Kan het genoemde gevolg ook nog met andere middelen worden bereikt?

Figuur 2.8 Kritische vragen voor de beoordeling van pragmatische argumentatie (Garssen, 1997: 22)

Bij de eerste drie kritische vragen in figuur 2.8 moet opgemerkt worden dat dit onderzoek zich alleen richt op onwenselijke gevolgen. Waar Garssen het heeft over ‘(on)wenselijk’, zal in dit onderzoek dan ook ‘onwenselijk’ worden ingevuld.

Als de kritische vragen in figuur 2.8 onbevredigend worden beantwoord, is er sprake van de drogreden van het hellend vlak. De vraag is echter wanneer er sprake is van een onbevredigend antwoord. Als op de eerste kritische vraag wordt geantwoord dat het gevolg niet onwenselijk blijkt te zijn, dan gaat de causaliteitsrelatie niet op en is er dus sprake van het onjuist toepassen van het argumentatieschema. Als op de vierde kritische vraag echter een ‘nee’ wordt geformuleerd als antwoord, omdat er geen onwenselijke neveneffecten zijn, dan zou dat juist de argumentatie ten goede komen en wordt het argumentatieschema wel juist toegepast. Er moet dus per vraag bekeken worden of het antwoord erop leidt tot het onjuist toepassen van het argumentatieschema, en dus of het leidt tot het begaan van een drogreden. Dat er per kritische vraag bekeken moet worden of het leidt tot drogredelijkheid, geeft aan dat de vragen niet gelijksoortig zijn. Waar de eerste drie vragen bij een ‘nee’ als antwoord aanleiding geven tot het bestempelen van de argumentatie als onredelijk, is dat bij de laatste twee vragen juist het geval als er een bevestigend antwoord wordt geformuleerd. Bovendien is het nog maar de vraag of een bevestigend antwoord op de vierde en vijfde kritische vraag direct kan leiden tot het kwalificeren van de argumentatie als drogredelijk of dat het slechts een teken van drogredelijkheid is. Wegens deze onzekerheid, worden de laatste twee kritische vragen bij dit onderzoek buiten beschouwing gelaten (zie ook hoofdstuk 3.2).

In paragraaf 2.1.1 werd al een aantal kritische vragen weergegeven dat hoort bij de *causal slippery slope* van Walton. Figuur 2.4 is hieronder nogmaals weergegeven om

aan te tonen dat er overeenkomsten zijn tussen de kritische vragen van Walton en de kritische vragen van Garssen.

1. *Questioning the Initial Action Premise*. Does the proponent's description of the initial action rightly express the proposal being advocated by the respondent?
2. *Questioning the Causal Sequence*. Do any of the causal links in the sequence lack solid evidence to back it up as a plausible claim?
3. *Questioning the Outcome Premise*. Does this outcome plausibly follow from the sequence, and is it as bad as the proponent suggests?

Figuur 2.4 Kritische vragen horend bij de Causal Slippery Slope volgens Walton (1992: 95)

De tweede vraag van Walton komt overeen met de tweede kritische vraag van Garssen. Waar Walton de vraag stelt of er te weinig bewijs is om van causaliteit te kunnen spreken, stelt Garssen de vraag of er inderdaad sprake is van een oorzaak-gevolg relatie. Bovendien stelt Walton in zijn derde kritische vraag nogmaals de oorzaak-gevolg relatie aan de kaak, waardoor de kritische vragen tussen beide theorieën nog meer overlap met elkaar vinden. Ook stelt Walton in zijn derde kritische vraag de vraag of de uitkomst van de handeling echt 'zo slecht is als de discussiant voorstelt'. Dit lijkt heel erg op de eerste kritische vraag van Garssen, waarin hij de vraag stelt of het gevolg wel echt onwenselijk is.

Zo bekeken lijkt er dus een overlap te bestaan tussen de theorie betreffende hellend vlak-argumentatie van de informele logici en van de pragma-dialectici. De drogreden van het hellend vlak in de pragma-dialectiek komt vooral overeen met de *causal slippery slope* van Walton en Govier. Van Eemeren en Grootendorst verwijzen zelfs naar Walton en Govier als ze hellend vlak-argumentatie behandelen. 'Als er zonder bewijs in extreme mate op negatieve gevolgen wordt gewezen, is er sprake van een *slippery slope*'³ (Van Eemeren & Grootendorst, 1992: 164). Hieraan voegen de grondleggers van de pragma-dialectiek toe dat deze drogreden onterecht suggereert dat door een bepaalde handeling uit te voeren, men van kwaad tot erger zal gaan (Van Eemeren & Grootendorst, 1992: 164). Deze notie kon ook al gezien worden in de

³ Vrij vertaald van 'A common abuse of this argumentation scheme, in which the speculation on unsubstantiated negative consequences is carried to an extreme, is known as slippery slope' (Van Eemeren & Grootendorst, 1992: 164).

schema's van de informele logici, waarin ook een eerste actie werd afgeraden, omdat het zou leiden tot een keten van steeds erger wordende gebeurtenissen (zie figuur 2.3, p.7).

Naast de relatie tussen de pragma-dialectische uitgangspunten van hellend vlak-argumentatie en de *causal slippery slope* van de informele logici, ziet Garssen (1997) ook een verband met de *precedential slippery slope* die de informele logici onderscheiden. Bij pragmatische argumentatie wordt namelijk altijd van een voorwaardelijke voorspelling uitgegaan, stelt Garssen (1997: 22). Zo'n voorwaardelijke voorspelling is overeenkomstig met het precedent waarop de *precedential slippery slope* gebaseerd is. Er is echter ook een wezenlijk verschil tussen de benadering van de pragma-dialectiek en de andere benaderingen. Waar de informele logici en de nieuwe retoricci hellend vlak-argumentatie niet per definitie als drogreden zien, ziet de pragma-dialectiek het hellend vlak wel altijd als drogreden. De informele logici bekijken per geval of het argument redelijk is of niet en de nieuwe retoricci laten de redelijkheid afhangen van overtuigingskracht. De pragma-dialectiek sluit dit soort subjectiviteit uit door het hellend vlak in alle gevallen als drogreden te zien.

Uit bovenstaande theorieën is een selectie gemaakt van kenmerken van de drogreden van het hellend vlak die voor dit onderzoek bruikbaar zijn. De pragma-dialectische uitgangspunten worden als basis genomen voor dit onderzoek. Binnen deze uitgangspunten is echter een plek weggelegd voor de theorie van de informele logici. Er is voor dit onderzoek voor de pragma-dialectische benadering gekozen, omdat de pragma-dialectiek systematisch te werk gaat en subjectiviteit uitsluit. Argumentatie wordt binnen de pragma-dialectiek getoetst aan de hand van kritische vragen. Indien op basis van de kritische vragen geconcludeerd wordt dat er sprake is van een hellend vlak, dan is dat per definitie een overtreding van de argumentatieschemaregel en dus een drogreden. De pragma-dialectiek is immers een normatieve benadering, wat inhoudt dat er bepaalde normen worden nagestreefd die gedeeld worden door gewone taalgebruikers (Van Eemeren, Garssen en Meuffels, 2009). Dat gewone taalgebruikers deze normen delen, is een mooi uitgangspunt in een democratie, waarin de gewone burgers ook iets te zeggen hebben over de idealen die nagestreefd worden door hun vertegenwoordigers. Bij het begaan van de drogreden van het hellend vlak is er altijd sprake van een causaliteitsrelatie in het argument. Het gaat om een bepaalde handwijze die leidt tot een keten van onwenselijke gebeurtenissen. Er is dus altijd sprake van een negatieve,

ongewenste uitkomst. Vaak gaat het bij hellend vlak-argumentatie bovendien over gebeurtenissen in de toekomst. Er wordt een soort voorspelling gedaan op basis van een aanname en die aanname kan gezien worden als een precedent dat met het argument geschapen wordt. Om tot een deugdelijkheidsbeoordeling te komen van hellend-vlak argumentatie, moet het argumentatieschema van de negatieve variant van pragmatische argumentatie onderworpen worden aan een aantal kritische vragen. Als de kritische vragen onbevredigend worden beantwoord, betekent het dat het argumentatieschema niet correct is toegepast. Een incorrecte toepassing van een argumentatieschema is een overtreding van de argumentatieschemaregel en resulteert in een drogreden. Zo gezien is de drogreden van het hellend vlak dus altijd afhankelijk van de kritische vragen die geformuleerd zijn om tot een deugdelijkheidsbeoordeling te kunnen komen.

3. Kenmerken van uitgezonden verkiezingsdebatten

In hoofdstuk 2 werd de theorie behandeld die als uitgangspunt dient voor dit onderzoek. Die theorie, de pragma-dialectiek, stelt dat het van belang is om niet alleen de algemene tien discussieregels te volgen, maar dat het per type discussie kan verschillen hoe de algemeen geldende regels gespecificeerd en gepreciseerd kunnen worden. Het corpus dat voor dit onderzoek is gebruikt, bestaat uit de verkiezingsdebatten die op de televisie zijn uitgezonden in aanloop naar de Tweede Kamerverkiezingen in 2017. Een verkiezingsdebat kan gezien worden als communicatief actietype en communicatieve actietypen kennen hun eigen (geïstitutionaliseerde) regels en conventies. Deze regels, tezamen met de kenmerken van het verkiezingsdebat, zullen aan de orde komen in dit hoofdstuk. In paragraaf 3.1 worden de belangrijkste kenmerken van het communicatieve actietype van het verkiezingsdebat weergegeven. In paragraaf 3.2 worden de kritische vragen horend bij hellend vlak-argumentatie, die in hoofdstuk 2 zijn besproken, toegespitst op het actietype van het verkiezingsdebat.

3.1 Het verkiezingsdebat als communicatief actietype

Om het verkiezingsdebat argumentatief te kunnen duiden, is het van belang om erachter te komen hoe de specifieke context van het verkiezingsdebat de discussie zou kunnen beïnvloeden. Een discussie dient zich namelijk niet alleen te houden aan de algemene regels van een kritische discussie; er moet ook rekening gehouden worden met bijkomende contextafhankelijke regels en conventies. Die contextafhankelijke regels en conventies bepalen in hoeverre argumentatieve zetten ook in de specifieke context waarin de discussie plaatsvindt, redelijk mogen worden geacht (Van Eemeren & Houtlosser, 2006: 3).

Een verkiezingsdebat vindt plaats in de politieke context. Binnen deze context zijn, zoals gezegd, bijkomende regels die de discussie beïnvloeden. Die bijkomende regels worden bepaald aan de hand van het argumentatieve actietype waarin de argumentatie plaatsvindt. Actietypen zijn cultureel bepaalde communicatieve praktijken die in verschillende domeinen kunnen plaatsvinden (Van Eemeren & Houtlosser, 2006: 3). Een verkiezingsdebat kan gezien worden als zo'n communicatief actietype. Van Eemeren en Houtlosser (2006: 4-6) onderscheiden in eerste instantie drie verschillende

genres van communicatieve actietypen, namelijk beslissen, bemiddelen en onderhandelen.

Het verkiezingsdebat bevindt zich in het genre van onderhandelen. Kenmerken van dit genre zijn dat de discussianten zich vooral op elkaar richten en niet op een derde instantie die verondersteld wordt neutraal te zijn (Van Eemeren & Houtlosser, 2006: 5). Bij een verkiezingsdebat uit dit kenmerk zich door het feit dat de politici zich richten tot elkaar en tot de kiezers (Van Eemeren, 2013: 17). Bovendien wordt er binnen het genre onderhandelen (*negotiation*) door de discussianten geprobeerd om tot een compromis te komen. Bij een verkiezingsdebat zal dat compromis er niet uitzien als een oplossing van het verschil van mening, maar eerder als een soort stilzwijgende afspraak tussen alle partijen waarin bepaald is dat ze vrede hebben met het feit dat het verschil van mening niet opgelost wordt tijdens het debat.

Domein	Genre	Communicatief actietype	<i>Speech event</i>
Politieke domein	Onderhandelen	Verkiezingsdebat dat op televisie wordt uitgezonden	Bijv. het Een-Vandaag debat of het RTL Rode Hoed debat.

Figuur 3.1 Het verkiezingsdebat in context geplaatst (Van Eemeren, 2013: 18)

In figuur 3.1 is te zien dat het verkiezingsdebat plaatsvindt in het politieke domein. Het genre van het communicatieve actietype is onderhandelen. Het verkiezingsdebat dat wordt uitgezonden op televisie is het communicatieve actietype. Er wordt hier expliciet gekozen voor de specificatie dat het om televisiedebatten gaat die op de televisie zijn uitgezonden, omdat televisiedebatten andere kenmerken hebben dan andersoortige verkiezingsdebatten. Bij een televisiedebat moet bijvoorbeeld rekening gehouden worden met het *format* dat de zender wil hanteren. Bovendien bereiken de deelnemende partijen met een op televisie uitgezonden debat meer publiek, wat ook van invloed is op de discussie. Het *speech event* is het specifieke debat waar naar gekeken wordt, bijvoorbeeld het RTL Rode Hoed debat. *Speech events* zijn stereotype verschijningsvormen van communicatieve actietypen (Van Eemeren & Houtlosser, 2006: 3).

Voor sommige communicatieve actietypen geldt dat ze sterk geïstitutionaliseerd zijn (Van Eemeren & Houtlosser, 2006: 3-5). Er zijn dan veel vaststaande regels die het proces van het debat bepalen. Een rechtszaak is daar een voorbeeld van. Tot op zekere hoogte zijn bijvoorbeeld ook de Algemene Politieke Beschouwingen geïstitutionaliseerd. Binnen dit politieke debat wordt een spreekvolgorde gehanteerd en de voorzitter van de Tweede Kamer kan een spreker het woord ontnemen. Bij een verkiezingsdebat ligt dat anders. De communicatievorm kent op zichzelf bijvoorbeeld geen vaststaande regels betreffende spreekvolgorde, dit hangt af van het *format* dat de televisiezender hanteert. Er zijn *formats* waarin de politici van tevoren hebben gelooft tegen wie ze debatteren (NOS Nederland Kiest – Het slotdebat) en er zijn *formats* waarbij de sprekers elkaar kunnen uitdagen tijdens het debat (RTL Rode Hoed debat). Het *format* kan dus het verloop van het debat beïnvloeden, net zoals de debatleider dat kan. Ondanks dat het *format* kan bepalen wie tegenover wie komt te staan in het debat, staat de spreekvolgorde niet altijd vast. De spreekvolgorde wordt gaandeweg het debat bepaald en de debatleider kan daar een rol bij spelen (Jeugdjournaal Verkiezingsdebat). In sommige debatten is de debatleider aanzienlijk aanwezig en bindt hij of zij de discussianten aan strenge regels. In andere debatten laat de debatleider het debat de vrije loop en grijpt hij of zij nauwelijks in. Al deze aspecten zijn uniek voor het verkiezingsdebat dat op televisie wordt uitgezonden en daarom kan het uitgezonden verkiezingsdebat als communicatief actietype worden aangemerkt.

De pragma-dialectiek stelt dat ieder communicatieve actietype zijn eigen institutionele doel heeft (Van Eemeren, 2013: 19). Van het verkiezingsdebat kan gezegd worden dat het institutionele doel is dat de kiezers geïnformeerd worden en overtuigd raken om te gaan stemmen. Dit wordt bewerkstelligd door de politici door met elkaar in discussie te gaan op televisie. Omdat kiezers zo belangrijk zijn en omdat het van tevoren al duidelijk is dat het geschil tussen de politici onderling niet opgelost zal worden, richten de politici die deelnemen aan het verkiezingsdebat zich vooral op dit publiek in plaats van op hun medepolitici. De kiezers, het publiek waar de politici zich op zullen richten, is dan ook in het verkiezingsdebat aan te merken als het primaire publiek en de medepolitici als het secundaire publiek (Van Eemeren, 2013: 17; 20-21).

Het institutionele doel van het communicatieve actietype is in verband te brengen met de dialectische en retorische doelen die politici zullen hebben bij het verkiezingsdebat. In paragraaf 2.2 werd al aandacht besteed aan de verschillende discussiefasen die een kritische discussie binnen de pragma-dialectiek kent en de

retorische en dialectische doelen die binnen de verschillende discussiefasen worden nagestreefd. Dit was een bespreking van de dialectische en retorische doelen die in het algemeen gelden voor discussies. Voor discussies in specifieke actietypen kunnen die doelen echter bijgesteld worden.

In de belangrijkste fase van de discussie, de argumentatiefase, vinden de argumentatieve zetten plaats. In deze discussiefase is het algemene dialectische doel dat de houdbaarheid van het standpunt wordt getoetst (Van Eemeren & Houtlosser, 2002: 58). Voor het verkiezingsdebat houdt het dialectische doel in dat de discussianten op een redelijke manier hun medediscussiant zullen aanvallen en op een redelijke manier hun eigen standpunten zullen verdedigen (Van Eemeren, 2013: 15). In een discussie als een verkiezingsdebat zullen de discussianten altijd moeten ingaan op vragen en kritiek van hun tegenstander om aan hun dialectische verplichtingen te voldoen (Van Poppel, 2010: 216). Het algemene retorische doel is het krijgen van gelijk (Van Eemeren & Houtlosser, 2002: 58). Voor de argumentatiefase van het verkiezingsdebat houdt dat in dat de discussianten ernaar streven dat hun aanvallen en verdedigingen zo effectief mogelijk uitpakken voor henzelf (Van Eemeren, 2013: 15). De meest effectieve uitkomst voor een politicus in een verkiezingsdebat is kiezers winnen. De politicus zal dit retorische doel altijd in ogenschouw nemen bij het discussiëren.

De discussianten dienen, net als in iedere discussie, ook bij een verkiezingsdebat de balans te vinden tussen enerzijds de dialectische doelen en anderzijds de retorische doelen (Van Eemeren & Houtlosser, 2002: 55). Indien een politicus te veel het ene doel nastreeft en daarbij het andere doel uit het oog verliest, slaat de balans door. In het geval van te veel redelijkheid nastreven, begaat de politicus een retorische blunder. In het geval van te veel effectiviteit nastreven, begaat de politicus een drogreden (Van Eemeren & Houtlosser, 2002: 56-58; Van Eemeren, 2010: 41-42; 239). Kiezers zullen misschien niet direct doorhebben dat er een drogreden wordt begaan, maar ze zouden wel kunnen aanvoelen dat de redelijkheid uit het oog wordt verloren.⁴ Als kiezers veel waarde hechten aan redelijkheid, dan zou het begaan van een drogreden dus kunnen resulteren in het afschrikken van die kiezers, waardoor het institutionele doel van de discussie niet bereikt wordt. In dat opzicht is het streven naar het pragma-dialectische

⁴ Van Eemeren, Garssen en Meuffels (2009) hebben onderzocht of gewone taalgebruikers drogredenen onredelijk vinden. Uit hun onderzoek bleek dat gewone taalgebruikers dat inderdaad vinden: drogredenen worden zowel in relatieve als absolute zin als onredelijk beschouwd.

doel van de argumentatiefase van invloed op het institutionele doel van het verkiezingsdebat (ervoor zorgen dat kiezers op je zullen stemmen).

Om het communicatieve actietype verder te kunnen duiden, kan gekeken worden naar hoe de vier pragma-dialectische discussiefasen in het specifieke actietype vorm krijgen. Er wordt dan niet meer gesproken over de confrontatiefase, openingsfase, argumentatiefase en afsluitingsfase, maar over de initiële situatie, uitgangspunten, argumentatieve middelen en mogelijke uitkomsten (Van Eemeren, 2010: 152-158). In onderstaand figuur 3.2 zijn deze vier elementen voor het verkiezingsdebat uitgewerkt. Als een communicatief actietype zodanig wordt ingevuld dat er een unieke combinatie van de vier elementen ontstaat, dan wordt gesproken van een argumentatief actietype (Van Eemeren, 2013: 20).

Kritische discussie	Confrontatiefase	Openingsfase	Argumentatiefase	Afsluitingsfase
Communicatief actietype	Initiële situatie	Uitgangspunten	Argumentatieve middelen	Mogelijke uitkomsten
Verkiezingsdebat dat op televisie wordt uitgezonden	<p>Meerdere onoverkomelijke gemengde verschillen van mening tussen politici</p> <p>De verschillen van mening bestaan ook tussen de politici en de kiezers/het publiek</p> <p>Kiezers zijn primair publiek</p> <p>Debatleider aanwezig</p>	<p>Vooraf impliciete regels, soms expliciet gemaakt door debatleider</p> <p>Stilzwijgende afspraak tussen discussianten dat ze niet tot een oplossing dienen te komen (<i>agree to disagree</i>)</p>	<p>Onverenigbare standpunten</p> <p>Politici verdedigen per definitie het standpunt dat niet op andere politici gestemd moet worden</p> <p>Discussianten geven argumenten voor eigen standpunten en tegen de standpunten van anderen</p>	<p>Verschil van mening tussen politici wordt niet opgelost</p> <p>Kiezers beslissen de uitkomst van het debat op een later moment (d.m.v. stemmen)</p>

Figuur 3.2 Argumentatieve kenmerken verkiezingsdebat (Van Eemeren, 2013: 20)

In figuur 3.2 is af te lezen dat er in de initiële situatie van een verkiezingsdebat een verschil van mening is. Dit houdt in dat er in ieder geval één standpunt is dat niet door iedereen volledig gedeeld wordt (Van Eemeren & Snoeck Henkemans, 2011: 16). Er is in de meest basale situatie één partij die een standpunt naar voren brengt en één partij die het standpunt in twijfel trekt, dit wordt een niet-gemengd enkelvoudig verschil van

mening genoemd. Wanneer, zoals in een verkiezingsdebat het geval is, de tegenpartij een standpunt verwerpt of een ander standpunt inneemt, is er sprake van een gemengd geschil (in enkelvoudige of meervoudige vorm). Voor een verkiezingsdebat geldt dat het verschil van mening tussen de politici onoverkomelijk is. De politici debatteren immers om gelijk te krijgen en hun plannen te kunnen doorvoeren. Aangezien alle deelnemers aan het debat dit als doel hebben, zal het verschil van mening nooit opgelost worden en is het dus een onoverkomelijk verschil van mening. Bovendien is er bij een verkiezingsdebat sprake van meerdere verschillen van mening, omdat er meerdere kwesties ter discussie staan. De kwestie die ter discussie staat in een verschil van mening, wordt de propositie genoemd (Van Eemeren & Snoeck Henkemans, 2011: 16-17). Indien er in een verschil van mening meerdere proposities terug te vinden zijn, wordt het verschil van mening meervoudig genoemd (Van Eemeren & Snoeck Henkemans, 2011: 19-20). Van een verkiezingsdebat kan zodoende gesteld worden dat er meerdere onoverkomelijke verschillen van mening zijn, zowel enkelvoudig als meervoudig.

Andere kenmerken in de initiële situatie van een verkiezingsdebat zijn dat de kiezers het primaire publiek zijn en dat er een debatleider aanwezig is om het debat goed te laten verlopen. Het hangt tot op zekere hoogte van de debatleider af in hoeverre het debat gevoerd wordt aan de hand van strenge debatregels. Dit is terug te zien in de uitgangspunten van het verkiezingsdebat. Aangezien de debatleider vooral van invloed is op de strengheid van de gehanteerde debatregels, verschillen de debatregels per *speech event*. De debatleiders lijken slechts één regel allemaal te hanteren, namelijk dat de discussianten worden geacht niet door elkaar te spreken. Andere regels die genoemd werden in de debatten, waren regels over dat discussianten eenmalig individueel in gesprek moesten gaan met de debatleider (Het Carrédebat) en dat discussianten een medediscussiant konden uitdagen voor een één-op-één debat (RTL Rode Hoede debat).

Het tweede belangrijke uitgangspunt van het verkiezingsdebat is dat de discussianten een stilzwijgende afspraak met elkaar hebben dat ze tijdens het debat niet tot een oplossing van het verschil van mening dienen te komen. Er is namelijk in een verkiezingsdebat altijd sprake van onverenigbare standpunten. De discussianten zullen het in het debat niet eens worden met elkaar en dat is ook het doel niet van de discussie. Het doel is namelijk om kiezers te overtuigen. Om dit te bereiken zullen de discussianten zich juist proberen te profileren ten opzichte van hun medediscussianten, door de verschillen tussen hen te benadrukken. Een oplossing voor het verschil van

mening ligt daardoor niet in het verschiep. Het compromis tussen de discussianten neemt dus een vorm aan van *agreeing to disagree*. De discussianten accepteren van elkaar dat ze niet zullen werken naar een oplossing voor het verschil van mening en dat ze allemaal als doel zullen hebben om zoveel mogelijk kiezers te winnen. Dit is ook terug te zien in de mogelijke uitkomst van het verkiezingsdebat. De uitkomst zal nooit de vorm aannemen van een oplossing voor het verschil van mening. Men zou kunnen stellen dat het uiteindelijk de kiezers zijn die het debat beslissen, doordat zij hun stem uitbrengen en daarmee te kennen geven wie volgens hen het meest overtuigend was in het debat. Er spelen echter nog meer gegevens mee die de stem van de kiezer beïnvloeden (zoals politieke voorkeur), waardoor niet geconcludeerd kan worden dat de kiezers de uitkomst van het debat an sich bepalen.

Al met al, kan het op televisie uitgezonden verkiezingsdebat gezien worden als een communicatief actietype met zijn eigen argumentatieve kenmerken. Een dergelijk verkiezingsdebat kan zodoende een argumentatief actietype genoemd worden. De argumentatieve kenmerken beïnvloeden de argumentatieve mogelijkheden en beperkingen van het actietype. Voor het verkiezingsdebat geldt dat er weinig contextafhankelijke regels bestaan, aangezien de onderlinge overeenkomst bestaat dat de politici die deelnemen aan het debat niet hoeven te werken in de richting van een oplossing van het onderlinge verschil van mening. Omdat er weinig contextafhankelijke regels bestaan binnen het verkiezingsdebat, is er argumentatief gezien veel geoorloofd. In paragraaf 3.2 is te lezen hoe de discussianten bij hun argumentatie toch voor een deel gebonden worden aan het nastreven van redelijkheid.

3.2 Kritische vragen gespecificeerd voor het actietype verkiezingsdebat

Zoals beschreven werd in paragraaf 3.1, hebben de discussianten in een verkiezingsdebat niet als doel om elkaar te overtuigen, maar hebben ze een stilzwijgende overeenkomst waarin bepaald is dat ze het niet met elkaar eens hoeven te worden gedurende de discussie. Juist hierdoor is er veel toegestaan op het gebied van effectiviteit. De discussianten kunnen zich dus redelijk vrij bewegen, omdat de redelijkheidsregels binnen dit actietype opgerekt worden. De algemene regels van de pragma-dialectiek gelden echter altijd, dus ook binnen het actietype verkiezingsdebat.

In de pragma-dialectiek hangt de redelijkheid af van de tien discussieregels en, bij argumentatieschema's, tevens van kritische vragen. Aangezien dit onderzoek zich richt op de drogreden van het hellend vlak, werden in hoofdstuk 2.2 de kritische vragen horend bij de negatieve variant van pragmatische argumentatie uiteengezet. Hieronder zijn de pragma-dialectische kritische vragen voor de beoordeling van pragmatische argumentatie nog eens weergegeven, ditmaal in figuur 3.3 (Garssen, 1997: 22).

1. Is hetgeen dat in de argumentatie als gevolg wordt gepresenteerd wel (on)wenselijk?
2. Leidt datgene wat als oorzaak wordt genoemd inderdaad tot het genoemde (on)wenselijke gevolg?
3. Zijn er nog andere factoren die, samen met datgene wat als oorzaak wordt voorgesteld, aanwezig moeten zijn om het genoemde (on)wenselijke gevolg te doen optreden?
4. Heeft de genoemde oorzaak onwenselijke neveneffecten?
5. Kan het genoemde gevolg ook nog met andere middelen worden bereikt?

Figuur 3.3 Kritische vragen voor de beoordeling van pragmatische argumentatie (Garssen, 1997: 22)

Bij bovenstaand figuur 3.3 moet allereerst opgemerkt worden dat er op de plekken waar ‘(on)wenselijk’ staat in dit onderzoek ‘onwenselijk’ wordt gebruikt. De reden hiervoor is dat dit onderzoek zich richt op de onredelijke tegenhanger van de negatieve variant van pragmatische argumentatie, de drogreden van het hellend vlak. De eerste kritische vraag luidt dan ‘is hetgeen dat in de argumentatie als gevolg wordt gepresenteerd wel onwenselijk?’ Deze vraag is bruikbaar voor de redelijkheidsbeoordeling van negatieve pragmatische argumentatie. Indien er namelijk zou hebben gestaan ‘is hetgeen dat in de argumentatie als gevolg wordt gepresenteerd wel wenselijk?’, dan zou het antwoord op de vraag niet sturen in de richting van een onredelijkheidsbeoordeling zoals die nodig is bij het kwalificeren van de drogreden van het hellend vlak.

Daarnaast moet opgemerkt worden dat de vierde en vijfde kritische vraag in dit onderzoek buiten beschouwing worden gelaten. Deze vragen geven namelijk geen uitsluitsel als het gaat om een beoordeling van onredelijkheid van een mogelijke drogreden van het hellend vlak. Als er, zoals bij de vierde kritische vraag wordt bevraagd, onwenselijke neveneffecten zijn, zou dat het hellend vlak alleen maar versterken. De vijfde kritische vraag zegt daarnaast niets over of het onwenselijke effect

ook door andere oorzaken bereikt had kunnen worden; het onwenselijke gevolg in de drogreden van het hellend vlak zou hoe dan ook vermeden moeten worden, ongeacht het bestaan van andere oorzaken die het effect kunnen doen optreden. Het onwenselijke gevolg is immers datgene wat wordt voorgesteld als meest onwenselijke eindpunt. Het vlak helt daar als het ware naartoe. Als er andere middelen zouden bestaan die het onwenselijke gevolg kunnen doen intreden, zou dat de onwenselijkheid alleen maar versterken en daarmee het hellende vlak meer hellend maken. Omdat de vierde en vijfde kritische vraag niet van dezelfde orde zijn als de eerste drie kritische vragen, en omdat het antwoord op de vierde en vijfde kritische vraag niet direct leidt tot het bestempelen van een argument als drogreden van het hellend vlak, worden de vierde en vijfde kritische vraag buiten beschouwing gelaten in dit onderzoek.

Bovendien moet erkend worden dat de kritische vragen die zijn weergegeven in figuur 3.3 de kritische vragen zijn die in het algemeen gelden voor de beoordeling van pragmatische argumentatie binnen de pragma-dialectiek. Deze kritische vragen houden geen rekening met het communicatieve actietype waarbinnen de argumentatie plaatsvindt. Er kan echter pas een goed onderbouwde analyse plaatsvinden van hellend vlak argumentatie in verkiezingsdebatten als de kritische vragen die moeten leiden tot een beoordeling van onredelijkheid zijn toegespitst op het actietype verkiezingsdebat.

De eerste kritische vraag, de vraag of het gevolg dat in de argumentatie wordt gepresenteerd daadwerkelijk onwenselijk is, is ook voor het actietype verkiezingsdebat bruikbaar. Wel moet opgemerkt worden dat het antwoord op deze kritische vraag in veel gevallen geformuleerd zal worden door medediscussianten en kiezers. Zij zijn namelijk degenen die kritiek uiten op de argumentatie. Medediscussianten en kiezers zijn niet neutraal en zullen dus een subjectief antwoord formuleren. Dit in overweging nemende, zal het antwoord op de eerste kritische vraag kunnen verschillen per persoon.

Om de subjectiviteit van de beantwoording van de eerste kritische vraag te illustreren, volgt hier een fictief voorbeeld: Discussiant A stelt dat het hebben van een nationaal zorgfonds zal leiden tot tweedeling. Tweedeling vindt deze discussiant een onwenselijk gevolg, want tweedeling houdt in dat er een oneerlijke verdeling is tussen verschillende bevolkingsgroepen in de maatschappij. Het antwoord op de eerste kritische vraag zou dus volgens Discussiant A zijn dat tweedeling inderdaad onwenselijk is. Discussiant B kan hierop reageren door te stellen dat tweedeling helemaal niet zo onwenselijk is, want tweedeling is inherent aan een maatschappij en het is volgens Discussiant B niet meer dan logisch dat de ene bevolkingsgroep toegang

heeft tot meer of betere zorg, aangezien deze bevolkingsgroep nu eenmaal meer betaalt. Discussiant B zal de kritische vraag dus beantwoorden met een ‘nee, het gevolg is niet daadwerkelijk onwenselijk.’

De tweede kritische vraag voor het beoordelen van pragmatische argumentatie is minder subjectief van aard. Deze vraag luidt: leidt hetgeen dat als oorzaak wordt genoemd daadwerkelijk tot het genoemde gevolg? Deze causaliteitsvraag is in principe toetsbaar. Discussianten kunnen het echter doen lijken dat hier, net als bij de eerste kritische vraag, een subjectief antwoord mogelijk is. In bovenstaand voorbeeld stelde Discussiant A dat het hebben van een nationaal zorgfonds zal leiden tot tweedeling in de maatschappij. Een argument hiervoor zou kunnen zijn dat de burgers die niet willen meedoen aan het nationale zorgfonds, maar betere zorg zouden willen, naar het buitenland kunnen gaan om daar hun zorg te halen. Dit zou echter alleen gedaan kunnen worden door rijkere burgers, aangezien zij de middelen hebben om de zorg überhaupt ergens anders vandaan te halen. Zo bekeken, zou het zorgfonds in de ogen van Discussiant A kunnen leiden tot een tweedeling in de maatschappij. Medediscussiant C zou hiervan kunnen zeggen, ‘welnee, een nationaal zorgfonds leidt helemaal niet tot tweedeling. Iedereen heeft toch op nationaal niveau toegang tot dezelfde zorg?’ Bij dit soort argumenten zal dus goed gekeken moeten worden naar het verschil tussen causaliteit en het anders invullen van begrippen. Met het anders invullen van begrippen wordt niets gezegd over de causaliteit zelf, maar discussianten kunnen het doen lijken alsof het gevolg van de causaliteit er anders uitziet dan het daadwerkelijk is. Waar Discussiant A ‘tweedeling’ invult als een ‘oneerlijke verdeling’, vult Discussiant C ‘tweedeling’ in als ‘iedereen heeft toegang tot dezelfde zorg’. Voor de begripsinvullingen geldt dat het toetsbaar is of een nationaal zorgfonds zou leiden tot ofwel een oneerlijke verdeling in de maatschappij, ofwel het toegang hebben tot dezelfde zorg voor iedereen. De subjectiviteit die de politici als aanwezig veronderstellen, hangt dus voor een groot deel samen met begripsinvulling. Hier is een verband te vinden met het *sorites*-argument dat in paragraaf 2.1 werd behandeld, waarbij vaagheid der begrippen een grote rol speelt.

Voor de derde kritische vraag geldt tevens dat het antwoord in principe objectief vastgesteld kan worden. Het is toetsbaar of er bijkomende factoren aanwezig moeten zijn om het onwenselijke gevolg te doen optreden. Politici zullen het echter, in het licht van zich willen profileren ten opzichte van elkaar, doen lijken dat deze vraag ook aan subjectiviteit onderhevig is. Waar de ene discussiant zal beweren dat er zeker

bijkomende factoren aanwezig moeten zijn, zal een ander dit onderuithalen door simpelweg te stellen dat het niet zo is. Juist doordat de discussianten in een verkiezingsdebat elkaar zoveel ruimte geven om effectiviteit na te streven en doordat de discussianten het niet met elkaar eens hoeven te worden, zal de toetsbaarheid in veel gevallen buiten beschouwing worden gelaten en zullen de discussianten het in sommige gevallen bij een ‘welles-nietes discussie’ houden.

Desondanks zal er toch gekeken moeten worden naar de redelijkheid van de argumentatie van politici en daarvoor zijn de kritische vragen wel degelijk nodig. De reacties van mededebateerders en kiezers kunnen helpen bij de beantwoording van de kritische vragen. Bij de analyses die voor dit onderzoek gemaakt zijn van hellend vlak argumentatie, is dan ook gekeken naar de reacties die mededebateerders geven op argumentatie (zie hoofdstuk 4). Als een discussiant bijvoorbeeld op geen enkele manier de causaliteit van een argument van een mededebateerder weerspreekt, dan is dat een indicator dat de discussiant de causaliteit onderschrijft. Als de discussiant echter aangeeft dat hij de causaliteit niet onderschrijft, dan is dat een indicator dat het argument misschien drogredelijk is.

Binnen het actietype van het verkiezingsdebat spelen dus reacties van mededebateerders een belangrijke rol, omdat die mededebateerders, samen met de kiezers, tot op zekere hoogte aangeven wat zij als redelijk zien en wat niet. In de analyse en het gebruik van de toegespitste kritische vragen is dan ook een rol weggelegd voor de reacties die mededebateerders formuleren, omdat die een aanwijzing kunnen geven dat er sprake is van een onredelijk argument. Het is uiteindelijk echter de beoordeelaar die – misschien naar aanleiding van zo’n indicatie van een mededebateerder – beslist of er sprake is van onredelijkheid. In figuur 3.4 zijn de kritische vragen voor de negatieve variant van pragmatische argumentatie binnen een op televisie uitgezonden verkiezingsdebat opgenomen.

(0. Is er sprake van een oorzaak-gevolg-keten?)

1. Is hetgeen dat in de argumentatie als gevolg wordt gepresenteerd daadwerkelijk onwenselijk?
2. Kan de causaliteit tussen datgene wat als oorzaak genoemd wordt en het genoemde onwenselijke gevolg ondermijnd worden?
3. Zijn er andere factoren die, samen met datgene wat als oorzaak wordt voorgesteld, aanwezig moeten zijn om het genoemde onwenselijke gevolg te doen optreden?

Figuur 3.4 Toegespitste kritische vragen voor de beoordeling van pragmatische argumentatie binnen het actietype verkiezingsdebat

Alvorens de drie kritische vragen te beantwoorden, moet eerst de preliminaire, nulde kritische vraag beantwoord worden. Deze vraag is of er sprake is van een oorzaak-gevolg-keten. Als die vraag negatief beantwoord wordt, hoeven de drie andere kritische vragen niet nader bekeken te worden, omdat er in dat geval hoe dan ook geen sprake zal zijn van de drogreden van het hellend vlak. Bij de drogreden van het hellend vlak moet immers altijd sprake zijn van een keten.

Als de antwoorden op de overige drie kritische vragen onbevredigend zijn, dan houdt dat in dat het argument een drogreden van het hellend vlak is. Ook als slechts één antwoord onbevredigend is, zal dat resulteren in een beoordeling van onredelijkheid. Vaak gaat het onbevredigend beantwoorden van één kritische vraag echter gepaard met het onbevredigend beantwoorden van een andere kritische vraag (zie de analyses in paragraaf 4.2). Indien een argument veel weerstand opwekt bij medediscussianten, dan kan dat een aanleiding zijn om te denken dat de grenzen van de redelijkheid worden overschreden. Bij de analyses, die in paragraaf 4.2 te lezen zijn, is dan ook goed gekeken naar de reacties die argumentatie bij medediscussianten oproept.

4. De drogreden van het hellend vlak in de verkiezingsdebatten uit 2017

In bovenstaande hoofdstukken is uiteengezet wat de drogreden van het hellend vlak inhoudt en hoe deze drogreden zich zou kunnen manifesteren in het actietype van een verkiezingsdebat. Voor dit onderzoek zijn meerdere debatten bekeken die op televisie zijn uitgezonden en die onderdeel waren van de verkiezingsstrijd in 2017. In paragraaf 4.1 is te lezen hoe dit onderzoek is aangepakt en hoe de gebruikte fragmenten uit de debatten zijn geselecteerd. Vervolgens is in paragraaf 4.2 te lezen hoe deze fragmenten beoordeeld kunnen worden met behulp van de kritische vragen die in het vorige hoofdstuk speciaal zijn opgesteld voor het actietype verkiezingsdebat. Dat de kritische vragen hier en daar voor problemen zorgen, is terug te lezen in paragraaf 4.3, waar tevens ook de kritische vragen nog verder worden toegespitst op het actietype van het politieke verkiezingsdebat.

4.1 Methode

Het corpus dat gebruikt is voor dit onderzoek bestaat uit fragmenten die afkomstig zijn uit de verkiezingsdebatten die zijn uitgezonden op televisie. Voor dit onderzoek zijn alle verkiezingsdebatten bekeken die op de nationale televisiezenders zijn uitgezonden. Er is gekozen voor debatten die op de nationale televisiezenders zijn uitgezonden, omdat dit de debatten zijn die alle Nederlanders gezien (kunnen) hebben. Uit de debatten is een selectie gemaakt van fragmenten waarin vermoedelijke drogredenen van het hellend vlak voorkomen. Die selectie van fragmenten is te vinden in de bijlagen. Er is geprobeerd een zo gevarieerd mogelijke selectie van debatten in het corpus op te nemen. Het corpus bestaat dus uit zowel debatten die op de publieke omroep zijn uitgezonden (bijvoorbeeld ‘NOS Nederland kiest – Het slotdebat’ en ‘EenVandaag Verkiezingsdebat’) als debatten die op de commerciële omroep zijn uitgezonden (zoals ‘RTL Rode Hoed debat’). Daarnaast zijn er debatten met twaalf deelnemers en debatten met slechts twee deelnemers (zie figuur 4.1). Bovendien is er voor gekozen om ook het ‘Jeugdjournaal Verkiezingsdebat’ te bekijken, omdat dit debat een andere doelgroep aanspreekt dan de overige debatten, namelijk de niet-stemgerechtigde jeugd in plaats van de stemgerechtigde volwassenen. Ten slotte is ‘DWDD Het Lagerhuis’ in het corpus opgenomen om ook politici van kleinere partijen in het corpus vertegenwoordigd

te hebben. In figuur 4.1 is een overzicht weergegeven van de debatten die gebruikt zijn voor dit onderzoek, inclusief de deelnemende politici per debat.

Debat	Datum	Deelnemende politici
RTL Rode Hoed debat	26 februari 2017	Lodewijk Asscher Sybrand Buma Jesse Klaver Alexander Pechtold Emile Roemer
DWDD Het Lagerhuis	27 februari 2017	Thierry Baudet Sylvana Simons
Het Carrédebat	5 maart 2017	Lodewijk Asscher Sybrand Buma Jesse Klaver Henk Krol Alexander Pechtold Emile Roemer Mark Rutte Marianne Thieme
Jeugdjournaal Verkiezingsdebat	11 maart 2017	Lodewijk Asscher Sybrand Buma Alexander Pechtold Emile Roemer Mark Rutte Geert Wilders
EenVandaag Verkiezingsdebat	13 maart 2017	Mark Rutte Geert Wilders
NOS Nederland Kiest – Het slotdebat	14 maart 2017	Lodewijk Asscher Sybrand Buma Jesse Klaver Henk Krol Jacques Monasch Alexander Pechtold Emile Roemer Jan Roos Mark Rutte Gert-Jan Segers Kees van der Staaij Marianne Thieme Geert Wilders

Figuur 4.1 Overzicht bekeken verkiezingsdebatten 2017

Uit bovenstaande debatten zijn vermoedelijke drogredenen van het hellend vlak geselecteerd. Dat wil zeggen dat gezocht is naar pragmatische argumenten die wijzen op onwenselijke gevolgen. Om deze selectie van pragmatische argumenten tot stand te laten komen, is gelet op woorden die causaliteit aanduiden, zoals ‘leidt tot’ en ‘zorgt voor’ en op woorden die onwenselijkheid aangeven, zoals ‘verschrikkelijk’ en ‘asociaal’. Argumenten die zowel een causaliteitscomponent als een component van onwenselijkheid bevatten, zijn getranscribeerd (zie bijlagen). Naast enkel het pragmatische argument, zijn ook de reacties van de medediscussiant(en) zoveel mogelijk uitgewerkt. De transcripties bestaan dus uit stukken tekst waarin de bijdragen van zowel de discussiant als de medediscussiant(en) zijn getranscribeerd. Ook de reacties op de reacties zijn zoveel mogelijk uitgewerkt, indien die een toevoeging waren op het argument. Door het argument zo uitgebreid mogelijk te transcriberen, kan bij de analyse namelijk beter gekeken worden naar aanwijzingen die aangeven of het argument redelijk is of niet.

Vervolgens is van de getranscribeerde pragmatische argumenten bepaald wat per fragment de oorzaak is en wat het gevolg is. Ook is aangegeven hoe de onwenselijkheid van het gevolg wordt aangeduid. Indien mogelijk, zijn de gebeurtenissen die in het argument causaal met elkaar in verband worden gebracht, in een keten geplaatst, zodat duidelijk is hoe de causaliteit precies in elkaar steekt. Dit is namelijk nodig voor de beantwoording van de kritische vragen.

De volgende stap in de analyse is om de argumenten te onderwerpen aan de drie kritische vragen die in hoofdstuk 3.2 zijn opgesteld (zie figuur 3.4). Er is per kritische vraag een antwoord geformuleerd. Voor de beantwoording van de vragen is naar het hele getranscribeerde fragment gekeken, omdat de reacties van medediscussianten kunnen helpen bij de beantwoording van de kritische vragen. Indien een kritische vraag onbevredigend beantwoord wordt, wordt met behulp van het gehele fragment beoordeeld of er inderdaad sprake is van onredelijkheid en dus van de drogreden van het hellend vlak. Het kan namelijk zo zijn dat een onbevredigend antwoord verderop in het fragment wordt weerlegd, waardoor de redelijkheid toch in stand blijft. In principe is één onbevredigend antwoord genoeg om te concluderen dat er sprake is van de drogreden van het hellend vlak. Indien alle kritische vragen bevredigend worden beantwoord, moet geconcludeerd worden dat er geen sprake is van de drogreden van het hellend vlak, maar dat het om een redelijk pragmatisch argument gaat dat wijst op

onwenselijke gevolgen. In paragraaf 4.2 zijn een aantal illustratieve fragmenten uitgewerkt.

4.2 Vermoedelijke drogredenen van het hellend vlak onderworpen aan kritische vragen

4.2.1 Hellende vlakken

Van de geselecteerde fragmenten die voor dit onderzoek zijn gebruikt, konden er slechts een paar fragmenten als hellend vlak aangemerkt worden. Deze fragmenten liepen stuk op één van de drie kritische vragen horend bij de drogreden van het hellend vlak, die gespecificeerd zijn voor het actietype uitgezonden verkiezingsdebat (zie figuur 3.4). Een voorbeeld van zo'n fragment dat als onredelijk wordt bestempeld doordat één van de kritische vragen onbevredigend wordt beantwoord, is fragment 1, dat in voorbeeld 4.1 is weergegeven.

'We hebben in Nederland zorgvuldige euthanasiewetgeving. Als mensen ondraaglijk en uitzichtloos lijden. Maar waar ik enorm voor wil waken, is dat we een situatie krijgen waarbij mensen zich overbodig voelen, eenzaam voelen of misschien zelfs het gevoel hebben tot last te zijn en daardoor over de levenseindevraag moeten nadenken. Ik wil dat we bij deze mensen zeggen, je mag waardig ouder worden en dus goede zorg leveren.'

Oorzaak: Het wetsvoorstel betreffende levenseinde

Gevolg: Mensen voelen zich genoodzaakt na te moeten denken over de levenseindevraag

Keten: Het wetsvoorstel betreffende levenseinde leidt tot een situatie waarin mensen zich overbodig voelen, eenzaam voelen of het gevoel hebben tot last te zijn, wat leidt tot dat de mensen over de levenseindevraag moeten nadenken.

Onwenselijkheid: 'Waar ik enorm voor wil waken'

Voorbeeld 4.1 Analyse van fragment 1, waarin Buma spreekt over het wetsvoorstel betreffende levenseinde (zie bijlage I)

In fragment 1 wordt een keten uiteengezet waarbij het wetsvoorstel waarin staat dat mensen zelf over hun levenseinde mogen beslissen, gekoppeld wordt aan een situatie

waarin mensen zichzelf genoodzaakt voelen om na te moeten denken over de levenseindevraag. De eerste kritische vraag, of het genoemde gevolg daadwerkelijk onwenselijk is, wordt in dit geval bevredigend beantwoord. In principe is het inderdaad een onwenselijk gevolg als mensen zich genoodzaakt voelen om over hun levenseinde na te moeten denken. Die onwenselijkheid wordt versterkt door de keten waarin Buma het argument presenteert, namelijk dat mensen moeten nadenken over hun levenseinde, omdat ze zich overbodig of eenzaam zouden voelen. De medediscussianten weerspreken de onwenselijkheid van het gevolg niet, maar sommigen (Klaver, Asscher en Pechtold) benadrukken dat het recht op zelfbeschikking voor hen belangrijker is dan het onwenselijke gevolg dat Buma schetst. Dit neemt echter niet de onwenselijkheid weg van het genoemde gevolg. De eerste kritische vraag wordt dus bevredigend beantwoord.

De tweede kritische vraag betreft de causaliteit van de keten in het argument. De vraag is in dit geval of het wetsvoorstel betreffende levenseinde leidt tot een situatie waarin mensen zich overbodig, eenzaam of tot last voelen en of die situatie vervolgens leidt tot een situatie waarin mensen zich genoodzaakt voelen om over hun levenseinde na te moeten denken. De medediscussianten weerspreken niet direct de causale stappen die in het argument worden gemaakt. Wel is uit de discussie op te maken dat er ook mensen zijn die zich door het wetsvoorstel niet eenzaam of tot last voelen. Het gaat volgens Pechtold, Klaver en Asscher om mensen die met het volle verstand een keuze maken over hun levenseinde, waarmee benadrukt wordt dat het recht op zelfbeschikking belangrijker wordt gevonden dan het genoemde gevolg (*Het recht op zelfbeschikking is volgens mij waar we allemaal in geloven. [...] En dat betekent dat je gedurende je leven keuzes kan maken over hoe je je leven inricht, maar wat mij betreft betekent dat ook dat je op een waardige manier kunt sterven.*) Of de tweede kritische vraag hier bevredigend wordt beantwoord, is twijfelachtig. In principe zou de gepresenteerde keten van gebeurtenissen kunnen optreden, maar het is niet honderd procent zeker dat dit daadwerkelijk gebeurt.

Wat betreft de derde kritische vraag is het antwoord minder twijfelachtig, die wordt hoe dan ook onbevredigend beantwoord. Het is namelijk niet zo dat de wet betreffende levenseinde de enige oorzaak is voor mensen om zich eenzaam en overbodig te voelen. Daar spelen waarschijnlijk ook andere factoren een rol, zoals weinig aandacht van familie of afhankelijkheid van verpleging. De derde kritische vraag, of er bijkomende factoren aanwezig moeten zijn om het genoemde gevolg te

doen intreden, wordt onbevredigend beantwoord, waardoor het argument in fragment 1 als drogreden van hellend vlak kan worden aangemerkt. Bovendien benadrukt Buma zelf al dat het genoemde gevolg een risico is dat mogelijk optreedt, maar dat het dus niet zeker is dat het gevolg zijn intrede zal doen.

Naast fragment 1 zijn er nog drie fragmenten waarin de drogreden van het hellend vlak gevonden kan worden. Dit zijn fragmenten 2, 3 en 4, die in bijlage I zijn opgenomen. In fragment 2, dat in voorbeeld 4.2 is weergegeven, wordt door de discussiant, Wilders, een causaal verband gelegd tussen het zorgbeleid van minister-president Rutte en een beschaving onwaardige situatie wat betreft zorg in Nederland.

‘Het is een beschaving onwaardig wat er nu in de zorg gebeurt. Er zijn verzorgingshuizen gesloten, zestigduizend plaatsen zijn weggegaan. Er zijn zevenendertigduizend hardwerkende verpleegkundigen ontslagen, waardoor de werkdruk van de mensen die er nu werken enorm is. We zien, u zegt het zelf al, voor de mensen thuis, dat de huishoudelijke hulp is gehalveerd voor oudere mensen. [...]

Dat we nu, door u, honderd dertigduizend asielzoekers binnen hebben gekregen. Wat is nu het geval? Die asielzoekers, die honderd dertigduizend die er bij u zijn binnengekomen, die krijgen gratis zorg, die hebben geen eigen risico. Die krijgen de tandarts gratis, die krijgen de fysiotherapie gratis, die krijgen brillen gratis. Dat zijn de verkeerde keuzes. We moeten kiezen voor onze eigen mensen, onze eigen ouderen en niet voor de asielzoekers’

Oorzaak: Zorgbeleid Rutte

Gevolg: Een beschaving onwaardige situatie wat betreft zorg in Nederland

Keten: Het zorgbeleid van Rutte leidde tot het sluiten van verzorgingshuizen, het ontslaan van verpleegkundigen, een halvering in de huishoudelijke hulp, ondervoeding en drogering. Het ontslaan van verpleegkundigen leidde tot een hogere werkdruk, wat tezamen met het sluiten van de verzorgingshuizen, de halvering in de huishoudelijke hulp, de ondervoeding en de drogering leidde tot een beschaving onwaardige situatie wat betreft zorg in Nederland. Daarnaast heeft de komst van asielzoekers ertoe geleid dat er gratis zorg werd weggegeven aan asielzoekers, wat oneerlijk is tegenover de ‘eigen mensen’, wat ertoe leidde dat er een beschaving onwaardige situatie ontstond wat betreft zorg in Nederland.

Onwenselijkheid: ‘beschaving onwaardig’

Voorbeeld 4.2 Analyse van fragment 2, waarin Wilders en Rutte debatteren over de zorg in Nederland (zie bijlage I)

Wilders stelt dat er verzorgingshuizen zijn gesloten en dat verpleegkundigen zijn ontslagen, wat er onder andere toe heeft geleid dat er een hogere werkdruk ontstond. Dit leidt er vervolgens toe dat de zorg in Nederland slecht is geregeld en dus een beschaving onwaardig is. Tot zover verloopt de argumentatie redelijk. Een beschaving onwaardige situatie is inderdaad onwenselijk en ondanks dat het aan subjectiviteit

onderhevig is, zou inderdaad gesteld kunnen worden dat het beleid van minister-president Rutte ervoor gezorgd heeft dat verzorgingshuizen zijn gesloten, waardoor een hogere werkdruk is ontstaan en de situatie in de zorg niet langer naar behoren is.

Wilders breidt zijn argumentatie echter uit door ook te noemen dat asielzoekers in Nederland gratis zorg krijgen en geen eigen risico betalen en dat dit leidt tot een oneerlijke verdeling ten opzichte van de ‘eigen mensen’. Het argument dat de komst van asielzoekers leidt tot een beschaving onwaardige situatie in de zorg lijkt echter niet op te gaan. De komst van asielzoekers kan niet aangemerkt worden als een directe oorzaak voor hoe de zorg in Nederland geregeld is. Het zou dan slechts een bijkomende factor zijn, maar zelfs dat is te ver gezocht, omdat het intreden van het genoemde gevolg niet afhankelijk is van de komst van asielzoekers. Het noemen van de komst van asielzoekers als oorzaak maakt de gepresenteerde keten niet langer redelijk. Het argument dat de komst van asielzoekers leidt tot een beschaving onwaardige situatie in Nederland wat betreft zorg is dan ook aan te merken als een drogreden van het hellend vlak.

Voor fragmenten 3 en 4 (zie bijlage I) geldt hetzelfde als bij fragmenten 2 (voorbeeld 4.2) en 1 (voorbeeld 4.1). Ook in die fragmenten wordt iets als oorzaak gepresenteerd wat niet per definitie als enige oorzaak aangemerkt kan worden. De beoordeling van het argument loopt dan dus stuk op een combinatie van de tweede en derde kritische vraag. De genoemde oorzaak leidt niet per se tot het genoemde gevolg en/of er moeten bijkomende factoren optreden om het genoemde gevolg te doen intreden. Bij de geanalyseerde fragmenten die als drogreden van hellend vlak aangemerkt kunnen worden, zijn dus vooral de tweede en derde kritische vraag doorslaggevend. Er waren geen fragmenten in het corpus die als onredelijk werden beoordeeld naar aanleiding van een onbevredigend antwoord op de eerste kritische vraag.

4.2.2 De eis van de keten

Van de achttien uitgewerkte fragmenten, blijken zeven fragmenten sowieso geen hellend vlak te zijn. Dit zijn fragmenten waarin argumentatie voorkomt die wel een causaliteitscomponent bevat en ook een component van onwenselijkheid heeft, maar waarin de causaliteit slechts uit één stap tussen oorzaak en gevolg bestaat, in plaats van uit een keten, wat nodig is om een argument als hellend vlak aan te kunnen merken (zie hoofdstuk 2). Dit was onder andere het geval bij fragment 5 (zie voorbeeld 4.3).

‘Wat u doet om het eigen risico af te schaffen, is een modaal inkomen bijna 400 euro meer belasting te laten betalen. En dat is niet zo eerlijk, meneer Asscher. Dus, wees rechtvaardig en zorg dat degenen die het ook nodig hebben, en dat zijn de langdurig zieken en gehandicapten, dat die tegemoet worden gekomen.’

Oorzaak:	Afschaffen van het eigen risico volgens de plannen van de Partij van de Arbeid
Gevolg:	400 euro meer belasting voor een modaal inkomen
Keten:	Het afschaffen van het eigen risico volgens de plannen van de Partij van de Arbeid leidt tot 400 euro meer belasting voor een modaal inkomen.
Onwenselijkheid:	‘Dat is niet zo eerlijk’

Voorbeeld 4.3 Analyse van fragment 5, waarin Asscher en Pechtold met elkaar debatteren over het afschaffen van het eigen risico (zie bijlage II)

In hoofdstuk 2 is uiteengezet dat er bij de drogreden van het hellend vlak altijd sprake is van een keten van gebeurtenissen die causaal met elkaar in verband worden gebracht. In voorbeeld 4.3 is er wel een causaal verband in het argument, maar dit causale verband bestaat uit slechts één stap tussen oorzaak en gevolg. Het afschaffen van het eigen risico volgens de plannen van de Partij van de Arbeid leidt, volgens Pechtold, tot 400 euro meer belasting voor een modaal inkomen. Er is in dit fragment geen sprake van een keten, dus ook niet van de drogreden van het hellend vlak. Voor fragment 6, fragment 7, fragment 8 en fragment 9 geldt hetzelfde (zie bijlage II). Ook in deze fragmenten worden geen ketens van gebeurtenissen gepresenteerd, waardoor er geen sprake kan zijn van de drogreden van het hellend vlak.

Naast dat een argument geen keten bevat omdat er slechts sprake is van één stap tussen oorzaak en gevolg, kan een opsomming in een argument ook niet als keten worden aangemerkt. Argumenten met een causaal verband tussen een oorzaak en een opsomming van gevolgen, kunnen dus niet beoordeeld worden als drogreden van het hellend vlak, omdat een opsomming van gebeurtenissen niet hetzelfde is als een keten van gebeurtenissen. In het corpus zijn er twee fragmenten waarbij een schakel in de keten van gebeurtenissen een opsomming bevat, namelijk fragmenten 10 en 11. Fragment 11, dat in voorbeeld 4.4 is uitgewerkt, is hier een illustratieve casus van.

'Wilders: U ziet nu, u ziet nu, meneer Rutte, dat de deal met Turkije levensgevaarlijk is, levensgevaarlijk. De Turken hoeven maar op een knop te drukken en de mensen komen weer. En u zegt nu, ik heb het u vorige week horen zeggen, laten we soortgelijke deals maken met de andere landen van Noord Afrika. [...] Ook met Libië, daar is ISIS nu aan de macht geloof ik.

Rutte: Niet met Libië.

Wilders: Of met andere landen. Wat bent u van plan? [...] Met de terroristen sluit de VVD deals om asielzoekers tegen te houden. [...] Wat is dat voor gekkigheid. En ik zeg u, Europa wil dat niet, Europa kan dat niet. [...] Ik wil niet afhankelijk zijn van uw vriendjes in Brussel of van de Turken of van ISIS in Libië om onze grenzen te sluiten. Dat moeten we zelf doen. En laat mij u uitleggen waarom dat zo belangrijk is. De komende jaren, aan het eind van deze eeuw, zal de bevolking van Afrika verviervoudigen van één miljard naar vier miljard. En één derde van deze mensen komen onze kant op. En als we dat willen tegenhouden, Europa, meneer Rutte, op dit moment in de Middellandse Zee, dat zijn pendelbootjes. Ze brengen de vluchtelingen naar Sicilië toe. Dat is niet wat we willen.'

Oorzaak: Deals met Noord Afrikaanse landen

Gevolg: Meer vluchtelingen in Nederland

Keten: Deals met Noord Afrikaanse landen leiden tot afhankelijk zijn van Brussel, Turkije en ISIS in Libië. Daarnaast is er een bevolkingstoename in Afrika, die samen met de afhankelijkheid van Brussel, Turkije en ISIS in Libië ervoor zorgt dat er meer vluchtelingen naar Nederland komen.

Onwenselijkheid: 'Dat is niet wat we willen'

Voorbeeld 4.4 Analyse van fragment 11, waarin Rutte en Wilders debatteren over de zogenaamde Turkijedeal (zie bijlage II)

In voorbeeld 4.4 bestaat de causaliteit tussen oorzaak en gevolg uit meerdere stappen. De tussenstap in de keten van gebeurtenissen is een opsomming, namelijk afhankelijk zijn van Brussel, Turkije en Libië. Daarnaast wordt er nog een gebeurtenis toegevoegd aan de keten, wat ook als opsomming aangemerkt kan worden, namelijk de bevolkingstoename in Afrika. De bevolkingstoename in Afrika kan niet als causale stap in de keten gezet worden tussen afhankelijk zijn van de drie genoemde landen en het genoemde gevolg, omdat de bevolkingstoename in Afrika niets te maken heeft met het

afhankelijk zijn van Brussel, Turkije en Libië. Zo bekeken, kan de bevolkingstoename in Afrika als bijkomende factor genoemd worden die noodzakelijkerwijs aanwezig moet zijn om het genoemde gevolg te doen intreden. Het noemen van deze bijkomende factor geeft aan dat de derde kritische vraag bevredigend wordt beantwoord, omdat er inderdaad een bijkomende factor is. Deze wordt door de discussiant, Wilders, ook genoemd. Er mist wat dat betreft niks in de argumentatie van Wilders wat het onredelijk zou maken.

Ook de eerste kritische vraag kan bevredigend beantwoord worden. Het is in principe aan subjectiviteit onderhevig of meer vluchtelingen in Nederland een onwenselijk gevolg is, maar over het algemeen kan aanvaard worden dat dit als een onwenselijk gevolg wordt gezien. Het is immers überhaupt onwenselijk dat mensen uit hun land moeten vluchten. Rutte, de medediscussiant, benadrukt bovendien dat hij het gevolg ook onwenselijk vindt (*Precies wat u beschrijft, dat moeten we voorkomen. Die bevolkingstoename is er. We willen voorkomen dat mensen hier naartoe komen.*). Ook de tweede kritische vraag, de vraag of de veronderstelde causaliteit klopt, wordt bevredigend beantwoord. Er zou inderdaad een causaal verband kunnen bestaan tussen enerzijds de deals met Noord Afrikaanse landen en anderzijds een toename van vluchtelingen in Nederland. Rutte benadrukt bovendien dat er inderdaad een causaal verband bestaat tussen de bevolkingstoename in Afrika en de toestroom van vluchtelingen in Nederland. Daarnaast weerspreekt Rutte niet direct dat de gesloten deals met Noord Afrikaanse landen leiden tot afhankelijkheid van die landen. Het is goed denkbaar dat deals tussen landen leiden tot afhankelijkheid voor die landen ten opzichte van elkaar.

De vraag is echter of de opsomming van die drie genoemde landen aangemerkt kan worden als een keten. Wilders noemt een rijtje landen waar Nederland afhankelijk van zou raken. Brussel (België), Turkije en Libië, waar ISIS aan de macht is, is een opsomming met een climax. In dit rijtje lijkt Libië niet op zijn plek. Nederland is immers al afhankelijk van Brussel (België) door het lidmaatschap aan de Europese Unie. Daarnaast zou gesteld kunnen worden dat Nederland door de Turkijedeal ook op een bepaalde manier afhankelijk is van Turkije. Afhankelijk zijn van Libië ligt echter niet in het vooruitzicht. In Libië zijn terroristen aan de macht en Rutte benadrukt dat er geen deals zullen komen met dit land (*Niet met Libië*). Het noemen van Libië is dan ook enigszins overdreven en niet gepast in deze opsomming.

Vanuit de theorie kan dit argument echter niet als drogreden van het hellend vlak worden aangemerkt, omdat het hier een opsomming betreft in plaats van een keten. De drogreden zou zich bevinden in de opsomming en niet in het causale verband van het argument, wat noodzakelijk is om een argument als hellend vlak aan te merken. Kortom, het betreft hier geen drogreden van het hellend vlak, ondanks dat dit argument wel drogredelijk aanvoelt door de onredelijke toevoeging van Libië in de opsomming.

4.2.3 Lastige gevallen

Voorbeeld 4.4 in de vorige paragraaf toont aan dat een argument dat onredelijk aanvoelt, niet altijd als drogreden gezien kan worden volgens de pragma-dialectische argumentatietheorie. In deze paragraaf worden nog enkele voorbeelden aangehaald van fragmenten waarin argumentatie voorkomt die moeilijkheden opleveren bij de beoordeling tot drogreden van hellend vlak. Anders dan bij voorbeeld 4.4, gaat het bij de fragmenten in deze paragraaf om argumentatie die moeilijkheden opleveren bij de beantwoording van de opgestelde kritische vragen voor de drogreden van hellend vlak in verkiezingsdebatten (zie figuur 3.4).

Vooraf het formuleren van een antwoord op de tweede en derde kritische vraag blijkt soms problematisch te zijn, omdat het antwoord in sommige gevallen aan subjectiviteit onderhevig is. Fragment 12, dat in voorbeeld 4.5 is weergegeven, is daar een illustratief voorbeeld van.

‘Maar als je kijkt naar waar Europa nou op af stevent, is TTIP, is CETA. Dat zijn vrijhandelverdragen waarbij we juist de groene zaak op losse schroeven stellen. De democratie wordt aangetast met CETA, door private rechtbanken, door multinationals die mee mogen schrijven met wetgeving. Normen worden omlaag gebracht. Dat allemaal dankzij die vrijhandelverdragen. [...] Waarom bent u zo ’n pleitbezorger voor deze desastreuze vrijhandelverdragen?’

Oorzaak:	Vrijhandelsverdragen als CETA en TTIP
Gevolg:	De groene zaak op losse schroeven stellen en het aantasten van de democratie
Keten:	Vrijhandelsverdrag CETA leidt tot het meeschrijven aan wetgeving door private rechtbanken en multinationals, wat leidt tot het omlaag brengen van normen, wat leidt tot aantasting van de democratie en het op losse schroeven stellen van de groene zaak.
Onwenselijkheid:	‘desastreuze’

Voorbeeld 4.5 Analyse van fragment 12, waarin Thieme en Pechtold debatteren over vrijhandelverdragen (zie bijlage III)

In de argumentatie in voorbeeld 4.5 presenteert Thieme een keten van gebeurtenissen die volgt uit het uitvoeren van vrijhandelverdragen als CETA. De eerste kritische vraag, of het gevolg daadwerkelijk onwenselijk wordt geacht, wordt bevredigend beantwoord. Het aantasten van de democratie en het op losse schroeven stellen van de ‘groene zaak’ zijn inderdaad onwenselijke gevolgen. Pechtold, de medediscussiant, gaat niet in op de onwenselijkheid van het gevolg, maar het ligt in de lijn der verwachting dat hij de opvatting deelt dat de genoemde gevolgen onwenselijk zijn. De eerste kritische vraag wordt dus bevredigend beantwoord.

De tweede kritische vraag is of de causaliteit tussen oorzaak en gevolg aanvaardbaar is. Pechtold noemt als reactie op de causaliteit dat er in het CETA-verdrag meer welzijnsstandaarden en milieustandaarden zijn opgenomen dan in welk verdrag ook (*CETA, Canada, in dat verdrag, ging over handel, zitten meer welzijns-, klimaatstandaarden dan in welk verdrag van de laatste jaren we ook gesloten hebben*). Dit zou aangemerkt kunnen worden als ondermijning van de causaliteit tussen het vrijhandelverdrag en het op losse schroeven stellen van de ‘groene zaak’. Pechtold verbindt zijn opmerking dat er meer welzijns- en milieustandaarden in het verdrag zijn

opgenomen dan in welk verdrag ook, echter niet aan een argument dat de ‘groene zaak’ niet op losse schroeven zou komen te staan. Die verbinding tussen de Pechtolds opmerking en het argument blijft impliciet, waardoor het nog maar de vraag is of Pechtold met zijn opmerking mikte op het weerspreken van de causaliteit in Thiemes argumentatie. In principe ondermijnt Pechtold de causaliteit niet tussen verdragen als CETA en het op losse schroeven stellen van de ‘groene zaak’. Hij noemt enkel een kenmerk van de vrijhandelsverdragen dat in verbinding gebracht kan worden met het gevolg dat Thieme er in eerste instantie aan verbindt, namelijk dat de ‘groene zaak’ wordt aangetast. Bovendien is er nog een tweede gevolg, namelijk het aantasten van de democratie. Hier reageert Pechtold überhaupt niet op, waardoor de causaliteit tussen oorzaak en gevolg overeind lijkt te blijven. Als kritisch naar de argumentatie gekeken wordt, zou de keten als redelijk beoordeeld kunnen worden. Het zou in principe zo kunnen zijn dat de vrijhandelsverdragen leiden tot het meeschrijven aan wetgeving door private rechtbanken en multinationals en dat zou in principe kunnen leiden tot het omlaag brengen van normen en uiteindelijk tot het aantasten van de democratie en het op losse schroeven stellen van de ‘groene zaak’. Daarentegen, moet er voor een goede beoordeling ook kritisch gekeken worden naar de inhoud van het vrijhandelsverdrag om daadwerkelijk te kunnen oordelen over hoe het vrijhandelsverdrag de democratie en de ‘groene zaak’ aantast. Een kritische beoordelaar heeft hier alleen niet per se zicht op, waardoor het antwoord op de tweede kritische vraag niet met zekerheid geformuleerd kan worden

Ten slotte wordt de derde kritische bevredigend beantwoord, aangezien er geen bijkomende factoren zijn, die aanwezig moeten zijn om de genoemde gevolgen te doen intreden. Deze factoren worden door de medediscussiant, Pechtold, ook niet genoemd.

Al met al, kan van voorbeeld 4.5 gesteld worden dat de deugdelijkheidsbeoordeling afhangt van de tweede kritische vraag en dat het antwoord op die tweede kritische vraag lastig te formuleren is, omdat een kritische beoordelaar niet altijd zicht heeft op alle informatie die nodig is om tot een beoordeling te komen. Als het fragment in zijn geheel wordt bekeken, lijkt het een redelijk argument, zeker gezien het feit dat Pechtold één van de twee gevolgen überhaupt niet weerspreekt. De redelijkheid van het argument kan echter niet afhangen van de reactie van de medediscussiant, omdat de medediscussiant niet altijd de mogelijkheid krijgt om te reageren (bijvoorbeeld door het *format* van het debat). De kritische beoordelaar dient hier zo goed mogelijk na te gaan of de causaliteit die in de argumentatie verondersteld

wordt in principe op zou kunnen treden. Voor fragment 12 (voorbeeld 4.5) is het oordeel dat de causaliteit in principe wel op zou kunnen treden, waardoor het fragment als deugdelijk wordt beoordeeld.

Een fragment waaruit nogmaals blijkt dat de kritische beoordelaar soms verder moet kijken dan de beantwoording van de kritische vragen, is fragment 13, dat in voorbeeld 4.6 is weergegeven.

'Buma: [...] En weet u wat vervolgens GroenLinks tegen die mensen zegt? We doen er nog een paar belastingen bij. Een verpakkingenbelasting, een vleesbelasting, fileheffing, spitsheffing, een belasting op je vierkante meters grond. Ga zo maar door, belasting op belasting. En we weten het allemaal, wie betalen die belasting? Helemaal niet die rijken. Echt, die gaan wel naar België, die zijn allang weg. Maar de gewone Nederlanders die hard werken, zijn de komende vier jaar de klos. [...]

'Klaver: [...] Wat u nu doet, is ongeveer de helft oplepelen [...]. Wat u niet verteld, is de manier waarop GroenLinks dat teruggeeft aan burgers, door ervoor te zorgen dat de zorgpremies met duizend euro per jaar omlaag gaan. Door ervoor te zorgen dat mensen met gewoon normale middeninkomens er tot honderden euro's per maand op vooruitgaan. Dat is de andere kant die u ook moet vertellen.'

Oorzaak: De plannen van GroenLinks

Gevolg: Hogere belastingen en hogere lasten voor de middeninkomens

Keten: De plannen van GroenLinks leiden tot extra belastingen op onder andere verpakkingen, vlees, file en vierkante meters grond, wat leidt tot hogere belastingen en hogere lasten voor de middeninkomens.

Onwenselijkheid: 'De klos'

Voorbeeld 4.6 Analyse van fragment 13, waarin Buma en Klaver debatteren over belastingen (zie bijlage III)

In voorbeeld 4.6 levert Buma kritiek op de plannen van Klaver. Dit wordt gedaan in de typische vorm van pragmatische argumentatie op basis van onwenselijke gevolgen, namelijk 'we moeten de plannen niet uitvoeren, want ze leiden tot deze onwenselijke gevolgen'. Klaver gaat niet in op de onwenselijkheid van het gevolg, hogere belasting en hogere lasten voor de middeninkomens. Er zou gesteld kunnen worden dat hogere

belastingen en hogere lasten in beginsel onwenselijk zijn, waarmee de eerste kritische vraag bevredigend wordt beantwoord.

De derde kritische vraag, of er bijkomende factoren aanwezig moeten zijn om het genoemde gevolg in te doen treden, wordt door Buma zelf al benoemd. De bijkomende factor is hier dat de rijke mensen naar België vertrekken en dus in Nederland geen belasting betalen, waardoor de middeninkomens de last van belasting betalen op hun schouders krijgen. Deze bijkomende factor moet inderdaad aanwezig worden geacht om het genoemde gevolg te doen intreden, maar omdat Buma deze zelf al noemt, wordt ook de derde kritische vraag bevredigend beantwoord.⁵ Het argument blijft door de benoeming van deze bijkomende factor immers redelijk. De redelijkheid van fragment 13 hangt, net als bij fragment 12, dus vooral af van de tweede kritische vraag. Kan de causaliteit tussen de plannen van GroenLinks en de hogere lasten en hogere belasting voor de middeninkomens ondermijnd worden? Het antwoord daarop is ja, de causaliteit kan ondermijnd worden. Klaver doet dit ook, door te benoemen dat Buma niet alle informatie geeft die er is, waardoor de oorzaak, de plannen van GroenLinks, het genoemde gevolg helemaal niet doet intreden (*Wat u niet verteld, is de manier waarop GroenLinks dat teruggeeft aan burgers, door ervoor te zorgen dat de zorgpremies met duizend euro per jaar omlaag gaan. Door ervoor te zorgen dat mensen met gewoon normale middeninkomens er tot honderden euro's per maand op vooruitgaan. Dat is de andere kant die u ook moet vertellen*).

Het interessante aan fragment 13 (voorbeeld 4.6) is echter dat Buma blijft volhouden dat de causaliteit in zijn argumentatie standhoudt (*En weet u wat het punt is, politici die zeggen we gaan de belastingen verlagen, maar we geven het wel, verhogen en we geven het terug. Dat was de afgelopen vier jaar ook zo. Het is volstrekte kolder*). Omdat het in voorbeeld 4.6 gaat over de toekomst en er dus geen zicht is op hoe de plannen van GroenLinks uiteindelijk zullen uitpakken, lijkt het lastig om een beoordeling te geven over de redelijkheid van dit argument. Empirisch onderzoek zou moeten uitwijzen welke politicus in dit fragment gelijk heeft. Het is echter aan de kritische beoordelaar om op dit moment, zonder empirisch onderzoek, een oordeel te geven over de redelijkheid van het argument. Als nogmaals goed naar de tweede

⁵ Bij fragment 14 (zie bijlage III) is van hetzelfde sprake. Roemer benoemt in dat fragment zelf de bijkomende factoren die nodig zijn om het door hem genoemde onwenselijke gevolg te doen intreden. Door die bijkomende factoren zelf te benoemen, wordt de derde kritische vraag bevredigend beantwoord. Als de overige twee kritische vragen ook bevredigend beantwoord worden, is de argumentatie redelijk. Fragment 14 is op deze manier als redelijk beoordeeld.

kritische vraag gekeken wordt, valt op dat het gaat om de mogelijkheid tot ondermijning van de causaliteit. De vraag is niet of de causaliteit wordt ondermijnd, maar of de causaliteit ondermijnd kán worden. In dit geval kan de causaliteit ondermijnd worden en Klaver deed dat ook. Ook als Buma gelijk zou hebben met zijn argumentatie dat de causaliteit wel gegrond is, dan nog mist er iets in zijn argumentatie wat het argument redelijk houdt, namelijk een weerlegging van Klavers repliek. Buma levert die weerlegging niet, waardoor zijn argumentatie slechts een suggestie is van wat mogelijk gaat gebeuren. Een suggestie van causaliteit is ongegrond, waardoor van voorbeeld 4.6 gesteld kan worden dat Buma een drogreden van hellend vlak begaat.

Ook de beantwoording van de derde kritische vraag kan in de praktijk moeilijkheden opleveren. Of er sprake moet zijn van een bijkomstige factor om een genoemd gevolg te doen intreden, is in sommige gevallen namelijk onderhevig aan persoonlijke mening. Bovendien is niet altijd direct duidelijk dat zo'n bijkomstige factor bestaat of zijn empirische bewijzen nodig om te kunnen toetsen of zo'n bijkomstige factor inderdaad aanwezig moet zijn om het genoemde gevolg te doen intreden. Fragment 15, 16 en 17 gaan alle drie over het handhaven van het eigen risico. In deze fragmenten wordt ook steeds ongeveer hetzelfde ongewenste gevolg genoemd. Fragment 16 is uitgewerkt in voorbeeld 4.7, maar fragment 15 en 17 zouden er ongeveer hetzelfde uitzien bij de analyse.

'Ik kom mensen tegen die zorg mijden, ik kom mensen tegen die inderdaad hun medicijnen niet gaan ophalen en daardoor zijn ze uiteindelijk op den duur duurder uit.

Laten we dat niet doen.'

Oorzaak: Het eigen risico

Gevolg: De patiënt is duurder uit

Keten: Het eigen risico leidt ertoe dat patiënten zorg mijden en hun medicijnen niet ophalen, wat ertoe leidt dat de patiënten op den duur duurder uit zijn.

Onwenselijkheid: 'Laten we dat niet doen'

Voorbeeld 4.7 Analyse van fragment 16, waarin Krol spreekt over het afschaffen van het eigen risico (zie bijlage IV)

Voor fragment 16 (voorbeeld 4.7) geldt dat de medediscussianten door het *format* van het debat niet de mogelijkheid kregen om te reageren op andermans argumentatie. In fragment 16 (voorbeeld 4.7) is dus enkel Krol aan het woord. Hij presenteert zijn standpunt en de argumentatie daarbij. Voor de beantwoording van de kritische vragen betekent dat dat er zonder hulp in de vorm van reacties van medediscussianten een kritische beoordeling plaats moet vinden.

Op de eerste kritische vraag zou geantwoord kunnen worden dat het genoemde gevolg, het er duurder op uit zijn voor patiënten, inderdaad onwenselijk is. De eerste kritische vraag wordt dus bevredigend beantwoord. Ook de tweede kritische vraag zou voor fragment 16 (voorbeeld 4.7) bevredigend beantwoord kunnen worden. Er zou in theorie namelijk een causaal verband kunnen bestaan tussen enerzijds het eigen risico en anderzijds het mijden van de dokter en het niet ophalen van medicijnen.

De vraag is echter of het mijden van de dokter en het niet ophalen van medicijnen niet ook aan een andere factor onderhevig is, zoals angsten die patiënten kunnen hebben voor de dokter of het fysiek niet in staat zijn om medicijnen op te halen. Deze bijkomende factoren worden in de argumentatie van Krol niet genoemd, terwijl het hoogstwaarschijnlijk is dat ze wel aanwezig moeten zijn om het genoemde gevolg in te doen treden. Het is immers niet zo dat alle patiënten in Nederland door het eigen risico de dokter mijden of hun medicijnen niet ophalen, blijkbaar speelt daar voor de ene patiënt nog iets anders dan voor de andere patiënt. De derde kritische vraag wordt voor fragment 16 (voorbeeld 4.7) dus onbevredigend beantwoord. Ondanks dat er geen reacties van medediscussianten voorhanden zijn en ondanks dat er empirisch bewijs mist om te onderbouwen dat er daadwerkelijk bijkomende factoren moeten optreden en welke bijkomende factoren dat dan zouden zijn, kan naar aanleiding van een kritische beoordeling geconcludeerd worden dat hier sprake is van de drogreden van het hellend vlak, omdat niet voor alle patiënten in Nederland geldt dat het genoemde gevolg intreedt, wat erop wijst dat er voor de patiënten waarbij het gevolg wel intreedt andere factoren aanwezig moeten zijn.

Bij de beantwoording van de kritische vragen kan het ten slotte ook voorkomen dat twee kritische vragen samen optreden. In fragment 18 is dat het geval. De analyse van dit fragment is in onderstaand voorbeeld 4.8 weergegeven.

‘Meneer Wilders, u liep weg uit het Catshuis in 2012. Dat heb ik u zeer kwalijk genomen. Je kunt niet aan het begin van een crisis het land in een politieke crisis storten. We hebben zes maanden vertraging opgelopen om die economische crisis aan te pakken. Veel meer werklozen daardoor, veel meer problemen in het land, dat heeft u veroorzaakt.’

Oorzaak:	Wilders die wegliep bij de onderhandelingen in het Catshuis
Gevolg:	Politieke crisis
Keten:	Wilders die wegliep bij de onderhandelingen in het Catshuis leidde tot zes maanden vertraging om de economische crisis aan te pakken, wat leidde tot veel meer werklozen en veel meer problemen in het land, wat leidde tot een politieke crisis.
Onwenselijkheid:	‘Crisis’, ‘dat heb ik u zeer kwalijk genomen’

Voorbeeld 4.8 Analyse van fragment 18, waarin Rutte en Wilders debatteren over de oorzaak van de politieke crisis in 2012 (zie bijlage V)

In voorbeeld 4.8 is te zien dat Rutte een causaal verband presenteert tussen het weglopen van Wilders bij de onderhandelingen in het Catshuis in 2012 en de ontstane politieke crisis. Allereerst kan geconcludeerd worden dat een crisis een onwenselijk gevolg is, waarmee de eerste kritische vraag bevredigend wordt beantwoord.

De tweede kritische vraag be vraagt of de causaliteit tussen de oorzaak en het genoemde gevolg klopt. Wilders ondermijnt in het fragment die causaliteit niet, maar er zou tegen de argumentatie ingebracht kunnen worden dat het weglopen van Wilders niet de directe oorzaak is van de politieke crisis. Een politieke crisis ontstaat immers niet zomaar door één handeling van één persoon. Hier komt meteen ook de derde kritische vraag aan de orde, omdat die gaat over bijkomende factoren die nodig zijn om een gevolg te doen intreden. In fragment 18 (voorbeeld 4.8) stelt Rutte dat Wilders wegliep op het moment dat er al een economische crisis gaande was, waarmee de economische crisis dus als bijkomende factor wordt genoemd. Rutte gaat echter niet zodanig op die economische crisis in dat het lijkt alsof hij die crisis ook als oorzaak ziet. Hij blijft bovendien heel stellig herhalen dat hij Wilders als directe oorzaak aanmerkt (*dat heeft u veroorzaakt*). Op de tweede kritische vraag zou, na een kritische beoordeling, geantwoord kunnen worden dat Wilders niet als directe oorzaak voor het genoemde gevolg aangemerkt kan worden, omdat één handeling van één persoon in principe geen crisis kan ontketenen.

Daarnaast kan op de derde kritische vraag geantwoord worden dat er bijkomende factoren aanwezig moeten zijn om de politieke crisis te veroorzaken. De scheiding tussen de tweede en derde kritische vraag is bij dit fragment lastig te maken, omdat ze beide op hetzelfde doelen. Dit resulteert dan ook in een onbevredigend antwoord op beide kritische vragen, wat betekent dat de argumentatie van Rutte in voorbeeld 4.8 een drogreden van het hellend vlak is.

4.3 Resultaten

De analyses die van de fragmenten uit het corpus gemaakt zijn, tonen een aantal opvallende resultaten wat betreft de deugdelijkheidsbeoordeling van pragmatische argumentatie in het verkiezingsdebat. Allereerst valt op dat de meeste fragmenten niet voldoen aan de eis dat er sprake moet zijn van een keten om van de drogreden van het hellend vlak te kunnen spreken (zie hoofdstuk 2). In deze fragmenten wordt in de argumentatie slechts één stap tussen oorzaak en gevolg gepresenteerd, waardoor er niet van een keten gesproken kan worden. Daarnaast zijn er fragmenten die wel uit meerdere stappen tussen oorzaak en gevolg bestaan, dus waar wel sprake is van een keten, maar waarbij binnen zo'n stap in de keten een opsomming wordt gebruikt (zie voorbeeld 4.4). Een opsomming an sich kan ook niet aangemerkt worden als keten, omdat de opgesomde gebeurtenissen niet causaal met elkaar in verband worden gebracht. Fragmenten waarin een mogelijke onredelijkheid zich in de opsomming bevindt, kunnen volgens de theorie dus niet als drogreden van het hellend vlak worden aangemerkt. Een vraag die de kritische beoordelaar moet beantwoorden voordat de kritische vragen behandeld worden, is daarom *Is er sprake van een keten?*

Van een opsomming met een climax zou eventueel gezegd kunnen worden dat het als zodanig geanalyseerd kan worden, dat de climax de opsomming een soort causaal verband toeschrijft. De climax zorgt er immers voor dat het binnen de opsomming 'van kwaad tot erger' gaat en dat is precies de betekenis van de drogreden van het hellend vlak. Opsommingen met een 'onredelijke' climax erin zouden dus, ondanks dat het volgens de huidige theorie niet kan, mogelijk toch geanalyseerd kunnen worden als drogreden van het hellend vlak.

Wat betreft de eerste kritische vraag ontstonden bij de analyses geen problemen. Geen van de fragmenten werd als onredelijk beoordeeld naar aanleiding van een onbevredigend antwoord op de eerste kritische vraag. De deugdelijkheidsbeoordeling

hing bij de geanalyseerde fragmenten dus vooral af van de tweede en derde kritische vraag. Wat betreft de tweede kritische vraag, de causaliteitsvraag, is het voor een kritische beoordelaar soms lastig om een antwoord te formuleren dat niet aan subjectiviteit onderhevig is. De kritische beoordelaar heeft immers niet altijd zicht op alle informatie die nodig is om een uitspraak te kunnen doen over de redelijkheid van de voorgestelde causaliteit. Als het in argumentatie bijvoorbeeld over de gevolgen van toekomstige plannen gaat, dan heeft de kritische beoordelaar geen zicht op de precieze inhoud van de plannen en op hoe die plannen in de toekomst zullen uitwerken. Om alsnog een gewogen uitspraak te kunnen doen over de causaliteit, kan de kritische beoordelaar kijken naar wat *in principe* mogelijk is qua causaliteit (zie voorbeeld 4.5). De tweede kritische vraag zou dan herformuleert kunnen worden naar *Leidt datgene wat als oorzaak wordt genoemd in principe tot het genoemde (on)wenselijke gevolg?* Om deze vraag te beantwoorden, kan de kritische beoordelaar gebruikmaken van reacties van medediscussianten, maar die reacties kunnen nooit doorslaggevend zijn voor de deugdelijkheidsbeoordeling. Een medediscussiant is immers, door de argumentatieve kenmerken van het verkiezingsdebat, doordrongen met subjectiviteit (zie figuur 3.2).

Een andere oplossing voor het probleem dat de kritische beoordelaar geen zicht heeft op (toekomstige) gegevens die nodig zijn voor een deugdelijkheidsbeoordeling van de argumentatie, is om te kijken naar de mogelijkheid om de causaliteit te ondermijnen. Indien de causaliteit de mogelijkheid biedt om weersproken te worden, dan is de argumentatie niet sterk genoeg om stand te houden. Doordat er ruimte is om de causaliteit te weerleggen, lijkt de causaliteit slechts een suggestie van causaliteit. Het is dan immers niet met zekerheid zo dat het causale verband bestaat of optreedt. Zo'n suggestie van causaliteit, die de mogelijkheid oproept om de causaliteit te ondermijnen, kan als onredelijk worden beoordeeld (zie voorbeeld 4.6). De discussiant vult dan per slot van rekening zijn argumentatie niet zodanig aan dat het causale verband zeker kan worden geacht. De argumentatie is dan niet compleet genoeg en kan daarom als drogredenen bestempeld worden. Om dit in de kritische vragen in te bedden, kan bij de tweede kritische vraag een subvraag gesteld worden, voor het geval de beantwoording van de tweede kritische vraag moeilijkheden oplevert. De sub-kritische vraag zou kunnen luiden *Biedt het causale verband dat in de argumentatie verondersteld wordt de mogelijkheid om weersproken te worden?*

Ook de derde kritische vraag kan problemen oproepen, aangezien de kritische beoordelaar ook hier niet altijd zicht heeft op alle informatie die nodig is om te

beoordelen of er bijkomende factoren moeten spelen om een genoemd gevolg te doen intreden. Om dit op te lossen, kan de kritische beoordelaar nagaan of de causaliteit die in het argument verondersteld wordt, geldt voor alles en iedereen. Indien dat niet het geval is, en het slechts om een (kleine) groep dingen of personen gaat voor wie de causaliteit geldt, dan moet er voor die (kleine) groep dingen of personen blijkbaar een extra factor spelen om het gevolg te doen intreden (zie voorbeeld 4.7). De kritische beoordelaar kan in dat geval dus tot een deugdelijkheidsbeoordeling komen door de argumentatie te toetsen op algemene geldigheid. Als de causaliteit niet algemeen geldig is, dan moeten er bijkomende factoren spelen voor degene voor wie de causaliteit wel geldt. De derde kritische vraag kan voor het verkiezingsdebat, net zoals de tweede kritische vraag, gepaard gaan met een subvraag, om de deugdelijkheidsbeoordeling voor de kritische beoordelaar te vergemakkelijken. De subvraag bij de derde kritische vraag luidt dan *Geldt de veronderstelde causaliteit in het algemeen?*

Naar aanleiding van dit onderzoek kunnen de kritische vragen horend bij de drogreden van het hellend vlak dus gespecificeerd worden voor het actiotype verkiezingsdebat. In figuur 4.2 zijn de gespecificeerde kritische vragen weergegeven.

- (0. Is er sprake van een keten?)
1. Is hetgeen dat in de argumentatie als gevolg wordt gepresenteerd daadwerkelijk onwenselijk?
 2. Leidt datgene wat als oorzaak wordt genoemd in principe tot het genoemde (on)wenselijke gevolg?
 - 2.1 Biedt het causale verband dat in de argumentatie verondersteld wordt de mogelijkheid om weersproken te worden?
 3. Zijn er andere factoren die, samen met datgene wat als oorzaak wordt voorgesteld, aanwezig moeten zijn om het genoemde onwenselijke gevolg te doen optreden?
 - 3.1 Geldt de veronderstelde causaliteit in het algemeen?

Figuur 4.2 Gespecificeerde kritische vragen horend bij de drogreden van het hellend vlak binnen het actiotype verkiezingsdebat

Ten slotte is het opvallend dat het merendeel van de geanalyseerde fragmenten over het verleden gaat, terwijl de drogreden van het hellend vlak in de meeste gevallen over de toekomst zou moeten gaan (zie hoofdstuk 2). Bij de drogreden van het hellend vlak wordt immers een precedent geschapen over de toekomst en bij pragmatische

argumentatie, de redelijke tegenhanger van de drogrede van het hellend vlak, gaat het ook meestal over toekomstige plannen of beleid. Ondanks dat de theorie stelt dat argumentatie in de drogrede van het hellend vlak meestal over de toekomst zou moeten gaan, zijn in dit corpus ook een aantal fragmenten te vinden die over het verleden gaan. Dat is opvallend, maar het maakt geen verschil voor de analyses. Vervolgonderzoek zou hier verder op in kunnen gaan.

5. Conclusie

In dit onderzoek is gekeken naar de drogreden van het hellend vlak, dat vanuit pragma-dialectisch oogpunt de onredelijke variant is van pragmatische argumentatie op basis van onwenselijke gevolgen.

Allereerst zijn verschillende theorieën uiteengezet betreffende de drogreden van het hellend vlak, oftewel de *slippery slope*. De pragma-dialectische theorie is als uitgangspunt gekozen voor dit onderzoek, omdat die theorie het meest systematisch te werk gaat. De pragma-dialectiek maakt namelijk gebruik van kritische vragen om tot een deugdelijkheidbeoordeling te komen van argumentatie. Indien de kritische vragen onbevredigend beantwoord worden, moet geconcludeerd worden dat het argument een drogreden is.

De drogreden van het hellend vlak is, zoals gezegd, de onredelijke tegenhanger van de negatieve variant van pragmatische argumentatie, wat een type causaliteitsargumentatie is. Dit houdt in dat er bij de drogreden van het hellend vlak onterecht een causaal verband wordt verondersteld tussen een bepaalde handelwijze en een onwenselijk gevolg. Het is daarbij belangrijk dat er bij de drogreden van het hellend vlak altijd sprake is van een keten van (steeds erger wordende) gebeurtenissen. Het gaat van kwaad tot erger.

Om te kunnen oordelen over de redelijkheid van hellend vlak argumentatie, moet het argumentatieschema van de negatieve variant van pragmatische argumentatie onderworpen worden aan een aantal kritische vragen. Die kritische vragen kunnen toegepast worden op het actietype waarin de argumentatie voorkomt. De pragma-dialectiek schrijft namelijk voor dat er voor ieder communicatief actietype contextafhankelijke regels en conventies gelden. Voor dit onderzoek is gekeken naar een corpus dat bestaat uit verkiezingsdebatten die op de televisie zijn uitgezonden in aanloop naar de Tweede Kamerverkiezingen in 2017. Voor het verkiezingsdebat geldt dat er weinig contextafhankelijke regels bestaan, omdat de politici die deelnemen aan het debat met elkaar in overeenstemming zijn dat ze niet hoeven te werken naar een oplossing voor het verschil van mening. Omdat er zo weinig contextafhankelijke regels bestaan voor het actietype van het verkiezingsdebat, is er argumentatief veel geoorloofd. De bestaande kritische vragen die moeten leiden tot een beoordeling van de drogreden van het hellend vlak, kunnen daaraan aangepast worden.

De toegespitste kritische vragen voor het actiotype van het verkiezingsdebat, zijn in dit onderzoek toegepast op het corpus van fragmenten afkomstig uit verkiezingsdebatten. Nadat de fragmenten aan de kritische vragen onderworpen waren, bleek dat de meeste fragmenten niet als drogreden van hellend vlak aangemerkt konden worden, omdat er in de argumentatie geen sprake was van een keten van gebeurtenissen. Daarnaast viel het op dat er geen enkel fragment als onredelijk werd beoordeeld naar aanleiding van een onbevredigend antwoord op de eerste kritische vraag. Het waren de tweede en derde kritische vraag die doorslaggevend waren voor de deugdelijkheidsbeoordeling. De tweede en derde kritische vraag waren echter ook de vragen waarbij hier en daar problemen ontstonden bij het gebruik ervan. Bij de tweede en derde kritische vraag is het voor een kritische beoordelaar soms namelijk lastig om een oordeel te vellen, omdat niet altijd alle informatie voorhanden is die nodig is om een redelijkheidbeoordeling te geven. Het is immers niet altijd duidelijk of de veronderstelde causaliteit op zal treden en het is ook niet altijd duidelijk of er bijkomende factoren aanwezig moeten zijn om het genoemde gevolg te doen intreden. Naar aanleiding van deze observaties is geprobeerd om de bestaande kritische vragen horend bij de drogreden van het hellend vlak toe te herformuleren, zodat ze binnen het actiotype van het verkiezingsdebat de deugdelijkheidsbeoordeling van hellend vlak argumentatie voor de kritische beoordelaar vergemakkelijken. De tweede kritische vraag is geherformuleerd in *Leidt datgene wat als oorzaak wordt genoemd in principe tot het genoemde (on)wenselijke gevolg?* Daarnaast is een subvraag toegevoegd aan de tweede kritische vraag, namelijk *Biedt het causale verband dat in de argumentatie verondersteld wordt de mogelijkheid om weersproken te worden?* Aan de derde kritische vraag is ook een subvraag toegevoegd, namelijk *Geldt de veronderstelde causaliteit in het algemeen?*

Uit dit onderzoek bleek bovendien dat er een discrepantie bestaat tussen de genoemde kenmerken van de drogreden van het hellend vlak in de theorie en in de praktijk. In de theorie wordt namelijk benoemd dat de drogreden van het hellend vlak in de meeste gevallen over de toekomst zal gaan. Pragmatische argumentatie gaat immers ook meestal over toekomstige plannen en de drogreden van het hellend vlak is de onredelijke variant van pragmatische argumentatie. Voor het corpus dat gebruikt is voor dit onderzoek geldt echter dat er nogal wat fragmenten waren die niet over de toekomst, maar over het verleden gingen. Kwantitatief empirisch vervolgonderzoek zou verder in kunnen gaan op de vraag of het verschil maakt dat een hellend vlak over het verleden

gaat in plaats van over de toekomst en of het inderdaad zo is dat de drogreden van het hellend vlak vaker voorkomt bij argumentatie die over de toekomst gaat.

Al met al is met dit onderzoek gepoogd om inzicht te geven in hoe de kritische vragen die horen bij de drogreden van het hellend vlak gespecificeerd kunnen worden voor het actietype verkiezingsdebat. De analyses tonen aan dat de bestaande kritische vragen in beginsel heel bruikbaar zijn, maar dat ze voor het specifieke actietype hier en daar aangescherpt kunnen worden. Daarnaast tonen de analyses aan dat politici, die over het algemeen heel vaardig zijn in het debatteren, ook nog wel eens de spelregels uit het oog verliezen en een onredelijke discussiezet begaan.

Literatuur

Beardsley, M.C. (1975). *Thinking Straight*. 4th edn. Londen: Prentice-Hall.

Blair, J.A. & Johnson, R.H. (1983). *Logical Self-Defence*. Toronto: McGraw-Hill Ryerson.

Eemeren, F.H. van (2010). *Strategic Maneuvering in Argumentative Discourse: Extending the pragma-dialectical analysis of argumentation*. Amsterdam: John Benjamins.

Eemeren, F.H. van (2013). Strategic maneuvering in argumentative discourse in political deliberation. In: *Journal of Argumentation in context*, 2 (1), 11-32.

Eemeren, F.H. van, Garssen, B. & Meuffels, B. (2009). *Fallacies and judgments of reasonableness. Empirical research concerning the pragma-dialectical discussion rules*. Dordrecht: Springer. Argumentation Library 16.

Eemeren, F.H. van, Grootendorst, R. & Kruijer, T. (1987). *Handbook of argumentation theory. A critical survey of classical backgrounds and modern studies*. Dordrecht: Foris Publications.

Eemeren, F.H. van, & Grootendorst, R. (1992). *Argumentation, communication, and fallacies: A pragma-dialectical perspective*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.

Eemeren, F.H. van, Grootendorst, R. & Snoeck Henkemans, F. (2011). *Argumentatie. Inleiding in het identificeren van meningsverschillen en het analyseren, beoordelen en houden van betogen*. 4e druk. Groningen: Noordhoff Uitgevers

Eemeren, F.H. van, & Houtlosser, P. (2002). Strategisch manoeuvreren in argumentatieve teksten. In: Eemeren, F.H. van, Hoven, P. van den, Jansen, C & Schellens, P.J. (red.) *Tussenstand: 25 jaar Tijdschrift voor Taalbeheersing*. Assen: Van Gorcum.

Eemeren, F.H. van & Houtlosser, P. (2006). 'Strategisch manoeuvreren, het model van een kritische discussie en conventionele actietypen.' In: *Tijdschrift voor Taalbeheersing*, 28 (1), 1-14.

Feteris, E. (2002). Filosofische achtergronden van een pragma-dialectisch instrumentarium voor de analyse en beoordeling van pragmatische argumentatie. *Tijdschrift voor Taalbeheersing*, 24 (1), 14-31.

Fogelin, R.J. (1972). *Understanding Arguments*. New York: Harcourt Brace Jovanovich.

Garssen, B. (1997). *Argumentatieschema's in pragma-dialectisch perspectief. Een theoretisch en empirisch onderzoek*. Amsterdam: IFOTT.

Gilbert, M.A. (2000). *How to Win an Argument: surefire strategies for getting your point across*. 2^e editie. Wiley. 98-104.

Govier, T. (1982). 'What's wrong with slippery slope arguments?' In: *Canadian Journal of Philosophy*, nr 12.

Hamblin, C.L. (1970). *Fallacies*. Londen: Methuen.

Kahane, H. (2001). *Logic and contemporary rhetoric: the use of reason in everyday life*. 9e druk. Belmont: Wadsworth.

Little, J.F., Groarke, L.A. & Tindale, C.W. (1989). *Good Reasoning Matters!* Toronto: McClelland & Stewart. 241.

Perelman, Ch. & Olbrechts-Tyteca, L. (1971). *The new rhetoric: A treatise on argumentation*. 2nd Ed. Notre Dame: University of Notre Dame Press. 1st ed. Vertaald van *La Nouvelle rhétorique. Traité de l'argumentation*, 1958.

Poppel, L. van. (2010). 'De strategische functie van varianten van pragmatische argumentatie in gezondheidsbrochures.' *Tijdschrift voor Taalbeheersing*, 32(3).

Scriven, M.S. (1976). *Reasoning*. New York: McGraw-Hill.

Walton, D. (1989). *Informal logic*. Cambridge: Cambridge University Press.

Walton, D. (1992). *Slippery slope arguments*. Oxford: Clarendon Press.

Zarefsky, D. (2009). 'Strategic maneuvering in political argumentation'. In: Frans H. Van Eemeren (ed.) *Examining Argumentation in Context*, blz. 115-130. Amsterdam.

Bijlage I: Fragmenten uit verkiezingsdebatten met de drogreden van het hellend vlak erin

Fragment 1 Levenseinde

RTL Rode Hoed debat – 26 februari 2017

Sybrand Buma, Alexander Pechtold, Lodewijk Asscher, Emile Roemer en Jesse Klaver

Debatleider: Frits Wester en Daphne Lammers

Buma: We hebben in Nederland zorgvuldige euthanasiewetgeving. Als mensen ondraaglijk en uitzichtloos lijden. Maar waar ik enorm voor wil waken, is dat we een situatie krijgen waarbij mensen zich overbodig voelen, eenzaam voelen of misschien zelfs het gevoel hebben tot last te zijn en daardoor over de levenseindevraag moeten nadenken. Ik wil dat we bij deze mensen zeggen, je mag waardig ouder worden en dus goede zorg leveren.

Lammers: Oké, dank u wel, meneer Buma. Meneer Pechtold, u vindt wel dat mensen hulp moeten krijgen bij het sterven.

Pechtold: Sterker nog, mijn collega, Pia Dijkstra, probeert nu een wetvoorstel in inspraak te leggen, kan ook iedereen op reageren. Je hebt naast waardig ouder worden, zoals de heer Buma zei, ook waardig sterven. En ik ken mensen die niet de huidige euthanasiewet, maar gewoon langdurig een wens hebben en dat ook bij volle verstand doen en zeggen, ik wil deze keuze hebben en dat maakt alleen al mijn leven rustiger dat ik die keus, misschien, als dit wetvoorstel het gaat halen, kan hebben.

Lammers: Dank u wel, meneer Asscher.

Asscher: Ik begrijp en respecteer het standpunt van de heer Buma, want ik kan dat heel goed invoelen en dit zijn de dilemma's die je in de politiek soms tegenkomt. Tegelijk wil ik ook niet mensen het recht onthouden, terwijl er niet aan de hand is dat ze geen goede zorg krijgen, terwijl ze hun leven helemaal hebben voltooid en dat ze op een waardige manier afscheid willen nemen. Dus uiteindelijk, en ik heb hier, ook binnen het kabinet, we hebben hier maanden mee geworsteld, ben ik van mening dat er dan een taak is voor de overheid om het op een waardige manier te doen. Maar ik zal nooit iemand gispn die een ander standpunt heeft, want ik kan me dat heel goed voorstellen.

Lammers: Oké, dank u wel. Meneer Roemer, u bent tegen.

Roemer: Ja, mensen die ondraaglijk lijden, die moeten kunnen rekenen op een mogelijkheid van euthanasie. Maar het is inderdaad een heel groot dilemma. Omdat we

heel veel mensen hebben die oprecht een stervensvraag hebben. Maar we hebben ook mensen die steeds meer het gevoel hebben dat ze een last zijn voor de samenleving of voor hun familie. En waar we echt voor moeten waken, is dat het voor de ene het een recht kan zijn, maar dat de ander het dan als een optie of een last gaat zien. En daarom zoeken wij het veel meer in het verbeteren en alle mogelijkheden van de euthanasiewet benutten, om voor deze mensen een oplossing te bieden.

Lammers: Dank u wel. U mag als laatste, meneer Klaver.

Klaver: Het recht op zelfbeschikking is volgens mij waar we allemaal in geloven. Het is een belangrijk principe en een belangrijke waarde van onze samenleving, van Nederland. En dat betekent dat je gedurende je leven keuzes kan maken over hoe je je leven inricht, maar wat mij betreft betekent dat ook dat je op een waardige manier kunt sterven. En op dat moment, dat je zo'n moeilijke keuze maakt als individu, vind ik dat we u niet in de steek moeten laten, maar naast u moeten gaan staan.

Lammers: Oké, we gaan in debat. Frits.

Wester: Ja, meneer Buma, u zegt eigenlijk een beetje hetzelfde als meneer Roemer, van je moet goed voor de oudere mensen zorgen, want de vraag om te sterven is misschien wel een vraag om hulp. Dat snapt iedereen, dat is een hele ingewikkelde kwestie. Maar waarom bepaalt u als politicus wat iemand, die misschien thuis op de bank zit te kijken, wel of niet met het einde van zijn leven mag doen? Waarom gaat de politiek daarover en de mensen zelf niet?

Buma: Nou, hier gaat, zeg maar, de overheid helpen en ik vind daar een grens over gaan. De grens is daar waar het risico bestaat, en dat is niet een politieke beslissing van mij, maar we hebben als Kamer de vraag juist uit handen gelegd bij een commissie, die zelf heeft gezegd, pas op, want het risico ontstaat, en ik vind dat we dat gewoon niet mogen nemen, dat mensen zich eenzaam voelen of zich overbodig voelen. En dat ze een soort keuze krijgen, en dat we niet denken, we gaan voor de mensen alles doen om die laatste levensfase draaglijk te maken, maar zeggen, nee, dit kan het einde zijn. Ik vind dat een stap over gaan. Het is ook niet nodig, want het blijkt ook dat binnen de huidige euthanasiewetgeving meer kan dan nu. Want ik zie heel goed dat mensen met dat dilemma worstelen, dat het er is. Maar er zal altijd toch een combinatie moeten zijn met een naderend levenseinde en niet een keuze die in de plaats komt van eenzaamheidsbestrijding of het tegengaan van gevoelens van overbodigheid. En dat risico is er en om deze zware vraag van leven of dood, vind ik het een te grote verantwoordelijkheid.

Wester: Het is een ingewikkelde vraag. Meneer Roemer, u bent ook tegen deze stelling. U komt ook aan met kosten voor de zorg en goede zorg voor ouderen. Maar er zijn ook mensen die lijden aan het leven, die gewoon zeggen, het is klaar. En dan zegt u tegen die mensen, ja, we zorgen goed voor je, met toch een beetje dit, een beetje dat. Dat mag niet. Waarom?

Roemer: Het is precies het dilemma wat u schetst waar, denk ik, iedereen mee geworsteld heeft. In ieder geval degenen die twijfelden van moet je dit doen. Waarom wij twijfelen, zit hem vooral in het risico, de gevolgen als je voor de een het recht geeft, dat het een optie voor de ander is. Bovendien heeft diezelfde commissie als waar meneer Buma het ook al over had, de commissie Schnabel, die heeft zelf ook al gezegd dat de ruimte in de euthanasiewet nog lang niet optimaal benut is. Dus daarom zeggen wij, kijk vooral daar naartoe en zorg ervoor dat wij vooral gaan kijken naar de kwaliteit van leven van mensen. Want er zijn er heel veel die zichzelf nu een last vinden voor familie of voor de samenleving en we mogen nooit accepteren dat die mensen dan zeggen, geef mij dan ook maar zo'n pil.

Klaver: Mag ik u wat vragen, meneer Roemer? De oma van één van mijn beste vrienden is 95 jaar, super bij, ontzettend fris van geest. Alleen haar ogen laten het afweten. En ze is niet eenzaam. Ze ziet haar kleinkinderen en achterkleinkinderen zelfs en haar kinderen regelmatig. En toch zegt ze, ik wil op mijn eigen manier kunnen sterven. Ik wil daar zelf keuzes in kunnen maken. Wat zegt u tegen haar? Want zij voelt zich nu in de steek gelaten.

Roemer: Ik besef heel erg goed, zo eerlijk moet je zijn, dat er een hele kleine groep overblijft, waar we daar geen antwoord op hebben. Dus daar heb ik, die mensen kan ik dus inderdaad niet zeggen, ik ga voor u, voor die kleine groep mensen, een nieuwe wet maken. Dat gaan we inderdaad niet doen, zolang er teveel twijfel aan de andere zijde is dat de samenleving nog steeds zo georganiseerd is dat mensen zich teveel in deze samenleving voelen.

Wester: Meneer Pechtold.

Roemer: En daarom gaat die wet mij te ver en willen wij de ruimte zoeken in het verbeteren en het optimaal benutten van de euthanasiewet.

Pechtold: In de eerste plaats nog het argument van het zijn maar weinig mensen. Ik ben heel trots dat als het gaat om donorregistratie, waar 150 mensen jaarlijks op de wachtlijst sterven, dat we zeggen, die 150 vinden we er 150 teveel. Dus al is de groep klein, dat is voor mij niet het argument. En ik vind ook verwarrend in deze discussie

keer op keer, ja maar, goede zorg. Ja, goede zorg is belangrijk, maar er is een groep mensen die zegt, je kan mij niet vertellen, hier heb je goede zorg en wees dus maar gelukkig en wil dit maar niet. Hè, ga maar gewoon door. Ik kom mensen tegen die zeggen, ik heb nu mijn herinneringen nog, ik wil met mijn herinneringen sterven. Ik wil niet aftakelen, het is bewust. Ik ben weduwe of weduwnaar, mijn kinderen komen echt wel langs, de buurtzorg is goed, maar dit is een bewuste keus. En politiek betekent dat je ook in dit soort moeilijke vragen durft dan keuzes te maken. En ik heb, mijn vraag is eigenlijk aan de heer Buma, ik zie hem al, ik zal u, als christenpoliticus nooit dwingen zo'n wetvoorstel te kiezen. Ik wil ook niemand in uw achterban ertoe verleiden om er gebruik van te maken. Maar zou u in een komende kabinetsperiode nou niet aan de Kamer de ruimte willen geven om ieder Kamerlid individueel over dit wetvoorstel te laten beslissen?

Fragment 2 Huidig zorgbeleid

Een Vandaag Verkiezingsdebat – 13 maart 2017

Geert Wilders en Mark Rutte

Debatleider: Pieter Jan Hagens

Hagens: Zijn ouderen en langdurig zieken de dupe van de bezuinigingen in de zorg, dat was de vraag. En het antwoord van de premier is 'nee'. Van u, meneer Wilders?

Wilders: Meneer Rutte zag hem heel goed aankomen, want werkelijk, en vraag het aan de mensen in de huizen zelf, het is een schande. Het is een schande. Het is een beschaving onwaardig wat er nu in de zorg gebeurt. Er zijn verzorgingshuizen gesloten, zestigduizend plaatsen zijn weggegaan. Er zijn zevenendertigduizend hardwerkende verpleegkundigen ontslagen, waardoor de werkdruk van de mensen die er nu werken enorm is. We zien, u zegt het zelf al, voor de mensen thuis, dat de huishoudelijke hulp is gehalveerd voor oudere mensen. De huishoudelijke hulp, sommige mensen kregen vier uur hulp per dag, of per week, krijgen er nu twee uur. Het is een schande. Je ziet dat de ondervoeding nog steeds, één op de vijf mensen in verzorgingshuizen zijn ondervoed. Zestig procent van de gedementeerden in verpleeghuizen worden gedrogeerd. Dat is de zorg vandaag. En meneer Rutte, ik zeg het niet met plezier, want ik schaam me. Ik schaam me ervoor om in een land te leven waar u de zorg zo heeft laten verpieteren voor de ouderen. En het is de werkelijkheid, dat als je nu een gevangenis bezoekt en je kijkt naar de rechten van die gevangenen, dat ze meer rechten hebben en een betere verzorging dan de ouderen die ons land hebben groot gemaakt. En ik bedrijf daar geen politiek mee. Ik vind het een schande en u bent een opportunist. U gebruikt de kiezers, u gebruikt de ouderen als campagnemateriaal. Want wij hebben u vier jaar lang niet over de zorg gehoord. Ieder debat was u afwezig, u vond het allemaal prima. En nu in één keer twee miljard. Meneer Rutte, niemand gelooft dat dat oprecht is. U bent niet oprecht. En die twee miljard, die twee miljard komt ook niet uit het niets. U haalt die twee miljard eerst elders in de zorg weg. U bezuinigt op de wijkverpleegkundigen, op het verzekerde pakket. Daar haalt u geld weg en dat geeft u aan de ouderen. Dus als een dief die je huis 's nachts leegrooft en een week daarna alleen het bankstel komt terugbrengen. Zo gaat dat niet, meneer Rutte.

Hagens: De twee miljard die de VVD nu extra voor de verpleeghuiszorg wil uittrekken, volgens de heer Wilders is dat ongeloofwaardig. Meneer Rutte, reageert u daar eens op?

Rutte: Wat je moet doen de komende jaren, is in de hele zorg de kosten onder controle houden. Als we dat niet doen, dan is de zorg op de langere termijn niet meer te financieren.

Hagens: Nu over de twee miljard..

Rutte: Ja, en vervolgens trekken we dus ook twee miljard uit om ervoor te zorgen dat we extra kunnen investeren in die verpleeghuizen. De heer Wilders zegt hier, er zijn allerlei dingen mis in de zorg. Ik denk dat we in Nederland over het algemeen een fantastische gezondheidszorg hebben. Het is de beste van Europa. Ik zou niet graag in een ander land wonen als ik naar het ziekenhuis moest of oud zou zijn. De heer Wilders zegt ook, ik ga al die dingen terugdraaien. Maar dat is niet zo. Die twee miljard die de heer Wilders uittrekt om alle problemen op te lossen, inclusief de problemen in de verpleeghuiszorg, is maar een schijntje als je kijkt naar wat er echt nodig zou zijn als je dat werkelijk zou willen. Meneer Wilders, zelfs de heer Krol heeft betere cijfers in zijn plannen staan dan de PVV. En dat is *against some stiff competition*, kan ik u zeggen.

Wilders: Ja.

Hagens: Meneer Wilders.

Wilders: Leuk. Ja. Leuke, goed ingestudeerde grap. Maar nu-

Rutte: Vond ik ook.

Wilders: Hij kwam er ook spontaan uit. Maar nu, als u het goed vindt, kijk, politiek is ook een kwestie van kiezen. Het is een kwestie van keuzes. En wat mensen niet snappen, dat gaat niet over miljarden, maar wat mensen niet snappen, dat als Nederlanders, ouderen en niet ouderen, fors moeten betalen voor de zorg, een hoog eigen risico hebben. Als ze naar de fysiotherapeut willen, moeten ze zich bijverzekeren. Dat we nu, door u, honderd dertigduizend asielzoekers binnen hebben gekregen. Wat is nu het geval? Die asielzoekers, die honderd dertigduizend die er bij u zijn binnengekomen, die krijgen gratis zorg, die hebben geen eigen risico. Die krijgen de tandarts gratis, die krijgen de fysiotherapie gratis, die krijgen brillen gratis. Dat zijn de verkeerde keuzes. We moeten kiezen voor onze eigen mensen, onze eigen ouderen en niet voor de asielzoekers. U bent niet de minister-president van de Nederlanders, maar van de buitenlanders, meneer.

Rutte: Maar dan zou dat wel goed zijn, als u dat echt vindt, maar we komen er zo uitgebreid over te spreken en dan zullen we het er nader over hebben. Dat je er ook voor zorgt dat er minder asielzoekers naar Nederland komen. Dan moet je toch ook voor zorgen dat je afspraken accepteert, en dat doet u niet, met Turkije, met landen in Afrika,

om dat soort deals te sluiten, die niet perfect zijn, om die asielstroom in te dammen. Zoals wij succesvol gedaan hebben.

Hagens: Laten we bij de zorg blijven, want over de instroom van vluchtelingen hebben we het zo dadelijk.

Wilders: U heeft niets gedaan.

Rutte: Nee, u heeft niks gesteund.

Wilders: U heeft honderd dertigduizend mensen binnen gelaten-

Rutte: U heeft die plannen niet-

Wilders: U bent de gijzelaar, gegijzeld door meneer Erdogan.

Hagens: Meneer Wilders, daar hebben we het zo meteen over. Even over de zorg.

Rutte: Ik weet dat u niet van tegenspraak houdt, maar laat mij nou ook even, voor de kijkers thuis ook even mijn verhaal afmaken. Hè, u kunt mij misschien op Twitter blokkeren, maar vanavond moet u echt even naar me luisteren. In de gezondheidszorg staan ons een paar belangrijke opgaven voor de boeg. We moeten zorgen dat we die vacatures vullen. Dat betekent dat mensen ook plezier moeten hebben om daar te gaan werken. Ik heb heel veel verpleeghuizen bezocht in Nederland. Er zijn er een aantal waar het slecht gaat. Wat mij betreft, ik ben het totaal met u eens, pyjamadagen, stank, mensen die niet genoeg te eten krijgen, ondervoeding, dicht met die, niet dicht met die huizen, maar weg met die directeurs. Daar zijn we het helemaal over eens. Wij moeten extra nu investeren in die vele, vele huizen waar het wel goed gaat. Ik heb die huizen gezien. Ik heb zelfs al gekeken, meneer Wilders, als u en ik, ik hoop het niet, dement zouden worden, waar we dan heen gaan. Ik heb gekeken, als we fysieke beperkingen hebben, waar we dan heen gaan. Fantastische huizen waar hele lieve mensen heel waardig en met groot respect onze ouderen verplegen-

Hagens: Oké, meneer Rutte, punt is duidelijk.

Rutte: Ook dat is Nederland.

Hagens: Een korte reactie nu van de heer Wilders.

Wilders: Dit is een totaal ongeloofwaardig verhaal, want wat we allemaal hebben gezien in die verpleeghuizen, vijf jaar lang, om te huilen, om je voor te schamen. Een beschaving onwaardig. En in honderd debatten gaf meneer Rutte niet thuis en nu in één keer, vlak voor de verkiezingen twee miljard. Kom op zeg. Niemand die daar in trapt.

Rutte: En daarom hebben we in de afgelopen jaren, meneer Wilders, niet bezuinigd-

Wilders: U heeft niets gedaan.

Rutte: Op de verpleeghuizen. We hebben de afgelopen jaren niet bezuinigd op de verpleeghuizen.

Wilders: U heeft de zorg-

Rutte: Wel op de huishoudelijke zorg, heeft u volkomen gelijk in. Dat moest ook. Je moet keuzes maken. En nogmaals, als je bestuurt, als je premier bent, dan kun je niet alleen iedereen naar de mond praten.

Hagens: Tot zover het deel in dit debat over de zorg. Ik dank u heel hartelijk hiervoor.

Fragment 3 Verlagen zorgtoeslag

RTL Rode Hoed debat – 26 februari 2017

Lodewijk Asscher en Sybrand Buma

Debatleider: Frits Wester

Wester: Het kabinet heeft het eigen risico verhoogd de afgelopen jaren. En toch zegt u, we moeten er vanaf.

Asscher: Ja, we hebben moeilijke maatregelen genomen en helaas hebben we ook maatregelen moeten nemen in de zorg. Daardoor zijn de zorgkosten onder controle, zijn de overheidsfinanciën onder controle, daalt de werkloosheid en kunnen we nu echt Nederland vooruit brengen. En dan kan je nieuwe keuzes maken. En ja, keuzes voor de zorg moeten altijd betaald worden, gratis bestaat niet. Ik durf dus te vragen, 1 procent inkomensbelasting extra. Dat betekent hoge inkomens betalen meer en daarmee koop je dat niemand hoeft te twijfelen of die naar de dokter kan. Dat kan nu, nu de boel onder controle is. En dat is een politieke keuze die past bij de traditie van Nederland. Dat we hier omzien naar elkaar, dat het ons wat waard is dat niemand hoeft te wachten. Het CDA doet namelijk iets anders. Ze verlagen met honderd euro het eigen risico, maar ze bezuinigen ook op de zorgtoeslag. Dat vind ik nou niet zo netjes. Hè, want juist mensen die die zorgtoeslag heel erg nodig hebben, hebben er ook belang bij dat je die toeslag houdt. Want daarmee betaal je de premie. Je kunt wel zeggen, je moet als individu blijven betalen. Maar geef dan juist mensen aan de onderkant ook de toeslag die daarbij hoort.

Wester: Ik kom zo bij u, meneer Pechtold. Meneer Buma mag even reageren.

Buma: En daarom zorgen wij dat de premie ook niet omhoog gaat. En daarom verlagen wij het eigen risico. Maar uw belofte, na meer dan vier jaar regeren, met een eigen risico, nu afschaffen, echt, u gelooft het zelf niet. En dan nu te zeggen dat dat nodig is omdat mensen de zorg anders gaan mijden, dan bent u er dus de afgelopen vier en een half jaar verantwoordelijk voor dat mensen de zorg hebben gemeden. Dat heb ik u, dat heb ik uw minister, dat heb ik wie dan ook nooit horen zeggen. Dus na vier en een half jaar tot inkeer komen, ik geloof er helemaal niets van.

Asscher: Oké, u gelooft het niet. Werd niet ingegaan op mijn vraag over de zorgtoeslag-

Buma: Jawel.

Asscher: Dat is jammer.

Buma: Daar ben ik wel op ingegaan.

Asscher: Want het raakt mensen zeer. U bezuinigt op de zorgtoeslag, dat is toch zo?

Buma: Ik zeg toch, wij verlagen het eigen risico. En dat moeten we betalen-

Asscher: U verlaagt het met honderd euro-

Buma: Echt, ik blijf-

Asscher: En u bezuinigt vier miljoen. En dan wat ik de afgelopen jaren heb gedaan, want daar mag u mij op aanspreken en u zult vast niet de enige zijn vandaag. U weet hoe we ervoor stonden vier jaar geleden. De overheidsfinanciën liepen totaal uit de klauwen, werkloosheid steeg. U weet van wie wij het overnamen op dat moment. En juist door al dat moeilijke werk, kunnen wij die keuzes maken die Nederland beter maken. En dan maak ik andere keuzes dan u. Dat is te respecteren. Ik zeg niet bij uw keuze, ik geloof het niet. Ik geloof dat u wil bezuinigen op de zorgtoeslag. Maar ik maak andere keuzes. En de keuze is dus aan de kiezer wie de gelooft, en niet aan u om dat te bepalen.

Wester: Ik ga even naar meneer Pechtold toe.

Fragment 4 Van wie is Nederland?

NOS Nederland Kiest – Het slotdebat – 14 maart 2017

Lodewijk Asscher en Geert Wilders

Debatleider: Rob Trip

Asscher: Ik ben bloedserieus over die stelling. Dit land is van ons allemaal en u begrijpt dat niet. U zegt minder, minder, minder. En ik sta voor de toekomst van die kinderen in dit land, voor hun gelijkwaardigheid, voor hun recht om mee te doen. En ik zal niet accepteren, u kunt grappig doen tegen mij, maar ik zal niet accepteren dat u die kinderen hun toekomst ontzegt in dit land. Want het is van ons allemaal.

Wilders: Ja, de stelling, de stelling Nederland is van ons allemaal. Meneer Asscher, hou alsjeblieft op met die onzin. Dat zijn Woodstock teksten uit de jaren zestig, voor mensen die urenlang aan een waterpijp hebben gehangen. Dat zijn dat soort teksten, Nederland is van ons allemaal. En ik zal u zeggen, Nederland is niet van ons allemaal. Nederland is van de Nederlanders. Hoort u het goed? Nederland is van de Nederlanders, mensen die voor honderd procent voor ons land gekozen hebben. En uw beleid, uw partij, de Partij van de Arbeid zorgt ervoor dat Nederlanders zich, ja, een vreemde in eigen land vinden. Eigenlijk een soort tweederangsburgers voelen. En dat is ook waarom heel veel mensen van uw eigen partij afhaken, want die willen dat ook niet. Die willen niet dat u de halve wereld binnenhaalt en dat u de eigen mensen in de moeilijke wijken als tweedehands burgers gebruikt. Want dat doet u en dat willen de mensen niet. Dus deze stelling, Nederland is van ons allemaal, betekent dat dadelijk morgen de Partij van de Arbeid van niemand wordt.

Trip: Meneer Asscher.

Asscher: Meneer Wilders, uw stelling, uw verkiezingsprogramma is, Nederland is weer van ons en als we dan kijken wie daarmee bedoeld worden, dan weten we, het zijn niet de rechters, die te onafhankelijk zijn. Het zijn niet de journalisten die te kritisch zijn. Het zijn niet de Nederlanders die moslim zijn, want die horen er niet bij. Het zijn niet de Marokkaanse Nederlanders. Het zijn niet de Turkse Nederlanders. Het zijn niet uw fractiegenoten die kritiek hebben. Uiteindelijk is dat Nederland van u een piepklein Nederland. En wat er over blijft, is alleen op de wereld met Geert. En dat is niet mijn Nederland. Nederland is van ons allemaal en iedereen die hier zijn best doet, verdient een kans en verdient het niet om door u beschimpt te worden.

Wilders: Nou, maakt u zich geen zorgen, alleen met mij op de wereld, dat zal niet snel gebeuren. Maar laat ik u zeggen waar de Partij van de Arbeid voor heeft gestaan,

waarom het zo'n puinhoop in Nederland is geworden. De Partij van de Arbeid staat, is eigenlijk de uitvinder, al veertig jaar lang, van een totale massa-immigratie. Van een grote opengrenzenbeleid. En tegelijkertijd niet een eis stellen voor assimilatie of voor integratie, maar wat was de oude slogan van de Partij van de Arbeid ook alweer? Integratie met behoud van eigen identiteit. Dat heeft de Partij van de Arbeid jaren gedaan. Mensen binnen gelaten en gezegd, blijf vooral jezelf. En weet u waar dat voor toe heeft geleid? We zitten nog met de gebakken peren. Iedere dag zitten we met de puinhopen ervan. We hebben het afgelopen zaterdag gezien in Rotterdam, waar Turken, wat waren het, duizend Turken, nadat Erdogan had gezegd dat hij ons fascisten vindt, dat hij ons nazi's en racisten vond, stonden daar Turken niet met de Nederlandse vlag zwaaien, want dan was Nederland van iedereen geweest. Als ze daar met een Nederlandse vlag hadden gestaan en hadden gezegd, Erdogan je hebt het mis, het zijn geen racisten-

Asscher: Oké-

Wilders: Nee, niet oké. Dat zijn dus-

Asscher: Ik ken die riedel van u-

Wilders: Ze stonden daar met-

Trip: Nee, ik verdeel de ballen.

Wilders: Ze stonden daar met Turkse vlaggen. U heeft later naar Amsterdam, heeft u gezegd, dat is tuig. En u heeft zich vergist, meneer Asscher. Het is geen tuig, het is uw tuig. U heeft ze binnengelaten, u heeft ze opgevoed, u heeft ze toegestaan dat ze met eigen identiteit opgroeide. Die Turken zijn Asscher Turken.

Asscher: Zo is het genoeg.

Trip: Meneer Asscher, u krijgt het woord.

Asscher: Meneer Wilders, de orde in Rotterdam werd hersteld door een Nederlander die van u geen burgemeester mocht worden, Ahmed Aboutaleb, omdat hij twee paspoorten heeft. En meneer Wilders, het enige wat u heeft gedaan, twintig jaar Kamerlid, tien duizend boze tweets, nul oplossingen. Ik begrijp wel dat meneer Putin zo enthousiast is over u en over uw grote vriendin, mevrouw Le Pen.

Wilders: Enthousiast? Over mij enthousiast?

Asscher: Ik begrijp hem wel, want wat u doet is verdeling. U verzwakt Europa, u verzwakt Nederland, u wil dat we Europa verlaten. U verdeelt, u verdeelt, u verdeelt en meneer Putin is degene die straks heerst. Maar als het gaat om een bijdrage aan Nederland, kunt u heel wat leren van de Nederlanders met een moslim achtergrond, die

ons militaire uniform dragen. Van de Nederlanders die nu met de burgemeestersketting de orde herstellen. En als er raddraaiers zijn, dan moeten ze worden aangepakt. Maar ik zal nooit accepteren dat de verpleegkundigen in het ziekenhuis met een hoofddoek, die mensen liefdevol verzorgen door u beledigd worden. Ja, die horen bij Nederland. Dat is mijn Nederland. Want Nederland is van ons allemaal en iedereen die zijn best doet. Iedereen die meedoet. Iedereen die door u beschimpt wordt, heeft meer fatsoen in zijn pink, dan u in uw hele fractie, inclusief Dion Graus.

Wilders: Ja, Dion Graus, kijk eens aan, mijn beste collega. Weet u, als u meer gaat schreeuwen en met uw vinger gaat wijzen, komen er niet meer zetels bij. Dat weet u hopelijk morgen.

Asscher: Dat u nou verteld over schreeuwen, daar heeft u ervaring mee.

Wilders: Ik hoop maar dat u lessen leert, want waar heeft dat beleid van u toe geleid, dat gebrek aan integratie en die grenzen open. Het heeft geleid tot alleen maar grote ellende. Mensen hebben een dubbele nationaliteit, zijn totaal de loyaliteit kwijt. Het kost ons bakken met geld wat u heeft binnengelaten. In de bijstand, zestig procent allochtonen. In de gevangnissen, zestig procent allochtonen. Marokkaanse jongeren, zestig procent al in contact geweest met de politie voordat ze 23 zijn. Dat is waar het toe heeft geleid. En weet u waarom de Partij van de Arbeid kiezer ook afhaakt? Omdat die ziet, omdat die weet dat een verzorgingsstaat waar de Partij van de Arbeid vroeger voor stond, daar stonden jullie, toen stonden jullie nog ergens voor, en een immigratieland, dat dat niet samengaat. Het is één van de twee. En waarom haken die Partij van de Arbeid kiezers af? Omdat u om de ene te betalen, die bijstandsuitkeringen, die gevangnissen, zorgen dat die asielzoekerscentra allemaal betaald worden en die mensen gratis zorg en gratis huisvesting krijgen. Daarvoor heeft u de gewone man, die vroeger op de Partij van de Arbeid stemde, heeft u gepakt, heeft u gepakt, heeft u de huren doen stijgen, heeft u het eigen risico doen stijgen. Nederland is niet van ons allemaal. Dat kunnen we niet betalen. Nederland is van ons en uw kiezers vonden dat ook en daarom zijn ze nu weg.

Bijlage II: Fragmenten uit verkiezingsdebatten zonder drogredenen van het hellend vlak, omdat de argumentatie in de fragmenten niet voldoet aan de eis van de keten

Fragment 5 Afschaffen eigen risico I

Carrédebat – 5 maart 2017

Alexander Pechtold en Lodewijk Asscher

Debatleider: Antoin Peeters

Peeters: Gaan we het debat openen. Gelijk maar met de heer Asscher. Meneer Buma zegt, u kunt uw belofte niet waarmaken, terug naar nul.

Asscher: Dat kan wel. Dat is een keuze. Ik vind het heel vreemd als politieke partijen, zoals de heer Pechtold hier zegt, en dat zei hij vorige week ook, ik wil iets doen voor chronisch zieken, voor gehandicapten. Ik heb het nagezocht. Weet u wat chronisch zieken en gehandicapten krijgen van meneer Pechtold? Een eigen risico van 450 euro. En dat is de politieke keuze die we maken. Zijn we solidair met de mensen die kwetsbaar zijn of kijken we weg, zoals D66 doet?

Peeters: Meneer Pechtold?

Pechtold: Nou, de heer Asscher is terecht naar mij op zoek, want ik heb eens even gekeken in uw plannen. Kijk, bij D66 stijgen de kosten, de uitgaven voor de zorg ook. Meer dan acht miljard. Maar ik vind er een verschil waar je vervolgens kijkt waar komen die kosten neer. En inderdaad, de chronisch zieken en gehandicapten hebben stapeling van kosten en D66 halveert de eigen bijdrage. Wat u doet om het eigen risico af te schaffen, is een modaal inkomen bijna 400 euro meer belasting te laten betalen. En dat is niet zo eerlijk, meneer Asscher. Dus, wees rechtvaardig en zorg dat degenen die het ook nodig hebben, en dat zijn de langdurig zieken en gehandicapten, dat die tegemoet worden gekomen. Want inderdaad, die hebben een probleem wanneer ze in januari of februari al door dat eigen risico heen zijn.

Peeters: Meneer Asscher en daarna meneer Roemer.

Asscher: Meneer Pechtold is handig, maar is hij ook eerlijk? Vorige week zei hij, ik doe wat aan het eigen risico voor gehandicapten en chronisch zieken-

Pechtold: Nee.

Asscher: In het RTL debat. Wat krijgen ze van u, een eigen risico van 450 euro. Bij ons krijgen ze 0 euro eigen risico. En zeker, wij durven dat te financieren door iets meer te vragen aan de hoge-

Pechtold: Nu doet u-

Fragment 6 Compromissen

Carrédebat – 5 maart 2017

Marianne Thieme

Debatleider: Diana Matroos

Matroos: Ik vraag het omdat u steeds zegt, we willen niet echt macht, maar we willen invloed.

Thieme: Klopt.

Matroos: Nou heeft u zo'n vijfhonderd vijftig voorstellen en die heeft u ook niet laten doorrekenen door het CPB.

Thieme: Nee.

Matroos: Daarmee beperkt u wel uw invloed.

Thieme: Nee, zeker niet. Ik denk juist dat als wij naar nieuwe politiek willen gaan, dat we af moeten van het dictaat van het Centraal Planbureau. Zeker onze plannen passen helemaal niet in die eenzijdige economische logica van het Centraal Planbureau, met die parameters. Daar moeten we juist van af. We zien hier ook heel vaak discussies die technocratisch zijn, waar mensen helemaal niks van begrijpen.

Matroos: Oké, technocratisch-

Thieme: Politiek moet gaan over visie-

Matroos: Over visie-

Thieme: En invloed bereik je niet alleen-

Matroos: Die visie, zegt u, die hebben wij-

Thieme: Niet door macht, maar ook door bijvoorbeeld in de oppositie te staan.

Matroos: Maar toch zegt u, we laten het niet doorrekenen door het CPB, want het is eigenlijk te radicaal om überhaupt te kunnen berekenen, maar dat is toch geen basis voor politieke samenwerking?

Thieme: Nou, in de rest van Europa worden politieke partijprogramma's helemaal niet doorgerekend. Dan wordt er pas gekeken naar de plannen van de regering-

Matroos: Maar u heeft ook-

Thieme: En dan gaat-

Matroos: Compromissen sluiten.

Thieme: Als ik één zin mag? Dan worden de regeringsplannen uiteindelijk doorgerekend door de dienst van het ministerie van financiën. Dat is veel logischer. Want als je nu straks de partijprogramma's, die doorrekeningen zijn prachtig, hoor. Maar 16 maart gaan ze gewoon de prullenbak in.

Matroos: Maar u heeft ook moeite met compromissen sluiten. U, ja, verzet zich eigenlijk een beetje tegen-

Thieme: Compromissen, ja.

Matroos: Het Haagse spelletje en compromissen. Maar uiteindelijk is het zo ingebouwd, ons politieke systeem, dat je natuurlijk toch compromissen moet sluiten.

Thieme: Zeker, maar compromissen sluiten is tegenwoordig een doel geworden en niet een middel. Men is al blij als twee, water en vuur in dit geval, Partij van de Arbeid en VVD in 2012 met elkaar kunnen gaan regeren, waarbij ze al hun ideologische veren-

Matroos: Helder.

Thieme: Hebben afgeschud. Daar zitten mensen niet op te wachten.

Fragment 7 Rekenrente

Carrédebat – 5 maart 2017

Mark Rutte

Debatleider: Antoin Peeters

Peeters: Meneer Rutte, korte reactie, dan mevrouw Thieme.

Rutte: Kijk, wat ik wil, is dat de AOW inderdaad de komende jaren blijft, sorry WAO-
[gelach]

Peeters: Meneer Rutte?

Rutte: Dat de AOW de komende jaren blijft doorgroeien inderdaad met de
welvaartsontwikkeling ook met de lonen van de bedrijven-

Krol: Welvaartsvast zei u net. Daar ben ik blij mee.

Rutte: Dat is goed nieuws. En dat kan ook, hebben we ook de afgelopen jaren gedaan
en gaan we ook de komende jaren doen. Meneer Krol, wat u doet, en dat verbaast me
nou zo. U zegt tegen die pensioenfondsen, ach, ga maar eens uit van een wat hogere
rekenrente. Wat je dan doet, is nu tegen de 65-plussers zeggen, hier heb je een extra
pensioen. En ik kan u één ding zeggen, ook als minister-president, ik vind het mijn
taak om te zorgen voor die solidariteit, ook tussen de generaties. Die ouderen hebben
ook kinderen en kleinkinderen. Ook die kinderen en kleinkinderen hebben dadelijk recht
op een goed pensioen. Dus blijf af van die rekenrente, dat is echt *voodoo economics*.
Niet doen.

Fragment 8 Afschaffen eigen risico II

Carrédebat – 5 maart 2017

Emile Roemer en Sybrand Buma

Debatleider: Antoin Peeters

Peeters: Tot slot meneer Buma, daarna meneer Roemer.

Buma: En haalt u geen parkjes uit het verkiezingsprogramma's die elders worden gecompenseerd, want natuurlijk letten wij op iedereen. Want ik let erop dat die zorg, één, betaalbaar is. Met een eigen risico, maar lager dan nu. Maar ik doe niet de onmogelijke belofte dat ik het stelsel van die goede zorg in stand kan houden bij een eigen risico van nul. Heren, het gaat niet. En u weet, het gaat niet gebeuren-

Roemer: De grote fout, denkfout, die Buma maakt, is die zorgkosten worden al betaald. Alleen u legt de rekening nu neer bij degenen die ziek zijn. Wat wij doen, is dat eerlijk laten betalen door iedereen. Maar het zat hem vooral in die tussenzin bij u. Mensen moeten zich bewust zijn van de zorgkosten. Wat gaat u nou doen? Iemand die naar een ziekenhuis moet voor bijvoorbeeld een chemokuur zeggen, bent u zich wel even bewust wat het kost? Iemand die na een auto-ongeluk op een brancard in de ambulance zit, wilt u er wel even over nadenken wat de zorgkosten zijn? Dit is een echt asociale maatregel die u neemt. Zorg is voor iedereen. Voor iedereen moet die toegankelijk zijn. En dan hebben wij geen behoefte aan stugge boekhouders die zeggen, ik leg de rekening alleen maar neer bij degenen die ziek zijn.

Peeters: Meneer Roemer, ik dank u wel. Ik moet het hierbij laten.

Fragment 9 Zorgkosten

Jeugdjournaal verkiezingsdebat – 11 maart 2017

Emile Roemer en Mark Rutte

Debatleider: Siham Raijoul

Raijoul: Ja, je hoorde het net al in het filmpje; zorg kost veel geld. En een groot deel van wat de regering uitgeeft, gaat dan ook naar de zorg. Meneer Roemer, welke kaart wilt u?

Roemer: Nou, laten we daar dan maar gelijk bij blijven.

Raijoul: De kosten.

Roemer: De kosten.

Raijoul: Ja, vertel.

Roemer: Nou, kijk, wat wij allemaal heel belangrijk vinden, is dat iedereen naar de dokter kan als dat moet. Dat moeten we met elkaar dan ook allemaal betalen. Maar alleen is er nu iets heel raars. Ze hebben afgesproken dat als jij ziek bent en als je bij de huisarts bent geweest en je moet daarna naar het ziekenhuis, dan krijg je daar in één keer een extra rekening voor. Ik vind dat een beetje een boete als je ziek bent. Dat vind ik heel raar. Dat is hetzelfde als jullie in de klas, als de juffrouw iets heeft uitgelegd en je snapt het niet en dan zeg je tegen de juf, wil je het nog even één keer uitleggen? En dan zegt de juf, ja, dat wil ik wel, maar dan moet je betalen. Ja, dat vind ik zo raar. Dat vind ik, in de gezondheidszorg, bij de zorg kan dat ook niet. Je kunt er namelijk niks aan doen dat je ziek wordt. Dus dat eigen risico noemen ze dat, dat extra betalen als je naar de dokter moet, dat wil ik afschaffen en gewoon met z'n allen met de belastingen betalen wij alle doktoren in Nederland.

Raijoul: Meneer Rutte, is het te betalen wat meneer Roemer wil?

Rutte: Ja, op zich zou het kunnen. Maar het kost heel veel geld als je dit gaat doen. En dat betekent dus, hè, jullie ouders die hebben een verzekering, dus hè, als je koopt als het ware een verzekering waardoor je naar het ziekenhuis kan, naar de dokter kan. En dan wordt ofwel de verzekering duurder, als je dit zou doen. Ofwel, jouw ouders gaan als ze werken ook belasting betalen, dan gaan de belastingen omhoog. Dus je moet het wel ergens uit betalen.

Raijoul: Meneer Roemer?

Rutte: Het is niet gratis.

Roemer: De minister-president die vergist zich. Laat ik het even zo laten zien.

Raijoul: Heel kort.

Roemer: Stel dat wij met z'n drieën ziek worden, dan betalen wij met z'n drieën die extra boete. Wat ik nou zeg, is, wij kunnen er niks aan doen dat we met z'n drieën ziek worden.

Raijoul: Dus iemand-

Roemer: Dus we blijven het gewoon met z'n zessen betalen. Dus het wordt niks duurder. Ik verdeel de kosten alleen wat eerlijker.

Raijoul: Duidelijk. Dank u wel, meneer Roemer.

Fragment 10 Positieve discriminatie door middel van quota

DWDD Het Lagerhuis – 27 februari 2017

Thierry Baudet en Sylvana Simons

Debatleider: Paul Witteman

Witteman: We gaan het hebben over positieve discriminatie. Artikel 1, de partij van mevrouw Simons, heeft namelijk in zijn verkiezingsprogramma staan dat er een minimumaantal vrouwen en alloctonen moet komen in overheidsberoepen en ook in het kabinet. Kunt u dat nog even toelichten, mevrouw Simons?

Simons: Jazeker, wij vinden dat de vertegenwoordiging door de overheid een afspiegeling moet zijn van de samenleving waarin wij leven. Dat geldt niet alleen voor vrouwen, mensen van kleur, maar ook bijvoorbeeld voor mensen met een beperking.

Witteman: Meneer Baudet, bent u het met de stelling eens?

Baudet: Nee, ik denk dat het onverstandig is, omdat het averechts zal werken. Dat zien we uit allerlei experimenten die gedaan zijn. Mensen die via een quotum op een positie zijn gekomen, die voelen zichzelf ongemakkelijk daarover. Het leidt tot polarisatie, omdat de mensen die de positie niet hebben gekregen, bijvoorbeeld ervaren medewerkers die naar de top willen doorstoten, die kijken met scheve ogen naar die persoon die nu via die quotumweg daar toch terecht is gekomen. En het bevestigt natuurlijk eigenlijk het hele idee van o, jullie zijn eigenlijk minder goed. Dus we moeten jullie, nee, ik ben helemaal voor gelijke behandeling. Hè, dat is heel belangrijk. We moeten discriminatie aanpakken en we moeten investeren in het onderwijs, met name ook voor mensen met een achterstand, zodat die volop mee kunnen komen. Maar hiermee kom je eigenlijk van de regen in de drup. Je helpt die mensen niet, het heeft een averechts effect.

Witteman: Mevrouw Simons?

Simons: Nou, we zijn het over een groot aantal dingen eens. Net als u denk ik dat de gevestigde politiek beter kan. En één van de dingen die beter kan, is hoe wij, hoe de politiek het volk vertegenwoordigt. En ik begrijp dat u niet voor quota bent, meneer Baudet, dat kan ik zien, bijvoorbeeld, aan uw kandidatenlijst. Vierentwintig mannen, zes vrouwen. Dat is geen representatie van de samenleving, zoals die voor de buitenwereld eruit ziet. Ik denk dat u een hele grote fout maakt als u de conclusie trekt dat diversiteit leidt tot polarisatie. Ik zou het tegendeel willen beweren.

Baudet: Nee, dat zeg ik niet. Diversiteit niet. Quota, verplichte diversiteit. Diversiteit is geen doel op zich, maar kan het gevolg zijn van wat er in de samenleving aan het gebeuren is.

Simons: Maar daar verschillen wij van mening.

Baudet: Ik vind dat de beste mensen op de plekken moeten komen.

Simons: Absoluut, en dat ben ik met u eens. En veel van die beste mensen komen nu niet aan de bak. En voor u is diversiteit geen doel op zich, maar voor de rest van Nederland, voor mensen die heel graag zien dat zij ook op zichzelf kunnen stemmen, is het wel heel erg belangrijk. En daarnaast doet elk bedrijf, en zeker een overheid, zichzelf tekort door zich te beperken tot de tunnelvisie van een zeer beperkte groep Nederlanders. En ik moet helaas me aansluiten, ik had het liever niet gedaan, maar ik moet me helaas aansluiten bij de jongedame die opmerkt dat als ik naar de huidige politiek kijk, en ik kijk naar de jonge belofte in de politiek, dan zie ik zeer weinig verschil.

Baudet: Alleen als je alleen maar naar uiterlijk kijkt misschien. De inhoud is echt heel anders.

Simons: Nou, ik heb, ik heb u nog niets horen zeggen dat ik niet eerder heb gehoord.

Baudet: Kijk, deze suggestie-

Simons: Ik ben nog niet uitgesproken, ik ben nog niet uitgesproken.

Baudet: Ja, nou ja, goed, meneer Witteman-

Witteman: Mevrouw Simons mag uitspreken. U heeft mijn hulp niet nodig, meneer Baudet.

Baudet: Oké.

Witteman: Mevrouw Simons.

Simons: Wetenschap, studies in Amerika, aan Harvard bijvoorbeeld, hebben al aangetoond dat diverse, dat bedrijven die hun diversiteit goed op orde hebben, succesvoller zijn, zowel financieel als sociaal op de werkvloer. Mensen werken prettiger met elkaar samen en komen tot betere resultaten. De wereld is niet monotoon en dat zou de overheid ook niet moeten zijn.

Witteman: Meneer Baudet.

Baudet: Maar goed, waar dit debat nu op, waar het debat nu op scheef loopt, is dat we diversiteit als gegeven verwarren met verplichte quota. Ik ben helemaal niet tegen diversiteit, volgens mij is dat prachtig, volgens mij is ook Nederland al heel erg divers.

Simons: Hoe werkt dat in de praktijk?

Baudet: Nou, als je kijkt naar, er zijn bijvoorbeeld experimenten gedaan met anoniem solliciteren. En het blijkt dat dan evenveel, of zelfs minder mensen met een allochtone afkomst worden de-

Witteman: aangenomen.

Baudet: Positie wordt aangeboden.

Simons: Het woord allochtonen bestaat hier niet, hè. Allochtone afkomst.

Baudet: Wat ook maar precies de term is. Ik bedoel, we weten waar. Ik denk dat het heel belangrijk is dat we discriminatie bestrijden, hè. Dus gelijke behandeling. Maar het belangrijkste is ook dat we de beste mensen op de posities krijgen. En waar we het over eens zijn, is dat er nu iets misgaat bij de overheid-

Simons: Maakt u nu een relatie tussen-

Baudet: Ik was nog niet uitgesproken, mevrouw Simons.

Simons: Ja, maar ik ben heel benieuwd-

Baudet: Dat we op de overheid, nu zien we partijkartelbenoemingen. Hè, allerlei partijlidmaatschappen. Dat is een groot probleem. Dus de top van de ambtenarij is allemaal partijkartel. PvdA, CDA, dat-

Witteman: Mevrouw Simons.

Baudet: Dat moet doorbroken worden door open sollicitaties en geen verplichte discriminatie.

Simons: Dank u wel, meneer Witteman. Ik heb ontzettend veel bezwaar tegen uw automatische associatie tussen diversiteit en een gebrek aan kwaliteit. Het is precies dat soort aannames-

Baudet: Dat zeg ik helemaal niet.

Simons: U zegt net-

Baudet: Nee.

Simons: U zegt net, we moeten uitgaan van kwaliteit, waarmee u eigenlijk insinueert, op het moment dat je zorgt dat een samenstelling divers is, je moet inboeten op kwaliteit. En dat is een aanname waar ik heel veel bezwaar tegen heb.

Witteman: Mag ik u beide vragen terug te gaan naar de bankjes, dan gaan we met-

Baudet: Dat is echt flauwekul, dit.

Fragment 11 Grenzen sluiten

Een Vandaag Verkiezingsdebat – 13 maart 2017

Geert Wilders en Mark Rutte

Debatleider: Pieter Jan Hagens

Wilders: Wat we moeten doen, meneer Rutte, wat we moeten doen om onze grenzen te bewaken, is geen afspraken maken met mensen als Erdogan. Hoe haalt u het in uw hoofd?

Rutte: Hoe dan?

Wilders: U wordt nou gegijzeld. U wordt nou gegijzeld door iemand-

Rutte: Hoe dan wel?

Wilders: U wordt gegijzeld door iemand die u zes miljard heeft gegeven met Europees geld.

Rutte: Meneer Wilders, hoe dan wel?

Wilders: Waar u een toegang wil geven voor visumvrij reizen. Dat moet u allemaal niet doen. En u wilt dadelijk met al die andere Afrikaanse-

Hagens: Meneer Wilders, het is heel duidelijk.

Rutte: Hoe dan wel?

Wilders: Door de Nederlandse grenzen, meneer Rutte, door de Nederlandse grenzen-

Rutte: Hè?

Wilders: Hier bij ons te gaan sluiten. Niet 'hè'. 'Ja! Dat moeten we gaan doen.'

Rutte: Weet u wat daarvan het effect zal zijn? De Nederlandse grenzen sluiten-

Wilders: Onze grenzen sluiten.

Rutte: Dat betekent dat fatsoenlijke mensen, gewoon nette mensen, dadelijk in de file staan bij de grens-

Wilders: Ja, ook u.

Rutte: En dat de foute lui, ik ook en u ook. En dat de foute lui gewoon via de stroperspaadjes Nederland blijven binnenkomen. Dit is een schijnoplossing en dit, meneer Wilders, is het probleem van de PVV.

Wilders: Geweldige oplossing.

Rutte: U bent begonnen bij de VVD. Daar deed u soms best verstandige dingen. U gaat vervolgens naar de PVV en u bent echt aan het grossieren in nepoplossingen. Dit is een totale nepoplossing. En dat heeft ook iedereen door. Besturen is lastig. Je moet soms moeilijke besluiten nemen, moeilijke deals sluiten. En daarom verbaast het me zo dat toen we erin slaagde om de toestroom van Syrische vluchtelingen uit Turkije met meer

dan vijftien procent in te dammen, dat u zei, nee, want ik wil eerst dat Turkije een soort Zwitserland wordt en als dat zover is, dan ben ik bereid er een deal mee te sluiten. Nou, dan kunnen we wachten tot sint-juttemis en die luxe hebben we niet in Nederland.

Wilders: U ziet nu, u ziet nu, meneer Rutte, dat de deal met Turkije levensgevaarlijk is, levensgevaarlijk. De Turken hoeven maar op een knop te drukken en de mensen komen weer. En u zegt nu, ik heb het u vorige week horen zeggen, laten we soortgelijke deals maken met de andere landen van Noord Afrika.

Rutte: Precies, absoluut.

Wilders: Ook met Libië, daar is ISIS nu aan de macht geloof ik.

Rutte: Niet met Libië.

Wilders: Of met andere landen. Wat bent u van plan?

Rutte: Wel met-

Wilders: Met de terroristen sluit de VVD deals om asielzoekers tegen te houden-

Rutte: Niet met Libië.

Wilders: Wat is dat voor gekkigheid. En ik zeg u, Europa wil dat niet, Europa kan dat niet. Er zijn maar een paar helden in Europa, zoals premier Orbán van Hongarije, die dat durft aan zijn grens om de grenzen te sluiten.

Rutte: Groot democraat.

Wilders: Wij zouden dat zelf moeten doen. Ik wil niet afhankelijk zijn van uw vriendjes in Brussel of van de Turken of van ISIS in Libië om onze grenzen te sluiten. Dat moeten we zelf doen. En laat mij u uitleggen waarom dat zo belangrijk is. De komende jaren, aan het eind van deze eeuw, zal de bevolking van Afrika verviervoudigen van één miljard naar vier miljard. En één derde van deze mensen komen onze kant op. En als we dat willen tegenhouden, Europa, meneer Rutte, op dit moment in de Middellandse Zee, dat zijn pendelbootjes. Ze brengen de vluchtelingen naar Sicilië toe. Dat is niet wat we willen. We moeten ze hier tegenhouden, bij onze eigen grens.

Rutte: En precies daarom-

Hagens: Meneer Rutte.

Rutte: Nou komen we bij de kern van de zaak. Precies wat u beschrijft, dat moeten we voorkomen. Die bevolkingstoename is er. We willen voorkomen dat mensen hier naartoe komen. Het zijn ook nog eens kansarme immigranten. De enige manier om dat te doen, is ervoor te zorgen dat ze niet op die bootjes stappen. De enige manier om dat voor elkaar te krijgen, is met die landen afspraken te maken. Wat u doet-

Wilders: Met Arabische landen afspraken maken. Denk toch eens een keer na.

Rutte: Eigenlijk net zoals u ook waar het gaat om terrorisme hier te voorkomen, zeggen, we mogen niet in Afghanistan, we mogen niet in Mali veiligheid brengen. Nee, laat het maar gewoon hier aan de grens gebeuren. Dat grenzen sluiten van u, dat is een nepoplossing. Ik heb dat net aangetoond, dat gaat niet werken. Wat je moet doen, is zorgen dat de problemen ver van onze grens wordt opgelost. Zowel de migratiestromen als het terrorisme. En als we dat voor elkaar krijgen, dan kunt u al uw energie steken in die koranpolitie, waarvan ik nog steeds niet heb gehoord hoe u deur na deur die korans gaat ophalen. Ben ik nog steeds heel benieuwd naar.

Bijlage III: Fragmenten uit verkiezingsdebatten waarbij de beoordeling van de argumentatie moeilijkheden oplevert bij de tweede kritische vraag

Fragment 12 Vrijhandelsverdragen

Carrédebat – 5 maart 2017

Marianne Thieme en Alexander Pechtold

Debatleider: Antoin Peeters

Peeters: Mevrouw Thieme. Nee, nee, eerst mevrouw Thieme. Dan mag u daarna.

Thieme: Wat ik al een tijdje heb in discussie met de heer Pechtold, die zegt zo groen te zijn en waar ik heel graag met D66 mee op wil trekken. Maar als je kijkt naar waar Europa nou op af stevent, is TTIP, is CETA. Dat zijn vrijhandelsverdragen waarbij we juist de groene zaak op losse schroeven stellen. De democratie wordt aangetast met CETA, door private rechtbanken, door multinationals die mee mogen schrijven met wetgeving. Normen worden omlaag gebracht. Dat allemaal dankzij die vrijhandelsverdragen. En D66 zegt daar ‘ja’ tegen. Ik begrijp dat niet. Als D66 klimaatverandering zo belangrijk vindt, als hij belangrijk vindt dat we de normen in Europa ook in stand houden, als het gaat om dierenwelzijn en milieu, dan kan je niet anders dan tegen TTIP en CETA zijn. Waarom bent u zo’n pleitbezorger voor deze desastreuze vrijhandelsverdragen?

Peeters: Kort meneer Pechtold en dan ronden we af met meneer Rutte.

Pechtold: TTIP hoeven we ons niet teveel zorgen om te maken, want ik denk dat Trump het al door midden heeft gescheurd. CETA, Canada, in dat verdrag, ging over handel, zitten meer welzijns-, klimaatstandaarden dan in welk verdrag van de laatste jaren we ook gesloten hebben. Maar ik wil nog even naar mijn collega-

Thieme: We hebben hier een factchecker voor nodig, want dat is-

Pechtold: Wij hebben voor gestemd.

Thieme: Nee, nee, nee.

Fragment 13 Belastingen

NOS Nederland Kiest – Het slotdebat – 14 maart 2017

Jesse Klaver en Sybrand Buma

Debatleider: Rob Trip

Buma: De belastingen in dit land zijn niet te laag, de belastingen in dit land zijn te hoog.

Trip: Meneer Klaver.

Klaver: Meneer Buma, dat is een mooie oneliner, maar niet waar. Als ik naar uw programma kijk, dan zie ik dat u ervoor heeft gekozen, zoals ik zeg, mensen die meer dan een ton verdienen, die op een advocatenkantoor werken of bij een bank, die krijgen er tien keer zoveel bij in uw plannen dan iemand die postbezorger is of in de thuiszorg werkt of conciërge. Wat is uw rechtvaardiging daarvoor? Ik heb een tijd bij het CNV mogen werken, een prachtige organisatie. Ik heb daar kennis mogen maken met het christelijk-sociaal denken, volgens mij het denken waar uw partij op gestoeld is. Daar gaat het over barmhartigheid, daar gaat het over omzien naar elkaar. Welke keuze maakt u om om te zien naar anderen? U laat mensen met de laagste inkomens in dit land in die zin in de steek.

Buma: Dat is volstrekte kolder. Het grote probleem in Nederland is bijvoorbeeld als je een inkomen hebt tussen de 25 en 35 duizend euro, is geen topinkomen, dan betaal je nu over iedere extra euro die je verdient tachtig cent belasting, over die extra euro. Weet u wat dat is? Dat is onrechtvaardig. En weet u wat vervolgens GroenLinks tegen die mensen zegt? We doen er nog een paar belastingen bij. Een verpakkingenbelasting, een vleesbelasting, fileheffing, spitsheffing, een belasting op je vierkante meters grond. Ga zo maar door, belasting op belasting. En we weten het allemaal, wie betalen die belasting? Helemaal niet die rijken. Echt, die gaan wel naar België, die zijn allang weg. Maar de gewone Nederlanders die hard werken, zijn de komende vier jaar de klos. Als u voortdurend die hand uitstrekt, zeg ik, dit doen we dus niet.

Klaver: Maar meneer Buma, ik denk, we zijn nu bijna op verkiezingsdag. Ik denk, nu heeft u vast de tijd gehad om het volledige programma van GroenLinks te lezen. Wat u nu doet, is ongeveer de helft oplepelen, namelijk al op de manieren waarop wij milieubelasting in Nederland vervuilen, is heel verstandig om dat te doen, dat we namelijk het klimaatprobleem moeten aanpakken. Wat u niet verteld, is de manier waarop GroenLinks dat teruggeeft aan burgers, door ervoor te zorgen dat de zorgpremies met duizend euro per jaar omlaag gaan. Door ervoor te zorgen dat mensen

met gewoon normale middeninkomens er tot honderden euro's per maand op vooruitgaan. Dat is de andere kant die u ook moet vertellen. En meneer Buma, ik kan uit uw programma een aantal maatregelen halen, vertellen hoe positief of hoe negatief ze eruit komen. Maar uiteindelijk gaat het erover, hoe ziet het er onder de streep uit. Dat is wat voor mensen thuis telt. En dan zie ik in uw programma, dat u ervoor heeft gekozen om een bankier er tien keer zoveel erop vooruit te laten gaan, dan iemand die als conciërge of als postbezorger werkt. Gaat u daar nou eens in? Waarom heeft u die keuze gemaakt? Vindt u dat nou werkelijk rechtvaardig?

Buma: Omdat dat onzin is en dan ga ik dus in op de echte problemen die er ontstaan.

Trip: Wacht even, onzin, het klopt niet, de cijfers kloppen niet-

Buma: Die tien procent slaat nergens op, echt belachelijk.

Klaver: Maar kunt u mij dan vertellen wat het wel is? Als u gewoon naar de koopkracht kijkt, ontwikkeling maken, kunt u mij dan vertellen wat de cijfers wel zijn?

Buma: Ik ga u zeggen, de koopkrachtontwikkeling in uw modellen, ik kijk naar de mensen thuis. En ik zie ook de afgelopen periode-

Klaver: Maar, meneer Buma, dit is te makkelijk.

Buma: Nee, ik ga door. Ook de afgelopen periode-

Klaver: Meneer Buma, het is te makkelijk.

Trip: Niet door elkaar, heren.

Buma: Precies, want het was zo, u mag niet door mij heen praten. Dat hadden we afgesproken.

Klaver: Dat is de regel die ik altijd vergeet.

Buma: Maar, dat hadden we afgesproken.

Trip: U was aan het uitleggen of het nou wel of niet klopt wat Klaver zegt.

Buma: Het antwoord is nee. En weet u wat het punt is, politici die zeggen we gaan de belastingen verlagen, maar we geven het wel, verhogen en we geven het terug. Dat was de afgelopen vier jaar ook zo.

Trip: Nee, Klaver had het erover dat u bankiers heel veel in koopkracht laat toenemen.

Buma: Het is volstrekte kolder.

Klaver: Maar vertelt u mij dan even-

Buma: Wat wij doen-

Klaver: Nee, maar vertelt u mij dan, ik vraag u. U kunt het kolder vinden, die modellen van het CPB. Ik bedoel, daar heb ik ook genoeg kritiek op. Maar u heeft het laten doorrekenen, dus het ligt er. Kunt u mij dan vertellen, ook al bent u het er niet mee eens,

hoeveel gaan mensen er op vooruit, zeg maar die als conciërge bij u werken? En hoeveel gaan mensen er op vooruit als ze meer dan een ton verdienen? Als u nu zegt namelijk dat ik het bij het verkeerde eind heb, dan moet u mij corrigeren, maar dan wel de feiten op tafel, meneer Buma.

Buma: Meer dan bij u. Want bij u worden die mensen-

Klaver: Nee-

Buma: Jawel-

Klaver: Meneer Buma, ik stel u een hele concrete vraag. Vertel me dan hoeveel het is.

Buma: Ik ga absoluut niet met u een cijferdiscussie voeren op iets wat een veel groter probleem is-

Klaver: Dus u zegt dat ik onzin praat, maar u wil er niet de argumenten bij leveren waarom dat zo is. Oké.

Buma: En waarom zeg ik dat? Omdat die twee miljard euro verpakkingbelastingen, die belasting op auto's, die belasting op huizen de mensen echt gaat treffen. En dat zijn geen koopkrachtmodellen. Dat zijn echte problemen. En het afgelopen jaar hebben we het gezien. Het begon met iedere Nederlander een cadeautje, zoals u ze ook denkt te geven, duizend euro erbij. Was top in de modellen. En wat gebeurt er? Aan het eind van de vier jaar, de modellen klopten niet, de mensen met de middeninkomen gingen er achteraan. En weet u wat ik belangrijk vind? Niet de cijfers, maar de mensen achter de cijfers. En die weten drommelsgoed waar ik het over heb en die weten ook heel goed wat ze met u gaan krijgen. Hogere belastingen en meer lasten.

Trip: Meneer Klaver.

Klaver: Zo, zo.

Trip: Meneer Klaver.

Klaver: Ben blij dat er ook twee mensen nog heel enthousiast waren over dit betoog, want het is gewoon niet waar meneer Buma. U loopt weg voor de feiten. Ik weet dondersgoed hoe mensen, hoe zwaar mensen het op dit moment in Nederland hebben. Dat is precies waarom ik dit onderwerp heb aangesneden.

Fragment 14 Nederland niet meer Nederland

RTL Rode Hoed debat – 26 februari 2017

Emile Roemer

Debatleider: Frits Wester

Wester: Uit onderzoek blijkt, van het Centraal Cultureel Planbureau, dat vijftig procent van Nederland, meer dan vijftig procent van Nederland wel het gevoel heeft van, Nederland is Nederland niet helemaal meer. Meneer Roemer, die mensen zitten vanavond op de bank te kijken. Ik ga even naast ze zitten. Wat zegt u dan tegen mij en tegen die mensen op de bank die wel dat gevoel hebben?

Roemer: Kijk, als de grond onder je voeten jarenlang is weggeslagen, en dat is wat die mensen voelen elke dag opnieuw, omdat de zekerheid is weggenomen, omdat vastigheid is weggenomen, dan worden de mensen cynisch. En mensen worden niet alleen cynisch, ze worden ook boos. En ze worden niet alleen boos, ze zijn ook op een gegeven moment bang geworden. En dat gaat ertoe leiden dat mensen dan ook zondebokken gaan zoeken. Maar wat mensen nodig hebben, is juist meer zekerheid en meer vastigheid. En na al die jaren waarin dat structureel, consequent bij die mensen is afgepakt, dan moet je niet kwalijk nemen dat die mensen minder empathie krijgen en daardoor dat de solidariteit verdwijnt. En daarom moet er na de kaalslag van afgelopen jaren een inhaalslag komen waardoor-

Wester: Dus u zegt eigenlijk-

Roemer: Die mensen weer zeggen, ik krijg weer zekerheid, ik krijg weer vastigheid.

Wester: Dus u zegt eigenlijk, kort samengevat, economische crisis, dingen waar mensen onzeker over zijn, dat wentelen ze af op de islamitische cultuur die Nederland-

Roemer: Dat is het ene deel. Het tweede deel van het verhaal is dat wij helaas moeten constateren dat het beleid rondom integratie en het aanpakken van segregatie de afgelopen jaren, dat is langer dan deze tijd-

Wester: Meneer Buma, u wilt iemand uitdagen.

Roemer: Dat dat nooit echt is aangepakt en dat dat beleid mislukt is.

Wester: Oké, met wie wilt u erover praten?

Buma: Dit verhaal geeft toch aan waarom we er uiteindelijk niet komen. Maar ik wil met Jesse Klaver in debat.

Wester: Kom naar voren, zou ik zeggen, allebei.

Bijlage IV: Fragmenten uit verkiezingsdebatten waarbij de beoordeling van de argumentatie moeilijkheden oplevert bij de derde kritische vraag

Fragment 15 Afschaffen eigen risico III

Carrédebat – 5 maart 2017

Jesse Klaver

Debatleider: Antoin Peeters

Peeters: Gaan we naar meneer Klaver. Gaat uw gang.

Klaver: Het was een debat over hoe gaan we het betalen en wie kan het wel uitvoeren of wie niet. Maar de principiële vraag die u heeft te beantwoorden, is, vindt u ziek zijn een risico? Als je naar de dokter moet en je wordt doorverwezen, moet je dan zelf bijdragen? Ik vind van niet. Ik vind dat oneerlijk, omdat de afgelopen jaren steeds meer mensen niet naar de dokter durfden, omdat ze bang zijn voor de rekening. Nederland is één van de meest welvarende landen op de wereld, in Nederland zou dat niet hoeven.

Peeters: U wil dus het eigen risico afschaffen?

Klaver: Afschaffen.

Fragment 16 Afschaffen eigen risico IV

Carrédebat – 5 maart 2017

Henk Krol

Debatleider: Antoin Peeters

Peeters: Tot slot gaan we naar meneer Krol, 50Plus, ga uw gang.

Krol: Nou, dank u wel. Ik ben oprecht verbaasd als ik zie dat nu de Partij van de Arbeid, die de afgelopen vier jaar de mogelijkheid zou hebben gehad om dat eigen risico naar nul te brengen, hier nu vertelt dat dat in de komende periode gaat gebeuren. Had dat dan in die afgelopen jaren gedaan. Wij zijn ervoor. Ik kom mensen tegen die zorg mijden, ik kom mensen tegen die inderdaad hun medicijnen niet gaan ophalen en daardoor zijn ze uiteindelijk op den duur duurder uit. Laten we dat niet doen. Eigen risico naar nul, desnoods in twee stappen.

Peeters: Dank u wel, meneer Krol.

Fragment 17 Mijden zorg

RTL Rode Hoed debat – 26 februari 2017

Emile Roemer en Lodewijk Asscher

Debatleider: Frits Wester

Wester: Meneer Roemer, ik kom even bij u. U wilt nationaal zorgfonds, heeft u een groot punt van gemaakt. Zeg maar, het ouderwetse ziekenfonds, maar dan voor iedereen. U heeft eerder gezegd, als daar niet over gesproken wordt in de formatie, dan doe ik niet mee. Wat is dat?

Roemer: Dat is heel duidelijk. Als wij er niks aan de marktwerking in de zorg kunnen doen, heeft de SP niks te zoeken in het kabinet. Maar ik wilde nog heel even terugkomen op-

Wester: Nee, ik vraag u over het zorgfonds. U heeft gezegd, als dat er niet komt, dan doen wij niet mee.

Roemer: Ik heb nog steeds geen beter alternatief gehoord voor het slopen van de marktwerking in de zorg dan een nationaal-

Wester: Oké-

Roemer: Nee, wacht even, want ik wil toch nog even-

Wester: Heel kort.

Roemer: Er wordt hier een valse voorstelling van zaken gegeven. Er wordt namelijk gezegd dat de zorg te duur wordt en dus moeten we een eigen risico. Daarmee wordt de zorg niet goedkoper. Je legt hem alleen op een andermans bordje neer. In plaats van dat we het met elkaar betalen, leg je het nu op het bordje neer van de mensen die de pech hebben om ziek te zijn. Sterker nog, het zou ook weleens duurder kunnen zijn, want daardoor zijn er mensen die zorg moeten mijden. Je wilt niet weten hoeveel dat er zijn. En als het er vervolgens te laat bij de specialist komen, te laat een foto maken, dan is de zorg die ze daarna nodig hebben heel vaak veel kostbaarder, veel langduriger dan als ze meteen naar een arts kunnen. En daarom vind ik het een valse voorstelling van zaken.

Wester: Laatste opmerking voor meneer Asscher. Dat zorgfonds, gaat u daarin mee?

Asscher: Nee, en ik wil Emile Roemer een compliment maken dat hij hier zegt, niet het is een breekpunt, het moet het zorgfonds zijn. Hij zegt, we moeten iets doen aan die marktwerking en ik ben er van overtuigd dat dat kan zonder miljarden verslindend fonds. Door dokters weer te laten samenwerken, door ze de ruimte te geven, de patiënt voorop te stellen-

Roemer: Het is geen miljarden verslindend fonds.

Asscher: Puur de marktwerking eruit halen. Ik maak u net een compliment. Volgens mij moeten we geen breekpunten doen, als we iets willen bereiken-

Roemer: Kleine correctie.

Asscher: Als we hier iets willen bereiken, dan moeten de doelen voorop staan. En dat is dat niemand zich zorgen hoeft te maken vanwege zijn portemonnee, één. En twee, dat de dokters hun werk kunnen doen en niet een nepconcurrentie hoeven te voeren. En dat is mogelijk zonder dat plan.

Wester: Oké, heren, dank u wel. We gaan naar de volgende stelling.

Bijlage V: Fragment uit verkiezingsdebat waarbij de beoordeling van de argumentatie moeilijkheden oplevert bij de tweede en derde kritische vraag

Fragment 18 Weglopen Cathuis

EenVandaag Verkiezingsdebat – 13 maart 2017

Geert Wilders en Mark Rutte

Debatleider: Pieter Jan Hagens

Hagens: Is het economisch herstel te danken aan dit kabinet? Meneer Wilders, u trapt af.

Wilders: Nee, niet bepaald. Dit kabinet heeft de crisis eigenlijk alleen maar versterkt door in een hele moeilijke tijd, ik herinner me nog de onderhandelingen in het Catshuis. Nederland zat al in een crisis en op een gegeven moment wilde meneer Rutte dat wij nog verder gingen bezuinigen in de zorg, in het eigen risico, de belastingen verder omhoog. Hij zou heel Nederland in een chaos hebben gestort als wij niet daar een stokje voor hadden gestoken. En natuurlijk is het volgens de papieren zo dat het beter gaat in Nederland, maar er is ook nog een werkelijkheid bij de mensen thuis. En de mensen thuis die nu vandaag naar dit programma kijken, naar ons debat, die hebben alleen maar gezien dat hun lasten zijn verzwaard. Dat er banen zijn verdwenen, dat er bedrijven failliet zijn gegaan. En dat zij, als het gaat om hun huur of hun eigen risico of hun belastingen, dat het alleen maar is gestegen. En ze hebben alleen maar last gehad van deze crisis. Dus als het al beter gaat, is het niet dankzij dit kabinet, maar hooguit ondanks dit kabinet.

Hagens: Oké, ik hoor u zeggen-

Rutte: Kijk, als Geert Wilders hier gelijk zou hebben, dan zouden Italië en Frankrijk nu de best presterende economieën van Europa zijn. Die hebben namelijk niet, toen het nodig was, hervormd en bezuinigd. Dat heeft Nederland wel gedaan. Dankzij Geert Wilders hebben we er een halfjaar langer over gedaan, omdat hij Nederland in een politieke crisis stortte aan het begin van die zware economische crisis. Het was de zwaarste crisis van na de tweede wereldoorlog. We staan er nu veel beter voor. We zagen in 2016 dat we de snelste banengroei hadden sinds tien jaar en de snelste daling van de werkloosheid, ook in tien jaar. Wat we nu moeten doen de komende jaren, is absolute prioriteit geven aan de middenklasse in Nederland, aan de hardwerkende Nederlanders. Die hebben ook meegedragen in de crisis, die moeten er nu ook van gaan profiteren dat we uit die crisis komen, dat ze het ook zelf gaan merken dat dat gebeurt.

Hagens: Meneer Wilders zegt, de mensen thuis merken het niet, het economisch herstel.

Rutte: Probleem is dat we uit die crisis komen nu we wel zien dat heel veel mensen aan de slag komen en dat ook heel veel mensen er weer wat geld bij krijgen, ook in hun bedrijven, in hun banen. Dat bedrijven ook winstgevender zijn, wat goed is voor de mensen. Maar wat ik nu wil, is de volgende stap zetten. Nu we er zo goed voor staan en de best presterende economie zijn van dit deel van de westerse wereld, de meest competitieve economie van de hele Europese Unie, is nu de tijd gekomen, en daarom wil ik ook door met deze baan, wil ik door als premier, om ervoor te zorgen dat mensen dat in hun persoonlijk leven gaan ervaren. Die kans ligt er nu en die kans moeten we met elkaar pakken. Dat is echt cruciaal.

Hagens: Meneer Wilders.

Wilders: Ja, wie gelooft hem nou nog? Ik zie hem nog staan, vijf jaar geleden, voor de vorige verkiezingen, met prachtige doorrekeningen van het Centraal Planbureau van het verkiezingsprogramma van de VVD. We zouden belastingverlaging krijgen, we zouden een streng immigratiebeleid krijgen en iedereen zou duizend euro krijgen. En wat is er van die belofte allemaal waargemaakt? We hebben immigratierecord na immigratierecord. We hebben alleen maar belastingverzwaringen gehad. En die duizend euro die is er inderdaad gekomen, maar niet voor de Nederlander, maar voor die asielzoeker en voor die Grieken. De Nederlander wacht daar nog steeds op.

Hagens: Meneer Rutte.

Rutte: Ja, meneer Wilders, als we het over geloofwaardigheid hebben. U loopt weg uit het Catshuis in 2012, aan het begin van een crisis. U besluit om vlak na de verkiezingen, waar u heeft gevochten de AOW op vijftenzestig te houden, dat onmiddellijk los te laten na de verkiezingen. Dus je moet wel lef hebben om het hier over geloofwaardigheid te hebben. De belangrijkste afspraak die ik heb gemaakt met de kiezer in 2012 was, wij gaan dit land uit de crisis halen. Dat is nu gebeurd. Wij zijn uit die crisis. We kunnen er nu voor zorgen dat mensen dat ook in hun persoonlijk leven gaan ervaren. Dat is een geweldige winst. Als we het aan u hadden overgelaten, meneer Wilders, dan hadden we die moeilijke maatregelen niet genomen, dan hadden we nu in de situatie verkeerd van Frankrijk en Italië, kwakkelende economieën met stijgende werkloosheid, met grote problemen. Ik ben blij dat ik die verantwoordelijkheid heb genomen in 2012.

Wilders: Meneer Rutte, u moet niet aan geschiedvervalsing doen. Dat heeft u de kiezer helemaal niet beloofd, wat u net zei. U heeft die kiezer beloofd dat de belastingen omlaag zouden gaan. U heeft de kiezer beloofd dat er geen cent meer naar Griekenland

zou gaan. U heeft de kiezer beloofd, handen af van de hypotheekrenteaftrek en een streng immigratiebeleid. En u heeft vijf jaar lang de kiezer voorgelogen. Drie weken na de vorige verkiezingen bent u aan tafel gaan zitten met de Partij van de Arbeid en u heeft besloten de belastingen te verhogen, weer extra geld aan de Grieken te geven, weer zorgen dat het eigen risico omhoog gaat. Dat heeft u gedaan, niemand in Nederland, meneer Rutte, niemand in Nederland gelooft Mark Rutte nog. En dat is uw probleem. En laten we ervoor zorgen, maandag, dat hij niet weer het probleem van Nederland wordt.

Rutte: Woensdag. Meneer Wilders, en woensdag hebben we een kans. Woensdag heeft Nederland een kans om te voorkomen dat wij op 16 maart wakker worden en u de grootste partij bent. En die kans is nog steeds zeer reëel aanwezig.

Wilders: Zeker.

Rutte: Dat betekent dat een partij de grootste partij wordt die wegloupt als het moeilijk is, die het partijbelang boven het landsbelang stelt. Die heeft laten zien in 2012 dat ze niet bereid zijn om moeilijke maatregelen te nemen. Ja, u heeft gelijk. Niet alles is mij gelukt in de afgelopen jaren. En als u goed kijkt, ziet u een paar stevige krassen, een paar stevige littekens op mijn gezicht. Dat klopt.

Wilders: Die zie ik.

Rutte: Niet alles is gelukt. U kunt ze daar vandaan zien.

Wilders: Die zien we allemaal.

Rutte: U kunt ze allemaal zien. Maar de belangrijkste afspraak, en ook dat is leiderschap, die we maakten met heel Nederland, we zitten in een crisis, we moeten eruit, we moeten moeilijke maatregelen nemen. Dat is gelukt. Meneer Wilders, een vraag aan u. U wilt een Nexit, u wilt Nederland uit Europa. U weet dat dat anderhalf miljoen banen kost. Dat zou chaos betekenen voor Nederland. In Engeland is het inmiddels ook een chaos door de Brexit. U wilt nu ook Nederland in de chaos storten. Doe dat niet. Ik hoop van harte dat u niet de grootste wordt. Dat u geen kabinet vormt. Ik zal er keihard voor knokken. Maar doe het niet. Het is het slechtste nieuws voor Nederland dat we nu kunnen hebben.

Hagens: Uit Europa.

Rutte: Geen chaos, continuïteit, koerst houden.

Hagens: Reactie, meneer Wilders, over die Nexit, alstublieft.

Wilders: Nou, ik ga eerst reageren op het eerste deel wat hij zegt, als u dat goed vindt.

Hagens: Prima.

Wilders: Daarna over Nexit. Het eerste deel-

Rutte: Ik begrijp dat u het eerste deel prettiger vindt dan de Nexit?

Wilders: Ik vind het allebei-

Hagens: Nee, laat de heer Wilders reageren, alstublieft.

Wilders: Allebei even prettig, meneer Rutte. Maar meneer Rutte zegt, laten we nou niet wakker worden op de zestiende en zien dat er een partij, die opkomt voor de Nederlanders, het wordt en laten we weer gaan naar een steviger beleid. Dat is wat hij eigenlijk zegt. Maar als meneer Rutte-

Rutte: Beleid van verantwoordelijkheid.

Wilders: PVV uitsluit. Als u, meneer Rutte, ik ben aan het woord. Als u de PVV uitsluit, met wie gaat u dan dadelijk de belastingen verlagen? Met wie gaat u dan dadelijk een streng *law and order*-beleid? Met wie gaat u de grenzen dan sluiten? Als u nu al mijn partij uitsluit, dan weet de kiezer thuis dat u dadelijk weer met links en met het midden gaat. Dat Jesse Klaver dan misschien de nieuwe minister van immigratie wordt, onder meneer Rutte. En dat wil niemand hier. En nu Nexit.

Hagens: En nu Nexit.

[...]

Hagens: Nog één vraag meneer Rutte. U heeft een aantal keren gezegd, ik ga niet, de VVD gaat niet met de PVV regeren, die kans is nul komma nul. U heeft dat nooit gezegd, voor zover ik weet, in het bijzijn van de heer Wilders. Zegt u hem dit ook recht in zijn gezicht?

Rutte: Meneer Wilders, u liep weg uit het Catshuis in 2012. Dat heb ik u zeer kwalijk genomen. Je kunt niet aan het begin van een crisis het land in een politieke crisis storten. We hebben zes maanden vertraging opgelopen om die economische crisis aan te pakken. Veel meer werklozen daardoor, veel meer problemen in het land, dat heeft u veroorzaakt. Vervolgens bent u doorgedaan met extreme uitspraken-

Hagens: Antwoord op de vraag alstublieft.

Rutte: Over minder Marokkanen.

Hagens: Meneer Rutte.

Rutte: En daarna bent u verder geradicaliseerd door te zeggen, de moskeeën gaan dicht en ik ga alle korans thuis weghalen. Met zo'n partij, meneer Wilders, ga ik niet samenwerken. Niet in een kabinet en ook niet in een gedoogconstructie. Niet, nooit, niet.

Hagens: Reactie van de heer Wilders.

Wilders: En toch gelooft niemand u. Op dit moment zegt de heer Rutte dat die met ons niet wil samenwerken en ik geloof daar niets van. Het zou een belediging zijn voor de Nederlandse kiezer. De kiezer die misschien wel in miljoenen mensen op ons, als PVV, dadelijk gaat stemmen. De heer Rutte had het eerder vandaag, mag ik even mijn zin afmaken? Maar de heer Rutte had het eerder vandaag nog over dat hij een kwartfinale tegen de populistten wilde winnen. En met die populistten, bedoelde hij ons. Ik zeg u, meneer Rutte-

Rutte: Verkeerde populistten.

Wilders: Ik zeg u, meneer Rutte-

Rutte: U bent een verkeerde populist.

Wilders: U speelt een kwart-

Hagens: Niet door elkaar heen.

Wilders: Mag ik niet uitspreken?

Hagens: Meneer Wilders, maak uw zin af.

Wilders: Ik zeg u, meneer Rutte, u wilt de kwartfinale tegen de populistten winnen. Ik speel geen kwartfinale, ik speel een finale. Een finale tegen de leugenaars, tegen de weggevers, tegen de mensen die Nederland niet Nederland meer willen laten zijn. En ik zeg tegen alle Nederlanders, thuis, nu, als jij woensdag gaat stemmen en je wilt ons land in de uitverkoop doen, je wilt dat het geld weer naar de asielzoekers gaat en naar Brussel en naar Afrika in plaats van naar uzelf, dan stem vooral op de VVD. Maar wil je dat niet, wil je dat Nederland weer van ons wordt, dan jaag die man weg en zet mij in dat torentje.

